

Tartu Ülikool
Maailma keelte ja kultuuride kolledž

Heddi Heinlaid

BRIAN MOSSOPI TEOSE „REVISING AND EDITING FOR
TRANSLATORS“ KOLME PEATÜKI TÕLGE JA TÕLKE
ANALÜÜS

Magistripjekt

Juhendaja: Piret Rääbus

Tartu

2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. SIHTTEKST	4
2. TEOREETILINE RAAMISTIK.....	49
2.1. Lähteteksti analüüs	50
2.2. Tõlkimise teoreetilised lähtekohad	52
2.3. Analüüsimise meetod	55
3. TÕLKEANALÜÜS	57
3.1. Tõlkevaldkonna mõisted.....	57
3.2. Näidislausete tõlkimine	61
3.3. Muud tõlkeprobleemid	62
3.4. Tõlkeanalüüsi järeldused ja diskussioon	68
KOKKUVÕTE	71
KASUTATUD ALLIKAD	72
SUMMARY	74
LISAD	76
Lisa 1. Copyright Clearance Centeri litsents tõlgitud teksti avaldamiseks	76

SISSEJUHATUS

Käesolev magistriprojekt koosneb Brian Mossopi teose „Revising and Editing for Translators. 4th Edition“ esimese, teise ja 15. peatüki tõlkest ning tõlkeprotsessi analüüsist.

Kanadalane Brian Mossop töötas aastakümneid Kanada valitsuse tõlketalituses prantsuse-inglise tõlkijana. Praegu peab ta erinevaid tõlketeemalisi loenguid ja töötubasid ning õpetab tõlkeeriala üliõpilasi Torontos asuvas Yorki Ülikoolis (Routledge..., 2022).

Olen valinud töö lähtetekstiks tema teose „Revising and Editing for Translators“ kõige värskema ehk neljanda väljaande, mis ilmus 2019. aastal. Nii üliõpilastele kui professionaalidele suunatud raamat jagab juhiseid tõlkimiseks ja tekstide toimetamiseks. Esimeses peatükis tutvustab Mossop toimetamist ja selle kvaliteedi olulisust. Teises peatükis kirjutab ta laiemalt toimetaja ametist. Teose 15. peatükis jagab autor juhiseid teiste autorite tekstide toimetamisest ning annab nõu, kuidas toimetatavatega suhelda.

Valisin selle raamatu magistriprojekti lähtetekstiks isikliku huvi tõttu. Teose sisu on otseselt seotud minu erialaga. Selle teksti tõlkimine võimaldab mul praktiseerida õppematerjali tõlkimist ning leida lahendusi tarbetekstiga seotud probleemidele – nende seas erialasõnavara ja näidislausete eestindamine. Esimese ja teise peatüki valisin seetõttu, et need on toimetamise valdkonda sissejuhatavad. 15. peatükk toetab neid peatükke, kuna annab häid suuniseid teiste tekstide toimetamiseks.

Magistriprojekti eesmärk on saavutada tõlge, mis pakub ladusat lugemiskogemust ja säilitab lähteteksti mõtte. Eesmärgi saavutamiseks olen püstitanud kolm uurimisküsimust:

- 1) Kuidas tõlkida termineid, millele eesti keeles kinnistunud vasteid ei ole välja kujunenud?
- 2) Missugune tõlkestrateegia põhjendab peamiselt näidislausete eestindamist?
- 3) Kuidas toetab ladusa lugemiskogemuse saavutamist Gile'i logiraamatu analüüsimeetod?

Magistriprojekti esimene peatükk on sihttekst. Teine peatükk on teoreetiline raamistik, kus ma analüüsin lähteteksti, avan magistriprojekti tõlkimise teoreetilised lähtekohad ja kirjeldan, millise meetodiga ma tööd analüüsin. Kolmas peatükk on tõlkeanalüüs. Seal annan ülevaate tõlkeprotsessist ning analüüsin peamisi tõlkeprobleeme.

1. SIHTTEKST

1 Miks on toimetamine vajalik

Miks on vajalik, et keegi teine peale kirjutaja või tõlkija kontrolliks teksti üle ja teeks muudatusi, enne kui see lugejateni jõuab? Väga lihtne vastus on see, et meie, inimesed, ei loo täiuslikkust. Teeme igas tegevusvaldkonnas vigu, mõnikord tõsiseid, olenemata sellest, kui kogenud me oleme. Ometigi võivad suurte kogemustega inimesed olla liiga kindlad oma võimekuses vältida vigu. Tõlkebürood viitavad sageli oma „laitmatutele“ tõlgetele, kuid seda võib pidada reklaamilikuks liialduseks.

Loomulikult kehtib täiuslikkuse võimatus ka toimetamise ja vigade parandamise kohta: ükskõik kui hoolikalt või kui sageli teksti ka ei kontrollitaks, võib olla kindel, et kõiki vigu ei leita üles. Kui ma raamatu kolmandat väljaannet üle vaatasin, leidsin mõned otsesed vead, mida mina ega mu toimetajad ei olnud märganud.

Selles peatükis käsitleme mitmeid konkreetsemaid põhjusi, miks on toimetamine vajalik. Esiteks on erakordselt lihtne kirjutada lauseid, mis on raskesti mõistetavad. Teiseks on kirjutamise ajal lihtne unustada tulevased lugejad ja kirjutada midagi, mis ei sobi neile või viisile, kuidas nad teksti kasutama hakkavad. Kolmandaks ei pruugi tekst vastata keelenormidele või valitsevatele arusaamadele sellest, kuidas on õige tõlkida või kirjutada konkreetses žanris. Lõpuks võib see, mida autor või tõlkija on kirjutanud, olla vastuolus kirjastaja eesmärkidega.

Nende probleemidega tegelemiseks muudavad toimetajad tekste kahel viisil. Esiteks tegutsevad nad väravahoidjatena, kes tagavad selle, et tekst vastab ühiskonna keele- ja tekstinormidele ning saavutab kirjastaja eesmärgid. Teiseks tegutsevad nad keeletöötlejatena, et tagada teksti lahti mõtestamise lihtsus ja sobivus tulevastele kasutajatele. Viimati nimetatud funktsioon on kindlasti oluline inglise keelt kõnelevas maailmas, kuid mõned keelekultuurid ei väärtusta lugejale keskendumist nii kõrgelt; lugejalt oodatakse, et ta teeb suurema osa mõistmise tööst ise ära, kasutades selle ülesande täitmiseks oma taustateadmisi. Sellises keelekultuuris ei alga artikkel lugejale kasuliku ülevaate andmisega artikli ülesehitusest (kõigepealt teen seda, siis teist); selle tegemine tunduks üleolev.

Toimetajad ja ülevaatajad seisavad sageli silmitsi vastuoluliste nõudmiste ja vajadustega. Nõudeid esitavad kirjutamis- või tõlketöö tellijad – ettevõtted, ministeeriumid või kirjastused.

Lisaks on olemas standardid, mida nõuavad kutseliidud, kuhu toimetaja kuulub ning keele ja terminoloogia standardiseerimisorganite määrused. Ka autorid esitavad kindlaid nõudmisi ja lõpuks peavad toimetajad pidevalt silmas pidama ka lugejate tingimusi. Toimetajate vajadust tegeleda vastuoluliste nõudmistega käsitletakse peatükis 10.12.

Seega ei ole toimetamine pelgalt ebamäärane ülevaatamine. Toimetaja otsib konkreetseid vigu. Siin on välja toodud vaid mõned paljudest erinevatest viisidest, kuidas tekst võib olla vigane:

- leidub palju trükivigu;
- mõnikord on nummerdatud pealkirjad rasvases kirjas ja mõnikord kursiivis;
- leidub sõnakombinatsioone, mis pole idiomaatilised;
- tihti tuleb lauset kaks korda lugeda, et mõttest aru saada;
- sageli leidub sõna „see“ või „need“ ja ei saa aru, millele see viitab;
- tekstis on palju sõnu, millest lugejad ei saa aru, sest nad ei ole nii kõrgelt haritud või ei ole teksti teema asjatundjad;
- tekst ei ole kirjutatud žanrile sobival viisil. Näiteks kui on tegemist retseptiga, aga tekst ei alga koostisosade loeteluga, retsept on roa valmistamise kirjeldamises üsna ebamäärane ja on täis märkusi roa ajaloo ning seda valmistavate kuulsate kokkade kohta;
- kui tekst on jutustus, on sündmuste jadaga raske järke pidada. Kui see on argument, on keeruline erinevaid väiteid jälgida;
- leidub löike, mis on omavahel vastuolus.

1.1 Kirjutamise keerulisus

Selles alapeatükis vaatame, miks vajavad tekstid töötlemist, et lugejaid aidata. Kirjutamine on raske töö. See erineb üsna palju rääkimisest, mis on lihtne (hoolimata sellest, et tegemist on väga keeruliste füsioloogiliste protsessidega). Me kõik õpime varajases lapsepõlves rääkima ilma igasuguse kindla õpetuseta. Kirjutamine seevastu nõuab pikki aastaid praktikat ja isegi siis

ei õpi paljud inimesed seda hästi tegema. Tõepoolest, isegi parimad kirjutajad ja tõlkijad teevad vigu – mõnikord ka suuri. Ei ole mõtet otsida kirjutajaid ja tõlkijaid, kes on nii head, et nende tööd ei pea kunagi üle kontrollima.

Miks on kirjutamine nii raske? Sellel on kolm peamist põhjust. Esiteks ei tule lugejatele kohest tagasisidet. Kui sa räägid, siis vestluspartneri esitatud küsimus või tema hämmeldunud näoilme sunnib sind lauset kordama või ümber sõnastama, et oma sõnumit talle selgeks teha. Kui sa aga kirjutad, võid luua mitmetähendusliku lause või kasutada lugejale võõrast sõna, ent pole kedagi, kes juhiks probleemile tähelepanu, ja nii see jääbki märkamata. See on osa suuremast erinevusest kõnelemise ja kirjutamise vahel: vestlust konstrueerib korraga vähemalt kaks inimest, kes on olukorras koos, samas kui kirjutamisel (v.a tekstisõnumid) langeb eduka suhtluse põhikoormus kirjutajale. Kirjutaja peab sageli ette kujutama tundmatu lugeja reaktsioone tundmatus tulevikuolukorras, ette ruttama probleemidest, mis võivad lugejal sõnumi vastuvõtmisel tekkida, ja neid ennetama.

Müüja, kes pani kaupluse uksele sõnumi „tagasi 30 minuti pärast“, ei osanud ette näha lugeja probleeme. Kui ma tulen ja loen seda sõnumit, siis ma ei tea, kas pood avaneb uuesti ühe, kümne või 29 minuti pärast. Müüja oleks pidanud kirjutama „tagasi kell 10.45“.

Edukaks kirjutamiseks on vaja pidevalt teadvustada, mida su tulevased lugejad *ei* tea (neil tõenäoliselt puuduvad taustateadmised või sa pole neile seda tekstis varem maininud). Kehvad kirjutajad unustavad seda teha. Kirjutamine on neile pigem eneseväljendus kui teistega suhtlus. Tundub, et nad lähtuvad põhimõttest, et kui nemad kirjutades kindlat mõtet silmas peavad, siis jõuab sama mõte automaatselt ka lugejateni. Vikipeediast võib leida mitmeid näiteid: artiklid peaksid olema võimalikult paljudele lugejatele kättesaadavad ja arusaadavad (Wikipedia: Writing better articles), aga entsüklopeedia koostajad sageli ei suuda ennast lugejate kingadesse panna. Tulemuseks on artiklid, mis on raskesti mõistetavad ja vajavad põhjalikku toimetamist!

Teine põhjus, miks kirjutamine on raske: kirjalikud dokumendid kipuvad olema pikad. Rääkimise ajal peab tavaliselt oma mõtte edasi andma mõne kuni paarikümne sõnaga (pikemate monoloogide, näiteks ametlike kõnede esitamisel on tavaliselt abiks kõnelejate märkmed või käsikirjad). Kirjutamisel on asjad hoopis teisiti. Välja arvatud juhul, kui sa ei säutsu, koosta poenimekirja ega saada lühikest meili, pead aruandes või artiklis tavaliselt välja venitama paarsada või paar tuhat sõna, raamatu kirjutamisel ka parkümmend tuhat või sada tuhat sõna.

Hoolimata minu parimatest jõupingutustest võid leida midagi raamatu ühest kohast, mis on vastuolus raamatu mõnes teises kohas kirjutatuga!

Kolmandaks on lihtne unustada hääletooni ja žestide puudumise kompenseerimist. Vestluses edastatakse suur osa tähendusest hääletooni ja mingil määral ka žestidega (näoilme, kehahoiak, käeliigutused, näiteks osutamine). Kirjutamisel on väga lihtne unustada hääletooni puudumise kompenseerimist ja tulemuseks on mitmemõttelisus või ebaselge seos järjestikuste lõikude vahel. Loe järgnevat näitelauset:

Nagu need uuringud näitavad on tõlkimise vorm Kanadas, nii institutsionaalsel kui ka tegeliku tõlketevõime tasandil, meie konkreetsele riiklikule kontekstile omane.

Siin võib lugeja ekslikult arvata, et „vorm“ on sõna „näitavad“ sihtis, kuigi tegelikult on see „on omane“ alus. Kõnes langeb hääle veidi, kui hääldatakse sõna „näitavad“, ja tekib väike paus. Kirjutaja unustas panna koma pärast sõna „näitavad“, et tagada õige lugemine.

Kirjalikult tõlkimine on lisaks eelmainitud kolmele raskusele keeruline ka seetõttu, et tuleb edasi anda kellegi teise mõtet. Tõlkija ei kuulu sageli ei lähteteksti ega tõlke sihtrühma. Selle tulemusena on lihtne lugejatele edastada mõte, mida lähtetekstis ei ole, või kirjutada nii, et see ajab lugejaskonna segadusse. Lisaks on tõlkimisel väga raske vältida soovimatute keelemõjude sisse imbumist lähtekeelest.

Võimekad kirjutajad ja tõlkijad mõistavad, kui lihtne on vigu teha. Et vähendada vigu oma lõpptulemuses, kombineerivad nad planeerimist ja enesetoimetamist. Ühes kirjutamisstrateegiade uuringus leiti neli põhistrateegiat:

<i>Kirjutamisstrateegia</i>	<i>Planeerimine enne mustandit</i>	<i>Enesetoimetamine</i>
Arhitekt	Suur	Minimaalne, pärast mustandit
Müürsepp	Suur	Suur, mustandi kirjutamise ajal
Akvarellist	Minimaalne	Minimaalne, mustandi kirjutamise ajal
Maalikunstnik	Minimaalne	Suur, mustandi kirjutamise ajal ja pärast

Mõned kirjutajad („arhitektid“ ja „müürsepad“) ennetavad vigu, mõeldes oma sõnumi hoolikalt läbi, enne kui nad hakkavad kirjutama; mõnikord koostavad nad isegi üksikasjaliku kavandi. Mõned neist kirjutajatest – „arhitektid“ – on planeerimises ilmselt nii head, et juba

nende esimene mustand on hästi kirjutatud, mistõttu on pärast mustandi koostamist vaja kõigest minimaalset enesetoimetamist. Seevastu „müürsepad“ toimetavad palju oma teksti, kui mustandit koostavad.

„Akvarellistid“ ja „maalikunstnikud“ on hoopis teistsugused. Nad kalduvad kirjutades mõtlema, seega on planeerimist vähe. Nad lihtsalt hakkavad kirjutama – võib-olla ainult ühe teema, mõttes mõlkua idee või mõne märkme. Akvarellistid tegelevad lisaks minimaalsele planeerimisele ka vähese enesetoimetamisega. Seetõttu ei ole akvarellistid üldiselt väga head kirjutajad. Maalikunstnikud kompenseerivad planeerimise puudumist sellega, et nad tegelevad nii mustandi kirjutamise ajal kui ka pärast rohke enesetoimetamisega. Käesoleva raamatu esimene väljaanne, mida praegu loed, oli maalitud: planeerimine piirdus kirjastajale algelise mustandi koostamisega. Seejärel kirjutasin iga peatüki üsna kiiresti valmis, samal ajal neid rohkelt toimetades. Pärast peatüki valmimist tegin suuri muudatusi, sageli muutsin materjali esitamise järjekorda pea täielikult, ja seejärel tegin omakorda muudatusi ka nendes muudatustes. Ka tõlkijad kasutavad erinevaid kirjutamisstrateegiaid, mida käsitletakse pikemalt 14. peatükis.

Harjutus 1

Võta paar minutit aega, et mõelda järgmistele küsimustele, ja seejärel räägi rühmale, kuidas sina kirjutamisele lähened.

- a) Kui kirjutad oma emakeeles (mitte sellesse keelde tõlkides), siis millist Chandleri neljast strateegiast kasutad? Kas oled arhitekt, müürsepp, akvarellist või maalikunstnik? Või kasutad rohkem kui ühte strateegiat, sõltuvalt kirjutamisprojekti olemusest?
- b) Kas sa ei kasuta ühtegi neist neljast strateegiast? Kirjelda, miks mitte.
- c) Kui samastad end näiteks müürseppaga, kas oled alati müürsepp olnud? Kas õppisid koolis ühte strateegiat ja läksid hiljem üle teisele strateegiale?
- d) Kas kasutad kirjutamisel ja tõlkimisel sarnaseid strateegiaid? Näiteks kui planeerid oma kirjutamist põhjalikult ette, kas teed ka palju ettevalmistusi, enne kui hakkad oma tõlkeid koostama? Kui teed kirjutamise ajal palju muudatusi, kas teed siis ka tõlke koostamise ajal palju muudatusi?

1.2 Reeglite täitmine

Selles alapeatükis vaatame, miks vajavad tekstid värvahoidjaid. Kirjutamine erineb kõnelemisest selle poolest, et tavaliselt allub see välisele reguleerimisele kõnelemisest erineval viisil. See on nii kahes mõttes. Esiteks on tekstid tavaliselt kirjutatud standardkeeles, millel on enam-vähem selged reeglid, mis on sätestatud sõnaraamatutes, grammatikates ja tunnustatud keelekorraldusasutustes. (Erandid võivad olla lubatud uuenduslikes töödes, mida sageli nimetatakse loovkirjutamiseks, kuid selliste tööde toimetamist siin ei käsitleta.) Tekstide kirjutajatel võivad olla ka eraldi reeglid paljude asjade kohta, näiteks millal kirjutada „kaheksa“ ja millal „8“ ning kas tsitaadid tuleb põhitekstist eraldada ning alustada taandrealtil. Lisaks kasutatakse erialatekstides standardterminoloogiat. Viimase asjana on igal keelekogukonnal või -allkogukonnal retoorilised harjumused ja žanritraditsioonid; on olemas üldtunnustatud põhimõtted argumendi koostamiseks või retsepti kirjutamiseks.

Teist laadi väline reguleerimine tuleneb sellest, et kirjutised on tellitud; st on olemas kirjutaja, kes on palunud kirjutajal või tõlkijal teksti koostada. Kirjutajal on kindlad eesmärgid ja keegi peab tagama, et need eesmärgid saavutatakse. Näiteks tuleb teha parandusi, kui sobivas sisus leidub kõrvalekaldeid, näiteks poliitilise või seksuaalse sisu väär käsitlemine. Siinkohal võivad reegliteks olla kehtivad ühiskondlikud tavad (või seadused!) või neid kehtestavad konkreetsed kirjutajad. Kirjutajad soovivad hoida ka kindlat mainet ja selleks on vaja parandada ebatäpsusi (faktilised ja matemaatilised vead, väärad tsitaadid). Toimetamine on muidugi eriti oluline, kui teksti kavatsetakse müüa, mitte lihtsalt ära anda.

Paljud töökohtadel kirjutatud originaaltekstid (nt koosolekute protokollid, tegevusaruanded) ei vaja toimetamist, sest need on lühiajalised ja liiguvad väga piiratud lugejaskonnas; midagi halba ei juhtu, kui keegi ei kontrolli ega paranda selliseid kirjutisi. Samuti ei toimetata privaatseid tekste (päevikud, isiklikud kirjad, poenimekirjad), sest lugejaskond puudub või piirdub ainult kirjutaja lähikonnaga. Toimetamine on oluline, kui tekst kannab kirjutaja jaoks tähtsat sõnumit, valmistatakse ette suurele tundmatutest inimestest koosnevale lugejaskonnale, kes loeb seda pikema aja jooksul. Toimetamine annab sellisele tekstile võimaluse jõuda ruumi ja aega, kui tagatakse, et tekst sisaldab piisavalt taustteavet, mis võimaldab inimestel väljaspool kirjutaja siseringkonda seda ettenähtud viisil tõlgendada.

Enne arvutiajastut oli väga raske teha kirjutisi kättesaadavaks laiale publikule ilma, et ei peaks kaasama ajalehe, ajakirja või kirjastuse toimetust. Toimetajate vältimiseks pidi trükkima ja kopeerima lendlehti, viima need trükkali juurde ja neid tänaval jagama või posti teel laiali saatma või ise tegema plakateid ja neid üle linna kleepima. Nüüd on aga blogide ja muu sarnase kaudu väga lihtne, kiire ja odav avaldada oma kirjutisi potentsiaalselt miljonitele lugejatele. See on demokratiseerinud avalikku kirjutamist, sest toimetajad ja kirjastajad ei saa kirjutajaid mõjutada oma erinevate eelarvamustega, kuigi see on ka järsult suurendanud selliste kirjutiste mahtu, milles ei ole kirjakeelt ega fakte kontrollitud või pole üldse enesetoimetatudki.

Tõlked on peaaegu alati tellimustööd, kus on vaja täita kliendi nõudmisi. Inimesed, kes otsustavad ise Vikipeedia artiklit tõlkida, peavad siiski järgima Vikipeedia avaldamisreegleid, kuigi teksti ülevaatamine mõne teise isiku poolt on valikuline. Samuti on isegi lühiajalisi tekste vaja kindlal määral üle vaadata, et parandada tõlgetele omaseid vigu: tõlkevigu, väljajätte ja ebatüüpilist keelt, mida on tõlkimisel raske vältida (kummalised sõnühendid või lähtetekstist sobimatult üle võetud tõlkelaenud). Lõpuks on vaja kedagi, kes teeks kvaliteedikontrolli, et tõlge vastaks kõnealuses žanris kehtivatele normidele: kas tõlge peab kajastama lähteteksti sõnumit üksikasjalikult või ainult pealiskaudselt? Mil määral peab kajastuma lähteteksti tegelik sõnastus?

1.3 Tõlke kvaliteet

Kvaliteedi saavutamiseks tuleb tõlked üle vaadata. Aga mis on kvaliteet?

Otsesed ja kaudsed nõuded

Rahvusvaheline Standardiorganisatsioon määratleb oma 2015. aasta standardis ISO 9000 „Kvaliteedijuhtimissüsteemid. Alused ja sõnavara“ kvaliteeti tasemenähtena, kui suurel määral objekti iseloomulikud omadused vastavad otsestele või kaudsetele nõuetele, kusjuures nõuded hõlmavad vajadusi, ootusi ja kohustusi. Kaudsed nõuded on need, mis on üldlevinud või tavapärased.

Siinkohal tuleb ära märkida kahte olulist asja. Esiteks on kvaliteet alati seotud vajadustega. Täiuslikku kvaliteeti ei ole olemas. Erinevatel tõlketöödel on erinevad

kvaliteedikriteeriumid, sest tekstid vastavad erinevatele vajadustele. Ühel tõlketööl peab toimetaja või läbivaataja parandama teksti loetavust väga kõrgele tasemele; teisel tööl piisab madalama taseme loetavusest. Mõnikord tunnustatakse mitut kvaliteeditaset, mõnikord kahte; viimase puhul eristatakse sageli teabe kvaliteeti (tavaliselt kasutatakse dokumenti ettevõttesiseselt ja seda loevad ainult mõned inimesed üksnes teavitamise eesmärgil ning seejärel visatakse dokument ära) ja avaldamiskvaliteeti (dokumenti loeb suur hulk väliseid lugejaid üsna pika aja jooksul).

Teine asi, mida tuleb ISO määratluses tähele panna, on see, et nõuded ei ole ainult otsesed, vaid ka kaudsed. Tõlkimise kõige olulisem kaudne nõue on täpsus. Inimesed, kes kasutavad tõlkijate teenuseid, ei küsi täpset tõlget; nad lihtsalt eeldavad, et tõlge tuleb täpne. Täpsuse tagamine on toimetajate peamine ülesanne. Täpsust käsitletakse üksikasjalikult peatükis 11.1.

Teine kaudne nõue on teksti sõnumi edukas edastamine lugejatele. Selle saavutamise käigus võib juhtuda, et toimetaja eirab kirjastaja või kliendi juhiseid (mida mõnikord nimetatakse lühijuhendiks või tellimuseks). See kehtib eriti tõlkimisel, sest klientidel, kes pole sihtkeele kogukonnaga tuttavad, võib olla ekslik või puudulik arusaam kaasnevast põhjusest-tagajärjest. Näiteks palub klient tõlkijal järgida lähteteksti lõikesüsteemi, kuid sihtkeele lõikesüsteem on kõnealusel žanril hoopis teistsugune. Ühelgi erialal ei saa alati alluda kliendi soovidele. Kujuta ette, et inimesed remondivad oma maja. Nad ütlevad arhitektile, et tahavad üht kindlat seina eemaldada. Kui nad majaplaani kätte saavad, näevad, et sein on ikka veel alles. Miks? Sest arhitekt on kindlaks teinud, et see on kandev sein – maja kukuks ilma selleta kokku. Tõlkimises on toimetajal sarnane ülesanne tagada, et kommunikatsioon ei katkeks, kui sihtkeele kogukonna liikmed sõnumit loevad.

Mõnel juhul saab kliendi väljendatud ootusi tema harimise abil muuta. Enamik kliente ei tea, mida tõlkimine endast kujutab, kui palju on võimalik kindla aja jooksul tõlkida, miks tõlkijad vajavad dokumentatsiooni jne. Klientide harimine ei ole aga mitmel põhjusel lihtne (huvipuudus; klienti esindav isik, kes tõlkijaga suhtleb, vahetub pidevalt). Seega enamikul juhtudel ei tohiks harimist pidada võimaluseks lahendada klientide nõudmistega seotud probleeme.

Kolm kvaliteedimõistet

Tõlkimismaailmas on praegu kasutusel mitu laia kvaliteedi põhimõtet, mis viivad erinevate toimetamise filosoofiateni. Tuleb märkida, et sõna „kvaliteet“ tähendab siinkohal enamasti keelelist kvaliteeti. Me ei puuduta eriti visuaalse kvaliteedi, teenuse kvaliteedi või elektrooniliste failide tehnilise kvaliteedi teemat (kuigi seda käsitletakse lühidalt peatükkides 10.17, 11.10, 11.11, 11.12 ja 13.6). Samuti on tõlkebürood ja neid esindavad organisatsioonid viimastel aastatel edendanud tegevusviisi kvaliteedi põhimõtet, mis ei keskendu lähteteksti ja tõlke vahelisele suhtele või tõlke kirjakeelsele kvaliteedile, vaid tõlke ettevalmistamise tegevusviisile, mille eesmärk on vältida vigu enne nende tegemist. Seda käsitletakse peatükis 10.17.

Levib üldine arusaam, et kvaliteet on vastuvõetav, kui saavutatud on klientide rahulolu. See võib viia selleni, et toimetamisel pööratakse rohkem tähelepanu selliste vigade leidmisele, mida klient kergesti märkab, näiteks trükivead ja kliendiga seonduv terminoloogia. Sellel lähenemisviisil on lepinguline versioon, kus tõlketeenuse pakkuja ja kliendi vahel koostatakse tegelik leping. Ameerika Ühendriikide standardiorganisatsioon ASTM määratleb oma 2006. aasta dokumendis F2575 (teine väljaanne 2014) „Tõlkekvaliteedi tagamise standardjuhend“ tõlkekvaliteeti kui „taset, mil määral tõlke omadused vastavad kokkulepitud spetsifikatsioonide nõuetele“. See põhimõte on rahuldav ainult siis, kui mõistetakse, et tõlketeenuse pakkuja ei saa nõustuda spetsifikatsioonidega, mis on vastuolus kutsestandarditega.

Selliste kokkulepete äärmusliku versiooni puhul oleks kvaliteet saavutatud, kui kasu kliendile ja teenusepakkujale hinnas, tuludes ja korduvas äritegevuses kaalub üles tootmiskulud. See on eetiliselt küsitav, kuna tõlke tegelikke omadusi ei võeta arvesse. Näiteks nõue, et tõlkijad peavad aktsepteerima tõlkemäludes leitud 100-protsendilisi vasteid ilma toimetamiseta (vt 16. peatükki), vähendab kindlasti tootmiskulusid, kuid kujutab endast ka lubamatut riski täpsusele ja keelekvaliteedile.

Veebi 2.0 ajastul on kliendi rahulolule tugineva kvaliteedimõiste laienduseks lugejate rahulolu, kuna nüüd on Facebookis või Twitteris tõlke lugejatel võimalik pakutud tõlgete üle hääletada.

Teise kvaliteedimõiste kohaselt tähendab see, et tehakse kõik vajalik sihtkeele kaitsmiseks ja edendamiseks. Seda seisukohta leidub tavaliselt keelekogukondades, kus tõlkijad

soovivad võidelda varem või praegu domineeriva võõr- või enamuskeele – tänapäeval väga sageli inglise keele – mõjude vastu. Seega muutub toimetamine peaaegu et kirjanduslikuks keele- ja stiilparandamisharjutuseks. Selle kvaliteedimõiste alusel töötavad toimetajad teevad tekstides muudatusi, kuni need vastavad sihtkeele autentse ja suurepärase kirjutamise teatavale ideaalile, hoolimata sellest, kui palju aega see võtab ja lisakulusid toob. Siin viitab kvaliteet pigem sellele, kui hästi on tõlge kirjutatud, mitte kui kooskõlas on tõlge lähtetekstiga.

Kolmanda kvaliteedimõiste järgi on tõlge vastuvõetava kvaliteediga, kui see täidab oma eesmärgi. See tähendab, et toimetaja arvates on kliendi nõuded täidetud ja tõlge on sobilik neile inimestele, kes ja miks seda loevad. Sellel kvaliteedi põhimõttel töötav toimetaja loeb tõlke mustandi läbi, pidades silmas kliendi eesmärgi, ja teeb *ainult selliseid muudatusi, mis on tõlke eesmärgi saavutamiseks vajalikud*. Tõlge peab olema piisavalt hea, et oma eesmärgi täita, ja mitte parem. Eesmärgipärasust kui kvaliteedi põhimõtet kinnitab Rahvusvaheline Standardiorganisatsioon oma 2015. aasta standardis ISO 17100 „Tõlketeenused. Nõuded tõlketeenusele“, kus öeldakse, et „toimetaja kontrollib [tõlke]... eesmärgile vastavust“. See on kvaliteedi põhimõte, millel käesolev raamat põhineb.

Mõned inimesed räägivad sellisest kvaliteedikäsitlusest üsna halvustavalt. Nad ütlevad, et peaksime püüdlema hea tõlke saavutamise poole, mis tähendab, et piisavalt hea on paremuselt teine. Minu arvates on väljend „hea tõlge“ toimetamisel kasutu, sest see on peaaegu täielikult subjektiivne: see, mis on ühe inimese arvates hea tõlge, võib teise arvates olla keskpärane. Põhimõte „piisavalt hea“ seevastu eeldab küsimust „Mille jaoks piisavalt hea?“ ja vastus sellele küsimusele võib esile tuua hulga objektiivseid kriteeriume, mille alusel otsustada, kas sõnastust on vaja muuta; näiteks: kas sõnastus sobib potentsiaalsete lugejate haridustaseme või valdkonnateadmistega? Mõnikord võib arusaadav ja üsna täpne, kuid kohmaka ja ebatüüpilise sõnastusega tõlge olla piisavalt hea; teistel juhtudel võib piisavalt hea tõlge nõuda aga ülimalt täpsust ja väga kõrget kirjutamise kvaliteeti.

Tõlke eesmärgi saab mingil määral välja lugeda sihtkeele žanrist: surmakuulutuse eesmärk on ilmselgelt erinev patendi või reisijuhii eesmärgist, ja sõnastused on vastavalt kas vastuvõetavad või vastuvõetamatud. Kokkuvõtteks eesmärgipärasuse kohta saab öelda, et ei ole ainult kahte liiki kvaliteeti: suurepärane ja kohutav. Pigem on vastuvõetava kvaliteedi kriteeriumid erinevad sõltuvalt teksti liigist ja selle tulevases lugejaskonnast.

Erinevad kvaliteedi põhimõtted annavad toimetaja tööle fookuse: kas see keskendub töö spetsifikatsioonidele, keelekaitsele või sellele, et tekst sobiks kasutajale ja kasutamiseks? Valitud fookus määrab, mis toimub tõlke toimetamise ajal. Kui su fookuseks on keelekaitse, võid teha muudatuse, mida sa ei teeks, kui fookuseks oleks asjakohasus või spetsifikatsioonid. Kvaliteedi põhimõtte mõjutab ka seda, millise eesmärgiga käsitled täpsust ja loetavust. Kui tegutsed keelekaitse põhimõtte alusel, võib loetavust mingil määral ohverdada, et järgida konservatiivse keelekorraldusasutuse ettekirjutusi. Kui aga keelekaitse tähendab sinu jaoks seda, et tahad sihtkeele žanriga seotud retoorikat hoida ingliskeelsest mõjust vabana, siis võid loetavust kõige tähtsamaks väärtuseks pidada. Kui lähtud eesmärgipärasuse põhimõttest, võib täpsus olla kas äärmiselt oluline (õigustekstides, kus võidakse nõuda ülimat täpsust isegi loetavuse arvelt) või mitte sedavõrd oluline (mitmekeelse ministeeriumi töötajate uudiskirja korral võib toimetaja aktsepteerida sõnastusi, kus tõlkija on lähteteksti sõnumile midagi juurde lisanud või sealt midagi kärpinud, et seda värvikamaks või naljakamaks muuta, kui see tundub sihtkeele lugejatele sobiv).

Kvaliteedi põhimõtte, mille alusel toimetajad töötavad, võib riigiti või keelepaariti erineda. See võib isegi keelesuundade kaupa erineda. Näiteks Kanadas on inglise-prantsuse suuna toimetajad üsna mures toimetamise keelekaitse aspekti pärast, prantsuse-inglise suuna toimetajate korral see aga nii ei ole, välja arvatud ehk need, kes töötavad Québecis, kus inglise keel on vähemuskeel, mida mõjutab prantsuse keel. Toimetajad, kes töötavad riikides, kus nende töökeel ei ole kohalik keel (näiteks inglise keelt kõnelevad töötajad Hollandis), võivad samuti muretseda keelekaitse aspekti pärast rohkem kui need, kes töötavad riikides, kus inglise keel on enamuskeeleks.

Tuleb märkida, et eesmärgipärasuse põhimõtet ei saa laiendada nii, et see hõlmaks ka teist kahte põhimõtet. Sihtkeele kaitsmine ja kliendi nõuete täitmine ei kuulu eesmärgi põhimõtte alla, sest need ei ole konkreetselt seotud kõnealuse tekstiga. Oletame, et tõlget hakkavad lugema valdkonna eksperdid, kes on alustamas uurimisprojekti ja kes on kirjanduse otsingutel sattunud lähteteksti peale, mis on kirjutatud keeles, mida nad ei oska. Toimetaja küsimus on siis selles, kas tõlke mustand sobib neile asjatundlikele lugejatele ja nende vajadusele teada saada, mida nende lähtekeeles kirjutavad kolleegid on uurimisprojekti teema kohta avastanud. Selle jaoks sobiv sõnastus ei pruugi sihtkeele kaitsjatele meeldida ega vastata kliendi määratud nõudmistele.

Tuleb märkida ka seda, et lepingut järgides ja kliendile meele järgi olles võid pärast toimetamist saada tõlke, mis ei täida oma eesmärki (sõltuvalt sellest, kui üksikasjalikud olid lepingulised nõuded). Sihtkeele kaitse seisukohalt võid seevastu saada tõlke, mis on rohkem kui sobiv, sest paljud sinu tehtud muudatused ei ole eesmärgi saavutamiseks vajalikud.

Kvaliteedi eesmärgipärasuse põhimõtte probleem on see, et eesmärki võib olla keeruline määratleda. Lisaks võivad mõned lugejad, kes ei kuulu toimetaja poolt silmas peetud lugejaskonda, leida tõlke siiski elektroonilisest arhiivist, ehk kuid või aastaid hiljem, ja kasutada seda viisil, millega toimetaja ei arvestanud. Kuid see on pelgalt risk, mida võetakse, kui kasutatakse eesmärgipärasuse põhimõtet. Kõnealune eesmärk peab olema käesoleval hetkel teadaolev eesmärk. Teksti ei saa toimetada nii, et see sobiks igal võimalikul viisil kasutamiseks või igale lugejaskonnale praegu või kauges tulevikus.

Toimetamisel võib olla psühholoogiliselt kasulik mõelda kvaliteedist negatiivses mõttes: näiteks ära küsi endalt, kas tekst täidab oma eesmärki, vaid pigem, kas see ei täida oma eesmärki; kas see erineb lubamatul määral ootustest, kuidas me neid ka ei määratleks?

Kui oluline on täpsus?

Lisaks erinevatele üldistele kvaliteedi põhimõtetele võib olla erinevusi ka selles, milline tõlkimise aspekt on kõige olulisem. Kas hea tõlke peamine omadus on täpsus, st see, et tõlge annab enam-vähem kogu ja ainult selle mõtte edasi, mis toimetaja arvates lähtetekstis otseselt või kaudselt olemas on? Või on hea tõlke tähtsaim omadus see, et tõlge vastab tellija ettekirjutustele, sõltumata vastavusest lähtetekstile? Üsna ebatäpne reisijuhi tõlge (mis sisaldab mitmeid täiendusi ja kärpeid) võib siiski olla väga hästi kirjutatud ja olla seda ostvatele turistidele väga kasulik, ehk isegi kasulikum kui täpne tõlge, sest tõlkijal on hea ettekujutus kultuuripõhistest huvidest, mis on sihtkeele lugejatel, kes kõnealust riiki või linna külastavad. Mõned keelduvad selliseid tekste tõlgeteks nimetamast ja nõuavad, et neid nimetataks adaptatsioonideks, kuid kuna paljud tõlkijad teevad neid, tundub selline eristamine tõlkepraktikas mõttetu (kuigi see võib olla kasulik teoreetilises kirjutamises). Täpne tõlge võib olla kvaliteetne, nagu ka ettekirjutustele vastav tõlge.

Kvaliteet ja arvutivahendid

Tundub, et arvutivahendid mõjutavad arusaama sellest, mida loetakse vastuvõetavaks kvaliteediks. Kui vabakutseline tõlkija, tõlkefirma või tõlkeosakonda omav ettevõtte on pühendunud selliste vahendite kasutamisele ja neisse raha investeerinud, siis kipub kvaliteedi põhimõtte olema suunatud sellele, mida on võimalik nende vahenditega toota. Tulemuseks võivad olla kas kõrgemad või madalamad ootused võrreldes varasema ajaga. Näiteks on ootused teemakohase uurimistöö suhtes nüüd palju kõrgemad kui internetile eelneval ajastul, mil tõlkijad sõltusid ekspertidele helistamisest, raamatukogus paberdokumentide ajamahukast sirvimisest ning kliendi saadetud pabermaterjalidest. See-eest on võimalik, et ootused lausetevahelise sidususe suhtes langevad, sest tõlkemälu kipub oma olemuselt tekitama probleeme nendes valdkondades seni teadmata määral (vt peatükk 16.1). Ja kui masintõlge jätkab levikut, siis võib muutuda vastuvõetavaks eemaldada ainult absurdseid sõnastused ja suured tõlkevead, samuti halvimal juhul valede kollokatsioonidest, valedest eessõnadest ja ebaselgetest asesõnadest, sest masintõlkel on selliste asjadega endiselt suuri raskusi.

Üsna murettekitav areng on see, et arvutivahendite kasutamise surve all tuginevad tõlkijad liiga palju tõlkemälu soovitudele, selle asemel et teha omaenda uurimistööd, anda omaenda hinnang täpsuse kohta ja koostada omaenda sõnastusi. Tegemist võib olla oskuste kadumise protsessiga.

Arvutivahendite kasutuselevõtt võib mõjutada ka toimetajate arvamust kvaliteedi põhimõttest. Seega võidakse terminoloogilist järjepidevust pidada olulisemaks kui muid tõlke aspekte lihtsalt seetõttu, et arvutid oskavad selles valdkonnas osavalt probleeme avastada.

Paljud inimesed, kes ei ole professionaalsed tõlkijad, toimetavad nüüd vabatahtlikult masintõlkeid või tõlgivad ja toimetavad ise oma teksti. Tasub märkida, et professionaalsetele tõlkijatele tähendab kvaliteet üht, aga vabatahtlikele tõlkijatele midagi muud. Näiteks võivad vabatahtlikud (nagu ka paljud nende lugejad, kes on teadlikud, et nad loevad tõlget) eeldada, et lõpptulemus näeb välja nagu tõlge, ja olla skeptilised, kui see nii pole.

1.4 Toimetamise piirid

Teoreetiliselt võiks toimetada või muuta mis tahes teksti, kuni see vastab teatavale kvaliteedi-ideaalile. Ärilisest kaalutlusest ei tasu mõningaid tekste üldse toimetada. Need on nii halvasti kirjutatud või tõlgitud, et nende toimetamine võtaks väga palju aega ja raha. Järgnev näide on halvasti kirjutatud versioon lõigust, mis asub selle peatüki alapeatüki „Kirjutamise keerulisus“ alguses:

Kirjutada on raske aga rääkida on väga lihtne kuigi see on keeruline õppisime kõik lapsepõlves rääkima ilma mingi insrtuksioonita. Samas kirjutamise õppimine võtab väga kaua aega ja paljude inimeste kirjutamine on ka pärast seda kohutav.

Kui esitada sellise kvaliteediga artikkel ajakirjas avaldamiseks, lükatakse see tõenäoliselt tagasi. Probleem ei seisne niivõrd mehaanilistes vigades (insrtuksioonita, koma puudu sõna „aga“ eest); isegi suurt hulka mehaanilisi vigu saab kergesti ja üsna kiiresti parandada. Probleem seisneb voolavuse puudumises ja halvas fookuses – sõnade järjestuses, mis ei too esile argumendi loogikat. Mõned sellised probleemid, mis on pika teksti peale laiali hajutatud, on parandatavad, aga kui pea igit lauset peab ümber kirjutama, siis ei ole majanduslikult otstarbekas jätkata. Ülaloodud lõik ei nõua toimetamist; see nõuab ümberkirjutamist, eelistatavalt mõne teise autori poolt.

Mõned kliendid võivad tahta, et halba teksti toimetataks edasi hoolimata majanduslikest kaalutlustest. Võib-olla on mõni poliitiline või ideoloogiline mure tähtsam kui kulu. Või on autor keegi oluline isik. Seetõttu võid end leida toimetamas inimeste töid, mille kirjutajad vajavad abi: inglise keele kui teise keele õppijad; ebapiisava või ebaefektiivse koolitusega inimesed, kes ei ole ikka veel selgeks saanud erinevusi rääkimise ja kirjutamise vahel; või inimesed, kes avaldavad lugejatele enda arvates muljet, kui kirjutavad väga pikki lauseid, mis on täis kõrvallauseid, lausesiseseid lauseid ja kiillauseid.

Toimetamine ei ole ümberkirjutamine ega -tõlkimine. Kui tõlge on täis ebatüüpilisi sõnakombinatsioone, kui lähtetekst on lauseehitust nii palju mõjutanud, et tulemus on loetamatu, ja muidugi, kui tõlkija on ilmselgelt mitmest algteksti lõigust valesti aru saanud, siis on lahenduseks uuesti tõlkimine, mitte toimetamine.

Harjutus 2

Tihti peale ei sobi masintõlke (MT) väljund toimetamiseks. Loo omaenda näide, sisestades veebiuudiste artiklist ühe lõigu lähteteksti kastikesse aadressil www.babelfish.com, translate.google.com või mõnele teisele tasuta veebisaidile, mille leiab, kui sisestad otsingumootoris „masintõlge“. Küsi tõlget oma emakeelde. Kas väljund näib toimetatav? Püüa seda toimetada, eemaldades ainult kõige halvemad vead. Kas see kinnitab su esialgset muljet selle toimetatavuse kohta?

1.5 Toimetamise õige roll

Toimetamine on vajalik, sest tõlkijad teevad vigu, kuid seda koormat ei tasu liiga suureks ajada. See ei tohiks olla peamine viis kvaliteedi tagamiseks. Kvaliteeti saab kõige paremini tagada ennetavate meetmetega: palgates tõlkijaid, kelle väljaõpe ja andekus on andnud neile antud töökohale vajalikud oskused; kasutades õiget tõlkijat konkreetse töö jaoks; veendudes, et tõlkijale on töönõuded teada; edastades kliendi tagasiside varasemate tõlgete kohta; tehes kindlaks, et tõlkijal on juurdepääs asjakohastele tehnoloogilistele vahenditele ja vajalikule dokumentatsioonile, terminoloogilistele ressurssidele, varasematele tõlgetele samal teemal ja erialaspetsialistidele.

Uue tõlkijaga töötades peaks toimetaja etteaimatavaid vigu ennetama. Näiteks kui tekst on juhendite kogum, juhi tähelepanu sellele, et lähtekeeles võivad juhendid olla passiivis (nüüd tuleb vajutada rohelist nuppu), kuid sihtkeeles oleks imperatiiv tõenäoliselt parim (nüüd vajuta rohelist nuppu).

Toimetamine peaks olema viimane abinõu, et parandada paratamatuid vigu, mis sellistest ettevaatusabinõudest hoolimata tekivad. Kahjuks kasutatakse toimetamist sageli – võib olla üha rohkem – lahendamaks probleeme, mis tekivad siis, kui tõlkimine antakse allhanke korras odavatele, kuid ebapädevatele töövõtjatele. Peamine koormus kvaliteedi tagamisel peaks lasuma tõlkijatel (kui neil on piisavalt kogemusi), mitte toimetajatel.

Kuigi toimetamisele võib panna liiga palju rõhku, võib seda panna ka liiga vähe. Paljud tõlketalitused ja -bürood näevad toimetamise vähendamist kui võimalust suurendada tootlikust ja seega ka sissetulekut; võib-olla paljud vabakutselised tõlkijad näevad seda samamoodi. Teise

tõlkija teostatavat toimetamist kasutatakse üha vähemates tekstides või asendatakse see täielikult enesetoimetamisega, välja arvatud algajate korral. Võib-olla vähendatakse isegi enesetoimetamist. Rahalisest seisukohast on toimetamise protsess väga erinev mustandi koostamise protsessist. Kui sul on 20-leheküljeline lähtetekst ja oled seni tõlkinud ainult viis lehekülge, on tõlge ilmselgelt puudulik ja seda ei saa kliendile saata. Kui oled aga tõlkinud kõik 20 lehekülge, on sul valmistõlge, mille saad, natuke või üldse mitte toimetades, kliendile saata. Kiusatus seda teha on suur; tekib küsimus, kui tihti seda juhtub.

Kokkuvõte

1. Kirjutamise ajal võib väga kergesti midagi valesti minna, ja on palju erinevaid asju, mis võivad valesti minna.
2. Toimetajad muudavad teksti nii, et see vastaks kehtivatele normidele ja et kirjutamisprojekt saavutaks kirjastaja eesmärgid.
3. Toimetajad muudavad teksti, et kõrvaldada probleemid, mis takistavad teksti vaimset töötlemist, ning kohandada kirjutist tulevastele lugejatele ja kasutamiskiisidele.
4. Toimetajad peavad kuidagi lahendama konfliktid klientide, lugejate, algteksti autorite ja teiste osaliste vajaduste või huvide vahel.
5. Toimetajad töötavad erinevate tõlkekvaliteedimõistetega.
6. Mõni lähtetekst ja tõlge on nii halb, et seda ei tasu parandada.
7. Toimetamine ei tohiks asendada meetmeid, millega vigade tekkimist ennetada.

2 Toimetaja töö

Kirjastuste täielikku töökorraldust ei ole võimalik lahti seletada, ses see ei mahuks raamatusse ära. Selles peatükis käsitleme lühidalt toimetajate tööd. Seejärel eristame toimetamistööd adapteerimisest ja ümberkirjutamisest ning käsitleme tõlkijate vaimset toimetamistööd halvasti kirjutatud lähtetekstidega ning heidame pilgu muukeelse isiku inglise keele toimetamisele. Loomulikult toimetavad tekste ka inimesed, kes ei ole professionaalsed toimetajad või tõlkijad, kuid seda teemat siinkohal ei käsitleta. Peatükk lõpeb toimetamise erinevate etappide aruteluga.

Käesolevas raamatus tähendab toimetamine teksti (mis ei ole tõlge) lugemist, et tuvastada probleemid ning teha või soovitada parandusi ja täiendusi, mis on mingi kvaliteedimõiste rakendamiseks vajalikud. Võib ette tulla olukordi, kus tekst on tõlge, ent toimetaja kas ei tea või teab seda, aga käsitleb teksti ikkagi nii, nagu tegemist poleks tõlkega. Näiteks võib keegi, kes tunneb masintõlke teemat, toimetada masintõlget ilma et loeks lähteteksti või oskaks lähtekeelt.

2.1 Toimetajate ülesanded

Sõnaraamatutes on tegusõnal „toimetama“ erinevaid tähendusi. Siin on näited erinevatest sõnaraamatutest:

- koostama, valmistama või adapteerima (artiklit, raamatut) nii, et see oleks avaldamiseks sobiv;
- koostama (autori kirjandusteose) väljaannet, eriti käsikirjade uurimise teel;
- vastutama (ajalehe, ajakirja) sisu ja korralduse eest;
- ümber sõnastama, üle vaatama või muutma (teksti), et parandada, muuta rõhuasetust jne.

Mis puudutab toimetajaametit, siis Kanada tööhõiveministeerium avaldas 2016. aastal riikliku ametikohtade klassifikatsiooni, milles on esitatud järgmine teave:

Toimetajad vaatavad läbi, hindavad ja toimetavad käsikirju, artikleid, uudislugusid ja muid materjale, mis lähevad kirjastamisele, eetrisse või mujale meediasse, ning koordineerivad

kirjutajate, ajakirjanike ja muude töötajate tegevust. Nad töötavad kirjastustes, ajakirjades, ajalehtedes, raadio- ja telejaamades ning ettevõtetes ja valitsusasutustes, mis toodavad erinevaid väljaandeid, mille hulka kuuluvad näiteks teabelehed, käsiraamatud, juhendid ja veebisaidid. Toimetajad võivad töötada ka vabakutselistena.

Siinkohal piirdume trükiväljaannetega, mitte veebiväljaannete ega raadio- või telesaadetega. Mõnes sektoris, eelkõige uudistes, on elektroonilise meedia tulek tekitanud trükiväljaannetele majanduslikke raskusi, sest reklaamijad on trükiväljaannetest eemale liikunud, mistõttu on tekstide toimetamiseks vähem raha ja seega on rohkem parandamata vigu.

Toimetajatel on palju ülesandeid ja erinevatel toimetajatel on erinevad ülesanded. Toimetaja igapäevane rutiin on ajalehetoimetuses hoopis teistsugune võrreldes meditsiiniajakirja kirjastusega. Konkreetse toimetaja töökirjeldus võib sisaldada ühte või mitut järgmistest ülesannetest:

- otsustab, milliseid materjale avaldatakse (nt lugude valimine, mida ajalehes kajastatakse);
- leiab kirjutajaid ja määrab neile ülesandeid ning vastutab nendega seotud suhtluse eest;
- hindab käsikirjade sobivust ja soovitab muudatusi sisus, stiilis või ülesehituses;
- suhtleb kontrollijatega (erialaspetsialistid, kes kommenteerivad erialase kirjutise sisu);
- koostab avaldamisprotsessi ajagraafiku;
- küljendab lehekülgi ja lisab illustratsioone;
- märgistab käsikirjad printimisjuhistega;
- veendub, et autoriõigusega kaitstud materjali kasutamiseks on saadud luba ja tegeleb muude õiguslike probleemidega, näiteks laimuga;
- haldab kirjastusettevõtte või -osakonna rahalisi ja materiaalseid ressursse ning ka töötajaid;
- toimetab kirjutaja esitatud teksti.

Toimetaja töö sõltub suuresti ka kirjutajast, kelle teksti on vaja toimetada. Professionaalsete kirjutajate toimetamine erineb oluliselt näiteks ajakirja artikleid kirjutavate teadlaste ja kirjutamist pelgavate või mitteoskavate töötajate toimetamisest. Paljude toimetajate jaoks võib professionaalsete kirjutajatega suhtlemine olla töö kõige keerulisemaks osaks.

Tõlkimisel on olukord hoopis teistsugune. Kui ilukirjanduse tõlkijad peavad sageli üsna hoolikalt pidama läbirääkimisi algteksti autoritega, siis enamik tarbetekstide tõlkijaid puutub

tavaliselt kokku mittekutseliste kirjutajatega. Tõlkija on seega neis suhetes kirjutamiseks ekspert ja lisaks sellele on tal sageli eelis olla sihtkeele emakeelekõneleja. Tarbetekstide tõlkimisel tekivad raskused tavaliselt tõlkija ja toimetaja või tõlkija ning kliendi vahelistes suhetes, mitte niivõrd tõlkija ja autori vahelistes suhetes.

Toimetamistööde liigid

Märkimisväärne on see, et käesoleva peatüki alguses esitatud toimetajate ametikirjelduses on toimetamine kui teksti kontrollimine ja parandamine ainult üks ülesanne paljudest. Selles raamatus ei käsitleta kõiki toimetajate ülesandeid ega erinevaid olukordi, milles nad töötavad. Selle asemel käsitleme peaaegu täielikult kontrollimise/parandamise ülesannet, millega mõned toimetajad üldse ei tegelegi. Eristatakse nelja suurt kontrollimis-/parandustöö liiki, mida käsitletakse järgmises neljas peatükis:

- käsikirja toimetamine (3. peatükk). Selle käigus parandatakse käsikirja, et viia see vastavusse varem kehtestatud reeglitega – keeleteadlaste üldtunnustatud grammatika- ja õigekirjareeglitega, hea kasutuse reeglitega, kirjastuse stiiliga ning lehekülje kujunduse ja tüpograafia küsimustega. Käsikirja toimetaja peab tagama ka teatava järjepidevuse näiteks terminoloogias, pealkirjade ja alapealkirjade paigutuses, nummerduses ja ilmes; järjepidevust käsitletakse eraldi teemana 7. peatükis. Eespool nimetatud majanduslike raskuste tõttu, millega mõned trükiväljaanded silmitsi seisavad, võidakse toimetamisressursse vähendada;
- stiili toimetamine (4. peatükk). Seda tööd tehakse pigem teksti täiustamiseks, mitte vigade parandamiseks. See hõlmab sõnavara ja lauseehituse kohandamist lugejaskonnale sobivaks ning teksti loetavaks tegemist, parandades kohmakaid lauseehitusi, tagades selged lausete vahelised seosed jne;
- struktuuri toimetamine (5. peatükk). Selle töö käigus korraldatakse tekst ümber, et muuta materjali esitusjärjekord paremaks või aidata lugejaid, andes märku sõnumi osade vahelistest seostest;
- sisu toimetamine (6. peatükk). Selle töö käigus tehakse ettepanekuid, kuidas teemakäsitlust täiendada või kärpida. Toimetaja võib (ehk teadlase abiga) ise täiendusi lisada, kui autor

seda mingil põhjusel ei saa või ei taha teha. Lisaks sellisele makrotasandi tööle sisaldab sisu toimetamine ka mikrotasandi ülesandeid, milleks on faktiliste, matemaatiliste ja loogikavigade parandamine. Loogikavigade parandamine on osa laiemast ülesandest ehk iga tekstilõigu arusaadavuse tagamisest.

Kui sul palutakse midagi toimetada, peaks juurde küsima, millist toimetamist täpselt soovitakse, et ei raiskaks aega soovimatule toimetamisele; näiteks stiili toimetamine võib väga palju aega võtta. Samuti on hea teada, milline on sinu roll avaldamiseks mõeldud dokumendi ettevalmistamises. Võib-olla on teksti struktuuri juba toimetatud ja otsused lõikude ühendamise või tükeldamise ning muude 5. peatükis käsitletavate küsimuste kohta juba tehtud. Võib-olla töötab tekstiga pärast sind käsikirja toimetaja ja sel juhul ei pea sa muretsema näiteks järjepidevuse või kirjastuse stiili tagamise pärast.

Tuleb märkida, et mõnikord tehakse muudatusi autoriga konsulteerimata. Mõnikord saadetakse tekst autorile tagasi koos muudatusettepanekute ja ehk ka lõikude kõrvale lisatud kommentaaridega (kas käsitsi või kommentaari funktsiooni kasutades) või saadetakse eraldi lehed, millel on kirjas konkreetsed või üldised ettepanekud ja küsimused.

Üheks viimaseks parandustöö liigiks on igasuguste muudatuste tegemine, et koostada varem avaldatud teose uus väljaanne. Mõnevõrra segadust tekitab see, et käesolevas raamatus kasutatakse terminit „toimetama“ mõnikord selleks, et viidata algse väljaande kontrollimisele, pidades silmas vastavaid parandusi, või et viidata nii kontrollimisele kui ka sellele järgnevale parandamisele, mille lõpptulemus on täiendatud väljaanne. Mõnikord kasutatakse sõna „toimetama“ selles tähenduses ka tõlgete puhul, kui keegi teeb muudatusi varem avaldatud kirjandusteose tõlkesse.

Suurtes organisatsioonides võib *enne* dokumendi avaldamist toimuda sarnane protsess: koostatakse mustand ja siis saadetakse see kommenteerimiseks; kommentaaride põhjal tehakse muudatusi, mille tulemuseks on 2. versioon. Protsessi korratakse, kuni saavutatakse rahuldav tulemus. Terminil „versioon“, nagu ka „toimetamine“, on toimetajate ja tõlkijate maailmas erinev tähendus. Tõlkijate jaoks on see termini „tõlge“ sünonüüm, mida kasutatakse enamasti koos keele nimega (nt saksa versioon).

Tööjaotus

Suurtes kirjastusettevõtetes, aga ka korporatsioonides või ministeeriumides, kus on kirjastusosakond, võib olla märkimisväärne tööjaotus – hierarhia töötajatest, kellel on erinevad ametinimetused, näiteks vanemtoimetaja, vastutav toimetaja, assistent, käsikirja toimetaja, tegevtoimetaja, faktikontrollija või korrektor. Sageli tähistatakse ametinimetusega „toimetaja“ lihtsalt mingi töövaldkonna eest vastutavat isikut, näiteks ajalehe fototoimetaja või sporditoimetaja. Ametinimetused ei pruugi iseloomustada tööülesandeid. Käsikirja toimetaja võib tegeleda nii stiili kui mikrotasandi sisu toimetamisega. Võib juhtuda, et toimetaja ametlik ülesanne on käsikirjade toimetamine, aga oma töö käigus võib ta märgata, et muud liiki toimetamistööd on jäänud tegemata, ja hakkab neid tegema, sekkudes seeläbi teiste toimetajate töösse.

Vanemtoimetajad

Vanemtoimetaja jälgib kirjastusprojekti kulgu, suhtleb autorite ja kontrollijatega ning teeb ettepanekuid tekstide sisu muutmiseks makrotasandil. Üksikasjalikum tekstiline töö, samuti ka küljendamine ja printimine, jäetakse teiste teha. Kirjastuste ja ajalehtede vanemtoimetajad asuvad sageli kirjastamise loovuse ja äri vahelisel piiril. Nad võivad soovida edendada teatud kirjutamisstiili või uuenduslikke ideid, aga turundusosakond (vastutab väljaande müügi eest) või mõne kirjastussektori reklaamiosakond (vastutab suure osa kirjastaja sissetuleku eest) ei pruugi neid arvamusi toetada, või puudub eelarve, et palgata piisavalt häid toimetajaid ja kirjutajaid.

Ministeeriumide, kirikute või muude asutuste kirjastusosakondade vanemtoimetajad ei pruugi end selliste äriliste kaalutlustega vaevata, aga sarnaselt ajalehtede toimetajatega vastutavad nad selle eest, et väljaanded oleksid kooskõlas kirjastuse poliitiliste või ideoloogiliste eesmärkidega või edendaksid neid aktiivselt. Seetõttu võib toimetaja algusest peale välistada kõik või enamiku autoritest, kelle ideed ei ole kirjastajale vastuvõetavad.

Seega ei tegele toimetaja ainult sõnadega leheküljel, vaid ta on ka mõnikord vastandlike huvide läbirääkimiste keskpunktiks kirjastaja, kirjutajate, müüjate ja ostjate (lugejate) vahel.

Sisu kontrollijad

Väga spetsiifiliste dokumentide puhul kasutavad mõned kirjastajad ekspertide teenuseid, näiteks atmosfäärifüüsika teemalist käsikirja vaatab läbi meteoroloog. Selline ekspert võib enne avaldamiseks heakskiitmist käsikirja läbi vaadata, et leida argumentides puudusi ja teha kindlaks, kas tegemist on originaalse tööga, mis annab panuse nimetatud valdkonda jne. Eksperte võib kaasata ka toimetamisse, et nad tagaksid faktilise ja kontseptuaalse täpsuse teksti sisus ning muudes küsimustes, mis nõuavad eriteadmisi. Teise võimalusena võib sellist teksti toimetada keegi, kes on spetsialiseerunud teadustekstide toimetamisele. Teadustehnikatoimetaja ja meditsiinitoimetaja on nüüd ametid, millega tegelevad inimesed, kes ei ole ise tehnikud, insenerid, teadlased ega meditsiiniuurijad. Muude erivaldkondadega on aga teisiti. Inimesed, kes toimetavad õigus- või muusikatekste, on tavaliselt ise erialaspetsialistid.

Korrektorid

Pärast käsikirja (tavaliselt Wordi dokument) toimetamist läheb see kirjastuse tootmisosakonda küljendamisele ja ladumisele (vana termin on endiselt kasutusel, kuigi tänapäeval on otsene trükitüübiga ladumine käsitöö ja tüpograafilised otsused tehakse arvutiekraanil). Mõnes kirjastussektoris antakse autoritele elektroonilised maketid, millesse nad peavad oma teksti sisestama, nii et edasine küljendamine ja tüpograafiline töö pole enam vajalik.

Kujundamise ja ladumise protsessi tulemust ehk trükiproovi võib seejärel võrrelda Wordi algdokumendiga, et leida üles vead, mis on Wordi dokumendis alles jäänud või kujundamise ja ladumise käigus juurde tekkinud. Seda ülesannet nimetatakse korrektuuriks ja selle võib anda autorile, toimetajale või kirjastuse poolt palgatud korrektorile. Tänapäeval on trükiproov enamasti PDF-faili kujul. Adobe Reader ja Adobe Acrobat sisaldavad vahendeid, millega on lihtne failis teksti juurde märkmeid lisada.

Paberkandjal töötavad korrektorid kasutavad vigade tähistamiseks spetsiaalseid tähiseid. Üks tähis pannakse teksti sisse ja teine lehe servale, et juhtida trükikoja tähelepanu muudatusele. Tuleb märkida, et kõik ingliskeelse maailma korrektorid ei kasuta samu tähiseid. Harjutusi tehes kasuta juhendaja soovitatud tähistusi. Korrektuuri teemat käesolevas raamatus ei käsitleta.

Terminoloogiline märkus. Mõnikord kasutavad tõlkijad terminit „korrekatuur“ käsikirja toimetamise tähenduses. Seda teemat käsitletakse järgmises peatükis. Mõned tõlkijad kasutavad seda terminit ka protseduuri tähistamiseks, mida 13. peatükis nimetatakse ühekeelseks ülelugemiseks. Seda kasutatakse isegi toimetamise sünonüümina.

2.2 Toimetamine, ümberkirjutamine ja adapteerimine

Toimetamist tuleb eristada ümberkirjutamisest ja adapteerimisest. Toimetamist alustatakse olemasolevast tekstist ja muudetakse selle sõnastust. Mõnikord on olemasolev tekst aga nii halvasti kirjutatud, et lihtsam on loobuda olemasolevast sõnastusest ja teha teksti sisu ümber uute lausete ning võimaluse korral uue tekstistruktuuriga. See on ümberkirjutamine. Raamatus „Complete Plain Words“ toob Ernest Gowers hulgaliselt näiteid halvast kantseliitlikust keelepruugist ja arutleb põhimõtete üle, mida tuleks nende ümberkirjutamisel kasutada. Siin on näide, mis illustreerib sellise kirjutamise suurimat probleemi – nimisõnade ja nimisõnajadade liigne kasutamine:

See sundus on väga kahetsusväärne, aga suurte liiklevate sõidukite läbisõidupiirang on nüüdseks muutunud hädavajalikuks, et täita kütusesäästu nõudmisi.

See lause ei pruugi maanteetranspordi spetsialistidele raskusi valmistada, kuid laiemal lugejaskonnal on lihtsam lugeda järgmist:

Meil on väga kahju, et peame seda tegema, kuid oleme sunnitud oluliselt vähendama oma suurte sõidukite kasutamist, et alandada kütusekulu.

On selge, et teist lauset ei koostatud esimeses lauses olevate sõnade nihutamise, kärpimise või täiendamisega. Mõnikord on selline ümberkirjutamine vajalik ainult üksikutes lausetes; mõnikord tuleb seda teha suuremas osas tekstis.

Nii toimetamise kui ümberkirjutamise eesmärk on luua tekst, mis on võimalikult sobiv *algsele* sihtrühmale. Mõnikord ei taha inimesed siiski asendada vana halvasti kirjutatud dokumenti paremini kirjutatud dokumendiga, vaid soovivad hoopis koostada *uue* dokumendi *uuele* sihtrühmale. Sellist tegevust nimetatakse adapteerimiseks. See võib hõlmata kas täielikku

ümbertegemist (nagu ülaltoodud ümberkirjutamise näites) või olemasolevate lausete suhteliselt väikest ümbersõnastamist (nagu toimetamisel).

Kõigepealt käsitleme näidet, kus adapteerimine nõuab tavaliselt täielikku ümbertegemist. Ingliskeelsed õigusdokumendid on traditsiooniliselt suunatud juristidele ja kohtunikele. Õigustoimetaja kontrollib, et dokumendid sobiksid selle lugejaskonnale. Viimastel aastakümnetel on aga ingliskeelses maailmas tekkinud liikumine, mis nõuab dokumentide lihtsat kirjutamist, et neid oskaksid lugeda ka tavainimesed. Mõnes riigis on isegi kehtestatud lihtsa kirjutamise õigusaktid, mis näiteks nõuavad, et eraisikute finantsdokumendid, nagu hüpoteegid, oleksid arusaadavas keeles. Üldiselt nõuab hea loetavuse taseme saavutamise lausete täielikku ümbertegemist ning seda tehakse ka täpsuse arvelt. Õiguskeel on sageli raskesti loetav, sest kirjutaja on püüdnud olla äärmiselt täpne, kõrvaldades nii palju ebamäärasust ja mitmetähenduslikkust kui võimalik. Tihtipeale pole seda võimalik loetavust ohverdamata saavutada.

Käsitleme nüüd kahte näidet, kus teksti kohandamiseks piisab ka väiksemast ümbersõnastamisest:

- alusta dokumendist, mis on algselt kirjutatud Briti lugejaskonnale ja kohanda see Ameerika lugejaskonnale (nt tee sõnavara ja õigekirja kohandusi);
- alusta dokumendist, mis on algselt kirjutatud emaeelsele lugejaskonnale ja kohanda see rahvusvahelisele lugejaskonnale, kuhu kuuluvad peamiselt võõrkeelsed lugejad.

Need on näited kahest tavapärasest dokumendi adapteerimise toimingust. Esimeses näites lisatakse dokumendile tunnused, mis on iseloomulikud kohalikule lugejaskonnale, samas kui muudele piirkondadele omased tunnused eemaldatakse. Teises näites eemaldatakse kõik kohalikud eripärad, et kõnetada võimalikult laia rahvusvahelist lugejaskonda. Dokumendi koostamine nii laiale lugejaskonnale on eriti raske adapteerijatel, kelle emakeeles on tekst kirjutatud ja kes on ka selle kultuuri esindajad, kust tekst pärineb. Seda põhjusel, et neil peavad olema teadmised asjadest, mida teised *ei* tea, olgu selleks siis keele keerulised aspektid või kohalik ajalugu. Seega on viide (Ameerika Ühendriikide) 44. presidendile muude riikide lugejatele tõenäoliselt ebaselge.

Lisadokumendi koostamist juba olemasoleva dokumendi kohandamise kaudu nimetatakse ümbertöötlemiseks. Siinkohal kohandatakse materjali uues meediumis

kasutamiseks. Näiteks võib teksti kohandada kasutamiseks trükitud brošüüris, veebilehel või slaidiesitluses. Kohandused võivad sisaldada muudatusi sõnastuses või ka visuaalses välimuses (nt mõned kirjastiilid näevad paberil paremad välja kui arvutiekraanil).

Lõpetuseks tuleb märkida, et erinevus autorsuse (originaalkirjutise) ja toimetamise vahel on ähmastumas. On muutunud tavaliseks, et erinevatest allikatest võetakse tekstiosasid, mida natuke muudetakse ja seejärel omavahel ühendatakse, kas siis ise midagi juurde lisades või mitte. Osa olemasolevast tekstist võidakse ümber kirjutada või adapteerida.

Terminoloogiline märkus. Termineid „adapteerima“ ja „ümber kirjutama“ kasutatakse siin ühe keele piires toimuvate tegevuste tähistamiseks. Neid termineid kasutavad erinevate tähendustega ka tõlketeoreetikud.

2.3 Vaimne toimetamine tõlkimise ajal

Teine toimetamisega sarnane tegevus on professionaalne tõlkimine. Sageli öeldakse, et tõlkeid on lihtsam lugeda kui nende allikaid. Seda põhjusel, et tarbetekstide kogenud tõlkijad kalduvad tegema tõlkeid, mille kirjutamise kvaliteet on palju parem kui lähtetekstil. Selle saavutamiseks ei koosta nad lähtetekstist toimetatud versiooni, vaid tegelevad tõlkimise ajal stiili ja struktuuri/sisu vaimse toimetamisega. Kolm näidet:

- kui lähtetekstis on „vajalikud eeltingimused“, kirjutab tõlkija lihtsalt „eeltingimused“, kärpides üleliigse sõna;
- kui lähtetekstis on „kalad ja loomad“, kirjutab tõlkija „kalad ja muud loomad“, sest kalad on samuti loomad;
- kui lähtetekstis on „pidades silmas vajadust vägivalla selge määratluse järele juba ennetustöö alguses, tuleks eelistada kõikehõlmavat määratlust“, kirjutab tõlkija midagi palju lihtsamat, näiteks „esimene samm ennetustöös on vägivalla selge määratlemine ja see määratlus peaks olema kõikehõlmav“.

4.–6. peatükini on sellisele toimetamistöele pühendatud väiksed lõigud. Kui suures ulatuses on selline teksti kärpimine lubatud? Täpset vastust ei ole võimalik sõnastada. On olemas lubatud vahemik: mõned tõlkijad kärpivad rohkem kui teised, nii nagu mõned tõlgivad vabamalt kui teised. Lubatud vahemiku kohta saab teada konkreetse tõlketalituse või -büroo kogenud

tõlkijate nõuannetest. Kõige tavalisem viis teksti parendada on kärpida keerulisi ja ohtrasõnalisi lauseid ning eemaldada ülespuhutud sõnavara või žargooni, mida tavaliselt kasutatakse kantseliitlikes kirjutistes üsna lihtsate ideede väljendamiseks. Ilmselge piirang on see, kui kliendid võivad imestada tõlke üle, mis on lähtetekstist poole lühem!

Mõnikord on tõlkimise ajal vaja teha ulatuslikku struktuurset ja sisulist toimetamist. Seda tegevust, mida siin nimetatakse ümbertoimetamiseks, käsitletakse 7. peatükis.

Tihti öeldakse, et toimetamise koormus ei tohiks jääda tõlkijale. See tähendab, et lähteteksti tuleks toimetada, enne kui see tõlkimiseks antakse. Mõnel juhul on see lihtsalt ajastuse küsimus. Lähtetekst avaldatakse ja seda tuleb toimetada. Küsimus on ainult selles, kas seda tehakse enne või pärast tõlkimist. Teistel juhtudel on olukord hoopis teistsugune. Mitmekeelses bürokraatias kirjutab kas kehv või võõrkeeles kirjutaja dokumendi, mida levitatakse hiljem pigem mustandi kui lõpliku versioonina. Võimude arvates pole selle toimetamiseks mõttekas aega ja raha kulutada. Sellistel juhtudel võib tõlkija hästi kirjutatud lähtetekstist ainult unistada.

2.4 Muukeelse isiku inglise keele toimetamine

Paljudes organisatsioonides ja riikides kirjutavad tekste inglise keeles sageli inimesed, kelle jaoks see ei ole emakeel. Näiteks mainib Lõuna-Aafrika tõlkijate instituudi veebisait oma toimetamise määratluses järgmist: „Sellises riigis nagu Lõuna-Aafrika Vabariik, kus paljud inimesed on sunnitud kirjutama keeles, mis ei ole nende emakeel, on toimetajate töö äärmiselt oluline.“ (See viitab afrikaani keele ja põliskeelte nagu koosa ja suulu keele kõnelejatele, kes peavad kirjutama inglise keeles.)

Euroopa Liidu bürokraatias kirjutavad ingliskeelseid tekste enamasti inimesed, kelle jaoks inglise keel ei ole emakeel. Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraadis on üksus, mis toimetab neid tekste enne, kui need muudesse EL-i keeltesse tõlkimiseks saadetakse.

Siis on veel probleem teaduslike kirjutistega. Tänapäeval kirjutavad teadlased sageli otse inglise keeles, mitte oma emakeeles. Paljud teaduslikud väljaanded nõuavad, et selliste autorite töid toimetaks enne esitamist inglise keelt emakeelena kõnelev isik. Siin on näitelause (koos tõlkega) ingliskeelsest artiklist, mille kirjutas prantsuse keelt kõnelev teadlane:

Activity levels were not correlated to brains or bodies mass. (Aktiivsuse tase ei olnud korrelatsioonis ajude või kehade massiga.)

Inglise keelt emakeelena kõnelev isik ei kasutaks siin mitmust (*brains, bodies* [ajud, kehad]). Tuleb kirjutada *brain or body mass* (aju- või kehamass).

Muukeelsed inimesed, kes üritavad kirjutada inglise keeles, oskavad sageli inglise keeles väga hästi rääkida, aga mitte kirjutada. Kuna nad on oma rääkimisoskuses väga enesekindlad, võivad nad oma kirjutamisoskust üle hinnata. Nad teevad igasuguseid elementaarseid vigu (ei kirjuta nädalapäevi suurte algustähtedega, kui nende emakeeles seda ei tehta) ja eksivad keeleoskustaseme valimisel (kasutavad liigselt kõnekeelseid väljendeid, mis pole kirjatöodes vastuvõetavad; kasutavad kummalist segu kõne- ja kirjakeelest). Lisaks, kui nende emakeel on inglise keelega ajalooliselt kuidagi seotud (näiteks hollandi või prantsuse keel), võivad nad sageli kasutada virvasõnu: prantslane võib kasutada sõna *library* (raamatukogu) tähenduses raamatupood, sest prantsuskeelne sõna *librairie* tähendab raamatupoodi.

Inglise keelt võõrkeelena kõnelev isik kirjutab teatud sõnu väikese algustähega või teeb valesid leksikaalseid valikuid, aga need on kõigest pisivead. Suurimad probleemid on hoopis inglise keele ülesehituses. Kuna kirjutajad ei saanud ingliskeelset haridust, ei ole nad õppinud, kuidas teksti ülesehitus inglise keeles käib, et laused oleksid omavahel seotud ja teabe esitamise järjekord loogiline (vt peatükke 4.2 ja 4.4, kus on toodud näiteid sidususe ja fookuse probleemidest). Samuti ei pruugi nad osata inglise keelele omaselt lõike, argumente või narratiive korrapärastada. Selle asemel kasutavad nad sobimatult oma emakeele lausete moodustamise, teksti koostamise ja retoorika vahendeid, mida nad lapsena koolis õppisid. Selle tulemusena võib juhtuda, et tuleb palju toimetada struktuuri, näiteks ümber korraldada lõikude jaotusi (vt 5. peatükk).

Tekstis, mis on kirjutatud inglise keeles kui võõrkeeles, võib juhtuda, et sind palkab seda toimetama autor ise, mitte kirjastaja. Sa oled siis pigem autori toimetaja kui kirjastaja toimetaja, aga sellegi poolest oleks hea teada tulevase kirjastaja nõudeid, sest sinu ülesanne on suurendada tõenäosust, et käsikiri võetakse avaldamiseks vastu.

Ideaalolukorras peaksid võõrkeelset inglise keelt toimetama isikud, kellele on see emakeel ja kes said hariduse inglise keeles. Paljudes riikides ei ole aga sellise inimese leidmine

alati praktiline ja toimetaja võib olla keegi, kes valdab inglise keelt peaaegu emakeele tasemel. Samuti tuleb kasuks, kui toimetaja oskab kirjutaja emakeelt, sest siis on lihtsam kirjutaja mõtteid ebaselgetes lõikudes ümber sõnastada (kirjutaja võis mõttes sõna-sõnalt tõlkida emakeelest inglise keelde). Tõlkijatel, kes töötavad sellest keelest lähtuvalt, on head eeldused sellise toimetamistöö vastuvõtmisel. Seega on tõlkijal, kes töötab saksa-inglise suunal või oskab mingil tasemel saksa keelt, lihtsam käsitleda alltoodud lõiku, mis on võetud saksa keelt emakeelena kõneleva inimese kirjutatud tekstist selle kohta, kuidas projekteerida teid viisil, mis vähendab õnnetusi:

Some new opened roads unfortunately show accident concentrations (black spots) in a short time. In these road sections have to be done a Road Safety Inspection to detect the deficiencies causing accidents. (Mõnedel uutel avatud teedel on lühikese ajaga kahjuks näha õnnetusjuhtumite koondumist [halva nähtavusega kohad]. Nendel teelõikudel tuleb teha liiklusohutuse ülevaatus, et leida õnnetusi põhjustavad puudused.)

Esimeses lauses võib inglise emakeelega lugeja, kes ei oska saksa keelt, arvata, et kirjutaja räägib uutest teedest, aga see pole lause mõte. Need võivad olla ka vanad teed, mis on ümberehituse või remondi tõttu suletud ja nüüd uuesti avatud. Sõna *new* (uus) tuleb mõista määrsõnana, mis on sõna *opened* (avatud) täiendiks, mitte omadussõnana, mis on sõna *roads* (teed) täiendiks. Saksakeelne sõna *neu* (uus) võib toimida nii määrsõna kui omadussõnana, samas kui inglise keeles on vaja määrsõnavormi *newly* (äsjä), et mõte oleks kohe selge. Teises lauses ilmneb V2-sõnajärg (verb lauses teisel kohal), mida peab pealausetes kasutama kõigis germaani keeltes peale inglise keele. Muudes germaani keeltes öeldakse „eile nägi ta elevanti“: kuna sõna „eile“ on lauses esimesel positsioonil, peab järgmisel positsioonil olema verb (nägi). Toimetaja, kes ei oska muid germaani keeli, võib seda lauset lugedes segadusse sattuda, eriti kuna verb *have* (peab) ei ühti arvult sõnaga *inspection* (ülevaatus) (see ei ole saksa keele mõju, vaid lihtsalt vana viga, mis tuleneb ehk mitmuslikust nimisõnast *sections* [lõigud], mis eelneb verbile *have*.) Lauset tuleb toimetada järgmiselt: *...a road safety inspection has to be done in these...* (...liiklusohutuse ülevaatus tuleb teha nendes...). Toodud näites oskab toimetaja ilmselt oma üldteadmiste kaudu õiget tähendust tuletada, seostades sõnu *sections* (lõigud), *inspection* (ülevaatus), *deficiencies* (puudused) ja *accidents* (õnnetused) sellega, mida ta juba liiklusohutusest teab. Alati nii ei lähe, kas või seetõttu, et toimetajal puuduvad vajalikud

teadmised või ta teeb oma teadmistest vale järelduse. Igal juhul aeglustab süntaksist vale arusaamine lause toimetamisprotsessi nendel toimetajatel, kes pole saksa sõnajärjega kursis.

Järgnevas näites ei saa toimetaja tõenäoliselt korralikult oma tööd teha, kui ta ei oska autori emakeelt:

To be effective, the committee should be subjected to the support of local management.

(Et olla tõhus, peaks komitee alluma kohaliku juhtkonna toetusele.)

Oma tähenduselt ei sobi sõnad *subjected to* (alluma) ja *support* (toetus) kokku. Kui aga oskad autori emakeelt, ehk prantsuse keelt, siis võid aru saada, et üks lauses olev ingliskeelne sõna on inspireeritud prantsuskeelsest sõnast *assujetti*. Seda sõna tõepoolest tõlgitakse sageli kui *subject(ed) to* (alluma).

Samas tähendab see ka 'kinnitama', näiteks kui paat on kinnitatud kai külge. Seega saab komisjon olla tõhus ainult siis, kui tal on kindel side juhtkonnaga, kes toetab tema tööd. Kahjuks ei saa seda tähendust edasi kanda inglise sõnaga *subjected to* (alluma). Isegi kui *subjected to* asemel kirjutada *subject to*, jätab see ikkagi mulje, et kohalik juhtkond pigem piirab kui toetab komisjoni tööd.

Kui oled toimetajana olukorras, kus sa ei oska autori emakeelt (või isegi kui oskad), on olemas üks tõhus võte, mida saad kasutada, et segastes tekstilõikudes õige tähendus kindlaks teha. Loe alltoodud arusaamatut näidet, mis on võetud ühest arengumaade ilmavaatlusi käsitlevast tekstist:

...raskus säilitada arengutega homogeensete salvestistega vaatluskohti

Mida tähendab arengutega homogeensed salvestised? Sellistel juhtudel on parim loota, et autor kordab mõtet tekstis teistsuguse sõnastusega. Seepärast peaksid teksti edasi lugedes silmad lahti hoidma, et neid sõnastusi üles leida. Toodud näites on autori kirjutatud teistsugune sõnastus järgmine:

Aeglase majandusliku ja sotsiaalse arengu tõttu on raske vaatluskohti töös hoida, neid hooldada ja säilitada homogeenseid andmeseeriaid.

Siin on mõned üldised asjad, mida tuleks jälgida tekstides, mille autoriks on võõrkeeles kirjutaja. Sellised kirjutajad ei pruugi teada, et mõni sõna või väljend on väga ametlik,

mitteametlik, vanamoodne või vähekasutatav. Nad ei pruugi teada, et teatud väljendeid võidakse pidada ebaviisakaks või isegi liiga viisakaks. Keeleti erineb, kui otsekohene võib sõnastuses olla. Autori emakeeles võib olla tavapärane kirjutada *we wonder if you might not possibly send us a letter* (meid huvitab, kas te ei võiks meile kirja saata), samas kui inglise keeles tundub see liialdusena. Loomulikum oleks kirjutada näiteks *send us a letter* (saatke meile kiri) või *please send us a letter* (palun saatke meile kiri). Tekstis, milles kiidetakse isikut (näiteks ametikõrgenduse teates), võib autori emakeeles olla tavaline, et korratakse pidevalt selliseid kiidusõnu nagu *absolutely outstanding* (täiesti suurepärane) ja *incomparable* (võrreldamatu). Inglise keeles jätab selline suuresõnalisus ebasiira mulje ja seetõttu kaotab tekst oma eesmärgi. Samuti ei pruugi võõrkeeles kirjutajad olla kursis väljenduslaadi normidega: prantslane, kes kirjutab koosoleku protokoll, võib kasutada olevikuvormi teadmata, et inglise keeles kirjutatakse protokolle minevikuvormis (mitte „Mary soovib otsust edasi lükata“, vaid „Mary soovitas...“).

Lisaks sellisele retoorilisele toimetamisele peab võib-olla tegema ka sisulist toimetamist, kui kirjutaja on teinud kultuurilisi oletusi, millega lugejad ei nõustu, või kui kirjutaja on teinud valesid järeldusi faktilistest (näiteks geograafilistest) teadmistest.

Üks oluline küsimus, mis võib kerkida teksti toimetamisel, kui autori emakeel ei ole inglise keel (ja mõnikord, kui on emakeel), on: millise piirkonna keelekasutust peaks toimetaja kasutama? Vastus on üsna lihtne. Kui lugejad kuuluvad sinu piirkonda, siis kasuta selle piirkonna keelekasutust. Kui lugejad on rahvusvahelised, siis väldi Ameerika, Briti või mõnele muule piirkonnale omast keelekasutust.

Nagu muid tekste, võib ka inglise keeles kui võõrkeeles kirjutatud teksti stiili toimetada või lihtsalt toimetada seda kui käsikirja (vt 3. ja 4. peatükk). Mõnel juhul võib väga halvasti kirjutatud muukeelse isiku inglise keelt käsitleda kui masintõlget (kuigi veatüübid on üsna erinevad); teksti toimetatakse just parasjagu, et see oleks arusaadav (vt peatükke 12.2.2 ja 16.2.3).

Mõned hoiatussõnad: kui toimetad inglise keelt, mis ei ole autori emakeeleks, võid kogemata tähendust muuta. Probleemiks ei ole segased lõigud, kus õige mõte jääb arusaamatuks. Nendel juhtudel saad autorilt (kui võimalik) ja erialaspetsialistilt nõu küsida või lõigu ümber küsimärgid panna. Tõeline probleem seisneb selles, kui toimetad võõrkeelset inglise keelt, siis pöörad rohkem tähelepanu keele- ja stiiliküsimustele ning selle tulemusena

pead sagedamini mõistatama, mida autor tahab öelda, ilma et sa ise seda märkaksid ja mõistaksid, et muud tähendused on ka võimalikud. Ideaalolukorras saadetakse su toimetatud versioon autorile üle vaatamiseks. Tema inglise keele lugemisoskus on palju parem kui kirjutamisoskus ja ta võib märgata, kui oled tema mõtteid valesti tõlgendanud. Teine võimalus oleks lasta nii toimetamata kui ka toimetatud versiooni läbi lugeda erialaspetsialistil, kes võib leida üles kohad, kus oled kirjutanud midagi, mis on tõenäoliselt vastuolus autori mõtetega. Lõppkokkuvõttes teed kindlasti rohkem toimetamisvigu tekstides, mille autor kirjutas võõrkeeles, mitte emakeeles.

2.5 Kasutajate loodud sisu ühisloomeline toimetamine

Sotsiaalmeedia ja Vikipeedia tulekuga 21. sajandi esimesel kümnendil muutus kõigile lihtsaks oma kirjutisi avaldada, ilma et peaks läbima kirjastuse toimetamisprotsessi. Niisugust kasutaja loodud sisu võib sellest hoolimata toimetada. Vikipeedia artikleid võivad teatud piirangutega toimetada kõik registreeritud kasutajad. Seega on toimetamine pigem kasutajate ühislooming, mitte ametliku toimetaja töö. Artiklitele, mis ei vasta avaldatud vormistusreeglitele, võib lisada toimetamismärkuse: ekraani ülaossa ilmub kast, mis teatab, et artiklis on vaja teatud probleeme lahendada.

2.6 Toimetamise määra liigid

Professionaalsed toimetajad ei pinguta iga teksti toimetamisel võrdselt. Esiteks võib toimetajal olla aega teksti ainult korra läbi lugeda, tehes kõiki nelja liiki toimetamist korraga või ainult käsikirja toimetamist, et parandada kõige ilmsemad vead. Muudes tekstides võib teha kaks või enam eraldi toimetustööd. Lisategurid, millega tuleb arvestada, on väljaande laad ja kirjastaja maine. Toimetajad, kes toimetavad teadusajakirja, mille kirjastaja soovib olla rahvusvaheliselt tuntud loetavuse ja faktilise korrektsuse poolest, peavad olema oma töös väga hoolikad.

Kuna toimetajatel võib olla käsil mitu tööd korraga, peavad nad kaaluma, kas kõik vajavad võrdset tähelepanu. Ei ole mõtet kulutada palju aega suhteliselt lühiajalise teksti, näiteks aruande, stiili toimetamisele, sest seda loeb samas ettevõttes väike hulk inimesi ja

seejärel visatakse see minema. Lugejad on seda tüüpi tekstides esinevate vigade suhtes leplikumad.

Teine oluline kaalutus on kirjutajate reaktsioon. Kui vabakutseline toimetaja loodab kunagi tulevikus mõne kirjutaja heaks töötada, on parem muudatused minimaalsena hoida. Toimetaja võib tulla uue suurepärase lause sõnastuse peale, aga kui kirjutaja lause on rahuldav, on parem see muutmata jätta. Kirjutajad kalduvad rohkem töötama toimetajaga, kes aitab nende sõnumit edastada, ja vähem töötama toimetajaga, kes nagu võistleks nendega paremate lausete pärast.

Mõned toimetamist käsitlevad raamatud viitavad kindlale toimetamise määra liikide arvule. Näiteks võib eristada vähest, keskmist ja mahukat toimetagemäära, millest igauks on sobiv teatud tüüpi töö jaoks. Võib eristada kuni üheksat liiki, kusjuures igal liigil on konkreetset ülesanded. See lähenemisviis on omamoodi kokkuvõte nende inimeste kogemustest, kes on pikka aega toimetanud. Kui soovid toimetamise määra liigi valimisest rohkem lugeda, siis tutvu käesoleva peatüki lõpus oleva lisalugemise loeteluga või loe 12. peatükki toimetamise määra liikidest. Mõisted „vähene“ ja „mahukas“ on veidi eksitavad, sest need võivad jätta mulje, nagu viidataks toimetaja poolt tehtavate muudatuste arvule, mis sõltub täiesti toimetamiseks esitatud teksti kvaliteedist. Tegelikult viitavad need sõnad teksti kontrollitavate aspektide arvule. Vähesel toimetamisel võidakse kontrollida ainult grammatika-, õigekirja- ja kirjavahemärgivigu.

Teine huvitav viis määrasid käsitleda on hinnata, kui suur on toimetaja kirjutamise koormus võrreldes lugemise koormusega. Järgnevalt on välja toodud viis toimetamise määra kirjutamiskoormuse suurenemise järjekorras:

- 1) ei tehta muudatusi;
- 2) tehakse muudatusi täpsuse tagamiseks;
- 3) tehakse muudatusi arusaadavuse tagamiseks;
- 4) tehakse muudatusi kirjutamise kvaliteedi (stiili) parandamiseks;
- 5) kirjutatakse ümber.

Siinkohal on kõrvale jäetud nii struktuursed toimetamisprobleemid, nagu tekstilõikude ümberjärjestamine, kui ka sisulised toimetamisprobleemid (kui arusaadavust ei peeta sisuliseks probleemiks).

1. määral ei pea toimetaja tegema muud kui lauset lugema, selle üle mõtlema ja otsustama seda mitte muuta. 2. määr nõuab veidi kirjutamisvaeva, aga vähem kui 3. määr. Segase lause arusaadavaks muutmine nõuab rohkem pingutust kui selle korrektseks muutmine, sest vigade parandamine (st muudatuste tegemine käsikirja toimetamise käigus) on lihtsalt reeglite kohaldamine. Mis puutub 4. määra, siis tuleb kõrge kirjutamise kvaliteedi saavutamiseks tavaliselt palju vaeva näha, kui autoril endal see ei õnnestunud. Seda põhjusel, et vaeva tuleb näha pea kogu teksti ulatuses, mitte ainult mõnes lauses, nagu on iseloomulik 2. ja 3. määrale (kui peab peaaegu igat lauset parandama või arusaadavaks muutma, siis ei ole tekst tõenäoliselt toimetamist väärt!). 5. määral sõltub kirjutamiskoormuse suurus toimetajast endast. Mõned toimetajad võivad leida, et lihtsam on lause maha tõmmata ja uus kirjutada (kas siis arusaadavuse või stiili huvides), kui teha lauses siin-seal pisimuudatusi, et soovitud kvaliteet saavutada.

2.7 Toimetamine

Kui sa oled veel algaja, on esimene samm selgeks õppida iga toimetamistöo liik. Seda tehakse siinkohal harjutustega, mis hõlmavad käsikirja, stiili, struktuuri ja sisu toimetamise ning järjepidevuse kontrollimise üksikasjalikke aspekte. Seega kolmandas peatükis proovid ühes harjutuses kirjamärkide ja teises õigekirja parandamist. Seejärel harjutad kõiki toimetamise aspekte korraga.

Järgmine samm on täielikult toimetada mitme lehekülje pikkust teksti. Tee seda teksti mitu korda läbi töötades. Alusta kogu teksti struktuursest toimetamisest, seejärel kontrolli fakti-, matemaatika- ja loogikavigasid, siis toimetage stiili ning keelevigu ja kontrolli teksti järjepidevust. Kõige lõpus lase programmil teha õigekirjakontroll, et üles leida märkamata jäänud (või toimetamise käigus tekkinud) kirjavead.

Kolmas samm on kombineeritud toimetamine, mille käigus parandad igat tüüpi vigu, kui nende otsa satud. Liigu vajadusel tekstis edasi-tagasi. Kui oled lõpetanud, pane tekst kõrvale. Mõne päeva pärast paranda sama teksti, tehes eraldi parandusi. Võrdle tulemusi. Pööra oma kombineeritud toimetustöös tähelepanu järgmistele aspektidele:

- märkamata jäänud vead;

- tarbetu töö: keelelised muudatused, mis asendati stiili või struktuuri parandades muude muudatustega;
- toimetamise käigus tekkinud vead.

Või tööta koos partneriga. Sina tee kombineeritud toimetamist, samal ajal kui su partner teeb eraldi parandusi. Vahetage oma toimetatud tekste ja võrrelge tulemusi.

Praktika

Harjutus: *Võõrkeeles kirjutatud autori teksti toimetamine*

Juhendaja annab sulle ingliskeelse dokumendi, mille kirjutas keegi, kelle emakeel ei ole inglise keel, kuid kelle emakeelt sa oskad. Leia ja paranda keelevead.

15 Teiste tööde toimetamine

Teiste töö toimetamisel võib sul olla kaks erinevat rolli. Sul on alati äriiline roll: valmistad teksti ette kliendile saatmiseks ja võib-olla pead kirjutama personaliosakonna jaoks töötulemuse hinnanguid. Lisaks võib sul olla ka koolitaja roll: näitad inimestele, millised on nende tugevad ja nõrgad küljed, ja annad nõu, kuidas nad arendada saaksid. Mõlemas rollis on inimestevahelised suhted väga olulised.

Teise tööd toimetades on suur oht käsitleda seda ülesannet kui enesetoimetamist. Enesetoimetamisel tunned end vabamalt ja muudad oma sõnastusi, kuigi see võib kaasa tuua aja raiskamist (enesetoimetajad, kes on perfektsionistid või kellel pole veel piisavalt enesekindlust, võivad ümber sõnastada ka täiesti korralikult tõlgitud lauseid). Teiste töid toimetades pead aga meeles pidama, et tõenäoliselt tunneb autor oma töö üle uhkust ega rõõmusta, kui oled teinud suure hulga tarbetuid muudatusi. Tagajärjeks on kehvad töösuhted.

Selles peatükis keskendutakse kolleegide või töövõtjate vahelisele suhtlusele nende koostatud tõlgete toimetamisel. Üha enam aga lisanduvad inimestele ka masinad, kelle väljundit tuleb toimetada. Tõlkemälu ja masintõlke väljundite toimetamist käsitletakse 16. peatükis.

15.1 Suhted toimetatava inimesega

Kui toimetad kellegi teise tööd, võid olla ühes järgnevatest olukordadest:

- 1) inimene, kelle tööd toimetad (toimetatav), on kolleeg (tavaliselt sinuga samal ametiastmel) või mõni muu vabakutseline töötaja. Te toimetate üksteise töid;
- 2) toimetatav on kolleeg (tavaliselt madalamal ametiastmel). Kui tegemist on uue töötajaga, võid sa olla vastutav tööalase koolituse eest, nii et su toimetatud töö on ka õpetlik otstarve;
- 3) toimetatav on praktikal olev üliõpilane, keda sa juhendad;
- 4) toimetatavad on sinu juhitud tõlkeprojekti meeskonnaliikmed. Igaüks neist tõlgib neile määratud teksti ja sina tagad lõpliku teksti ühtsuse;
- 5) toimetatav on töövõtja.

Esimeses olukorras annad toimetatavale oma soovitatud muudatused ja võib-olla arutled temaga nende üle. Toimetatav võib su muudatustega nõustuda, aga ei pruugi. Inimene, kes vastutab peamiselt tõlke kvaliteedi eest, on tõlkija, mitte toimetaja.

Teises ja kolmandas olukorras ei ole toimetataval muud valikut, kui nõustuda su pakutud muudatustega, kuigi su tööandja võib nõuda, et arutaksid alati koos toimetatavaga muudatused läbi (osana sinu koolitaja rollist) ja prooviksite ehk kokkuleppele jõuda. Viimane sõna jääb siiski sulle, sest sina – mitte tõlkija – vastutad tõlke kvaliteedi eest. *Vaatamata sellele peaksid enda ees olevat teksti võtma kui kellegi teise, mitte enda tõlkena.* Kui tähtaeg on lähedal, ei pruugi kokkuleppele jõudmiseks aega olla ja arutelu tuleb läbi viia pärast tõlke esitamist. Neljandas olukorras võivad mõned meeskonnaliikmed olla sinuga samal ametikohal, aga lahkavuste korral peab keegi tegema lõplikud otsused ja see keegi oled sina. Pikkade tekstide korral, olenemata sellest, kas need on jagatud mitme tõlkija vahel või mitte, võib juhtuda, et tähtjast kinnipidamiseks peab alustama toimetamist enne tõlke valmimist.

Viiendas olukorras võid tõlget lihtsalt toimetada ja seejärel ära saata. Tõlkijat ei pea tehtud muudatustest teavitama, välja arvatud siis, kui ta selleks soovi avaldab. Mõned organisatsioonid aga julgustavad oma toimetajaid töövõtjatele tagasisidet andma. Selline tagasiside aitab tulevikus vältida vigu, mis tulenevad asjaolust, et töövõtjad tavaliselt ei tunne klienti nii hästi (selles osas on nad uute koosseisuliste tõlkijatega samal positsioonil).

Kõigis neis olukordades võid teha tarbetuid muudatusi. Miks? Üheks põhjuseks on kuskil alateadvuses varitsev mõte, et kui sa muudatusi ei tee, ei teeni sa oma palka välja. See mõtteviis tuleb välja juurida, sest sulle makstakse lugemise, mitte kirjutamise eest.

Samuti on teiste toimetamise käigus kalduvus asendada täiesti hea tõlge enda variandiga. H. G. Wells kirjutas: „Ükski kiring maailmas pole võrdne kirega muuta kellegi teise teksti.“ Pead meeles pidama, et sa ei võistle tõlkijaga parema tõlke pärast. Sa aitad tõlkijal saavutada vastuvõetavat kvaliteeti. Nii et parem hoiak tõlke toimetamisel on „see pole minu tõlge“, mitte „ma oskan paremini kui tema“. Toimetajana pead õppima leppima tõlkega, mis ei tundu sulle kõige parem. Sellegipoolest, kui tõlkija küsib sinu käest, kuidas oleksid sina tekstilõiku tõlkinud, võid talle kindlasti vastata, kui sa oled koolitaja rollis. Uute tõlkijate koolitamise huvides peaksid initsiatiivi haarama ja näitama tõlkijale muid variante, kuidas väljendit oleks saanud tõlkida, kuigi sa tegelikult tõlkija sõnastust enda variandiga ei asenda.

Tarbetute muudatuste vältimiseks pead endale tunnistama, et ka teiste inimeste tõlkimise käsitlused on õiged. Näiteks kalduvad erinevad tõlkijad töötama sõnasõnalise tõlke skaala eri astmetel. On olemas teatud vastuvõetav vahemik, mida tunnustavad kutseorganisatsioonid ja tõlketeenuse pakkujad. Oluline on, et sa alateadlikult ei määratleks, mis on sinu harjumuste seisukohalt vastuvõetav ja mis mitte.

Toimetamine võib olla keerulisem, kui tõlkija kipub sinuga võrreldes vabamalt tõlkima. Tavaliselt on lihtsam toimetada tõlget, mis on lähtetekstiga sarnane, sest siis on mõlemat teksti parem kõrvuti võrrelda. See ei ole aga põhjus julgustada vabama sõnastusega tõlkijat rohkem sõna-sõnalt tõlkima. Tõlkija töötab kliendi ja lugeja, mitte sinu heaks. Igal inimesel peab olema vabadus ise leida endale sobiv lähenemisviis, mis jääb üldtunnustatud vahemiku piiresse.

Paljud tõlkijad kalduvad eelistama ülemmõisteid: nad kirjutavad „võtma“, kuigi lähtetekstis on kasutatud spetsiifilisemat tegusõna. See võib olla täiesti vastuvõetav. Ära kiirusta seda muutma sõnaks „haarama“. Mõned tõlkijad kalduvad hoopis vastupidiselt käituma: kirjutavad „haarama“, kuigi lähtetekstis on üldisem sõna. Ka see on sageli täiesti vastuvõetav, kui tõlgitakse inglise keelde, millele on iseloomulik liikumist tähistatavate tegusõnade spetsiifilisus. See näitab olulist erinevust enda ja teiste tööde toimetamise vahel. Enesetoimetamisel võib-olla peatud ja soovid muuta üldise termini täpsemaks; see on siiski su enda töö. Teiste töid toimetades on aga olukord teistsugune. Töö on kellegi teise oma ja tema lähenemist tekstile tuleb austada, välja arvatud juhul, kui tema kasutatud sõna võib lugejat eksitada.

Teine võimalus põhjendamatuid muudatusi vältida on tööle asudes meeles pidada, et tõlkija teab sellest konkreetsest tekstist rohkem kui sina. Kui märkad veidrat sõnastust, eriti teksti alguses, peaksid arvestama, et tõlkijal võis selle sõnastuse jaoks olla hea põhjus. Too põhjus pole sulle veel ilmne, sest sa pole veel tekstis väga kaugele jõudnud. Tõlkija võis selle sõnastuse osas konsulteerida ka kliendi, autori või erialaeksperdiga. Samuti võib tõlge põhineda mõnel dokumentaalsel allikal, millega sa kursis pole.

Ära kiirusta oma tõlgendust peale suruma. Pea meeles keelele loomupärast ebamäärasust. Näiteks võib lähtetekst sisaldada sõna, mille tähendus on üldisem võrreldes sihtkeele vastetega. Seega tuleb sihtkeeles kasutada konkreetsemat sõna ja tõlkija on ühe võimaliku variandi valinud. Sina võib-olla oleksid valinud mõne teise variandi, aga kui veidi

järele mõtled (ja teiste töid toimetades on oluline järele mõelda), võimaldab kontekst mõlema tõlgenduse kasutamist.

Veel üks asi, mida meeles pidada, on see, et tõlkija on pädev kirjutaja nagu sinagi. On tähtis, et sa ei suruks peale isiklikke keelelisi eelistusi. Võib-olla kirjutad sa väljendit „meeles pidama“ inglise keeles tavaliselt kui *keep in mind*, mitte *bear in mind*, kuid see ei ole põhjus tõlkija valitud varianti *bear in mind* ära muuta: Nende kahe väljendi tähenduses ega stiilis pole mingit vahet. Samuti väldi, et sa ei saaks keelelise tähenärija mainet. Võib-olla ei meeldi sulle inglise keeles näiteks poolitatud infinitiivid (ingl *split infinitives*; kui *to* ja sellega seotud tegusõna vahele lisatakse mäarsõna või muu laiend, nt *to boldly go*), kuid need on tegelikult grammatiliselt täiesti õiged ja vastuvõetavad. Üldiselt on oluline teha keele- ja stiilimuudatusi ainult siis, kui need on kommunikatiivse eesmärgiga õigustatud. Toimetajaid vaadatakse sageli halvas valguses, sest nad on püüdnud peale suruda üht absoluutset arusaama keelekvaliteedist, mis põhineb kirjakeele traditsioonil. Tänapäeva professionaalses tõlkimises ei tohi mingil juhul lähtuda ainult ühest kindlast universaalselt kohaldatavast keelestandardi arusaamast. Pead rakendama paljusid standardeid, mis vastavad erinevatele suhtluseesmärkidele.

Kui sinu üheks eesmärgiks on koolitada inimest, kelle tööd sa toimetad, siis hea viis võimalikke tülisid vältida on teha visuaalselt vahet vajalike muudatuste ja ettepanekute vahel. Kirjuta muudatusettepanekud pliiatsi või teist värvi pastakaga ja mustandis tõlke maha tõmbamise asemel kirjuta muudatusettepanek selle kohale. Kui toimetad arvutis, kirjuta muudatusettepanekud kommentaarikasti. Sinu lisatud ettepanekud näitavad toimetatavale, kuidas probleemi oleks võinud paremini või lihtsalt teisiti käsitleda. Nii on parem toimida võrreldes sellega, et nende töö vales märkid. Seda tegevust, kus tehakse nii vajalikke muudatusi kui ka ettepanekuid, nimetatakse koolitusrevisjoniks (töökohtadel) või didaktiliseks/pedagoogiliseks revisjoniks (ülikoolides tõlkeerialal).

Samuti võiksid visuaalselt eristada suuri probleeme väiksematest.

Viimane viis tarbetuid muudatusi vältida on endalt küsida „Kas ma saan seda muudatust põhjendada?“. Hea rusikareegel on see, et peaksid suutma põhjendada üheksa muudatust kümnest, viidates mõnele institutsioonile (nt nende sõnastik), konkreetsele veakategooriale (nt vale keeletase), tõlkepõhimõttele (nt ei piisa ainult mõtte väljendamisest teise keelde, vaid ka fookus peab jääma samaks nagu algtekstis) või kliendi juhistele (tuleb kasutada teatud termineid). „Minu variant kõlab paremini“ ei ole tehtud muudatuse jaoks rahuldav põhjendus

(välja arvatud juhul, kui probleem on tõesti seotud eufooniaga!). Tuleb mainida, et su leitud õigustus ei põhjenda sinu uut sõnastust, vaid eelkõige seda, miks sa üldse muudatusi tegid.

Miks üheksa muudatust kümnest? Miks mitte kümme kümnest? Vastus on ajanappus. Näiteks on tõlkija kirjutanud sõna „viljamaa“ ja sa peaksid uurima, kas see on õige. Sa oled endas kindel, et hoopis sõna „põllumaa“ on õige. Kui tähtaeg on väga lähedal, ei pruugi sul olla aega uurimistööd teha või tõlkijalt küsida, miks ta viljamaa valis. Sa peaksid selle põllumaaks ümber muutma, kuigi ka viljamaa võib vastuvõetav olla.

Muudatuste põhjendamine ei ole oluline ainult tarbetute muudatuste vältimiseks, vaid ka selleks, et pälvida toimetatavate lugupidamist. Kui oskad selgitada, miks sa muudatusi tegid, võetakse sind kui kedagi, kellelt toimetatavad saavad õppida; kui sa ei oska oma valikuid selgitada, jätab sa mulje, et tegutsed omavoliliselt või võimutsevalt.

Oma muudatuste põhjendamiseks on sul vaja erinevaid kategooriaid ja tõlkimisest rääkimiseks on sul vaja sõnavara. Võid alustada 11. peatükis välja toodud parameetritest (tekst pole voolav, valitud pole nimetatud valdkonna jaoks sobiv allkeel) ja seejärel luua vajaduse korral täpsemad kategooriad. Sul võib olla raske muudatusi selgitada, kui sul puuduvad põhiteadmised tõlketeooriast. Samuti, kui grammatika ei kuulunud koolis emakeele õpingute ajal õppekavasse, võid jääda jänni, kui pead põhjendama keelelisi muudatusi.

Kõiki neid ettevaatusabinõusid peaksid meeles pidama just algajad toimetajad. Algajate peamine viga on üle-, mitte alatoimetamine. Ja loomulikult, mida rohkem parandusi teed, seda suurem on oht, et lisad vigu juurde ja muudad tõlke halvemaks. Toimetajad võiksid enda motoks võtta „Esiteks, ära tekita kahju“! Su vaiketoiming peaks alati olema mitte midagi muuta. (See ei tähenda, et alatoimetamine pole kunagi probleem. Kui toimetad pikka ja nüri teksti ning tahad sellega kiirelt ühele poole saada, võivad sul märkamata jääda sõnastused, mida on vaja muuta.)

Isegi kui võtad ettevaatusabinõud kasutusele, et muudatusi minimeerida, ja isegi kui muudatusi põhjendad, tuleb paratamatult ette olukordi, kus tõlkija lihtsalt ei nõustu sinuga. Mõnikord nad lihtsalt ei suuda parandustega leppida – kangekaelsus, millest uued tõlkijad peavad üle saama, kui nad tahavad edu saavutada. Kui aga tõlkijal on hea vastuargument, ja aega on, võite vaidlusesse kaasata kellegi kolmanda. Kui vaidlete lähteteksti tähenduse üle, võiks kolmandaks osalejaks olla lähtekeelt emakeelena kõnelev isik, näiteks kolleeg, kes töötab

vastupidisel keelesuunal (sinu sihtkeelest sinu lähtekeelde). Kui aega ei ole, siis lihtsalt tunnistage, et tähtaeg saabub varsti ja keegi peab otsustama. Võib juhtuda, et sina eksid ja tõlkijal on õigus, aga arvestades sinu suuremat kogemustepagasit on tõenäolisem, et sinul on õigus. Kui selgub, et sa eksisid, siis ära varja seda. Sama kehtib ka siis, kui arutelu käigus mõistad ühtäkki, et tõlkijal on õigus. Tunnista seda kohe. Suurem osa inimesi hindab kõrgemalt neid, kes tunnistavad oma vigu. Tänu sellele on nad tulevikus rohkem avatud kriitikale, mida sa nende tööde kohta annad.

Loomulikult mõjutavad kriitikat kultuurilised tavad. Mõnes kultuuris on otsekohene kriitika vastuvõetav, teistes on vaja olla leebem.

Et algajad tõlkijad õpiksid kriitikaga leppima, võiks lasta neil aeg-ajalt kogunud tõlkijate töid toimetada. Nii nad näevad kui raske on toimetamine ja seeläbi mõistavad, et kõik teevad vigu. Samuti on see suurepärane võimalus õppida tundma valdkondi, millega tõlketalitus kokku puutub, klientidele sobivaid tõlkestrateegiaid ja erinevaid nippe, mida kogunud tõlkijad aastate jooksul on omandanud.

Lisaks, kui sa oled koolitaja rollis ja tekst pole liiga pikk, võid istuda tõlkija kõrval ja lasta tal oma tõlget valjusti ette lugeda. Samal ajal jälgid sina lähteteksti ning teed käigu pealt märkusi ja muudatusettepanekuid. Kuna sellisel juhul töötavad toimetamisetapis kaks inimest samal ajal, võib lisakulude vältimiseks tõlkija enesetoimetamise etapi vahele jätta ja lihtsalt oma tõlget kommenteerida, kui ta seda toimetajale valjult ette loeb. Isegi kui toimetaja töötab üksi, hõlmab tema koolitaja roll ideaaljuhul tõlkijaga koos istumist, et tema nõrkadele (ja tugevatele) külgedele tähelepanu juhtida.

Kuigi äsja palgatud tõlkijad peavad õppima toimetamisel tehtud muudatustega leppima, on oluline, et nad ainult sellest sõltuma ei hakkaks. Tõlkijad peavad oma töö eest ise vastutama, mitte toimetaja. Nad ei tohiks mugavaks muutuda ja mõelda: „Ma ei pea selle probleemi kontrollimisega vaeva nägema, sest toimetaja nuputab selle nagunii välja,“ või „Pole mõtet stilistilisi muudatusi teha, sest toimetaja teeb neid nagunii.“ Sellise olukorra vältimiseks on oluline võimalikult kiiresti tuvastada vähemalt üht tekstitüüpi, millega tõlkija hästi hakkama saab, ja talle teada anda, et neid tekste enam ei toimetata (välja arvatud juhul, kui klient on seda eraldi nõudnud). Kui jätkata iga teksti toimetamist, kuigi on möödunud palju aega ja see pole enam tõesti vajalik, võib tõlkija motivatsioon väheneda.

Suuremates organisatsioonides on algajad tõlkijad sageli nõrkinud, kui neile määratakse uus toimetaja, kes teeb võrreldes eelmisega teistsuguseid muudatusi. Pikemalt käsitletakse seda peatükis 10.7.

Mõnes olukorras pead tõlkija töö toimetamisel silmas pidama kahte erinevat ülesannet: tõlke ettevalmistamine kliendi jaoks ja tõlkija koolitamine. Mõlemad rollid nõuavad erinevat suhtumist vigadesse. Kui tõlge valmistatakse ette kliendile saatmiseks, on viga lihtsalt miski, mis vajab parandamist. Koolitamise eesmärgil peaks aga mõtlema ka muude asjade üle.

- Veatüüp. Millist tüüpi vigu teeb tõlkija kõige rohkem?
- Vea põhjus. Mida saab tõlkija teha, et tulevikus selliseid vigu vältida?

Järgmised kaks alapeatükki käsitlevad järgmisi probleeme: tõlkija tugevate ja nõrkade külgede määramine ning algajate tõlkijate ja üliõpilastest praktikantide nõustamine sellest, kuidas end parandada.

15.2 Hinnang

Kliendile tõlke üleandmise eesmärgil ei ole põhjust viga konkreetsesse kategooriasse määrata. Koolituse eesmärgil on aga vaja mingisugust kategoriseerimist, et sõnastada tõlkija tugevad ja nõrgad küljed.

Organisatsioonid, kes peavad tõlkijaid hindama (ülikoolid, kutseliidud), on välja töötanud vigade klassifikaatorid ja vastavad terminoloogiad. Siiski ei kasuta toimetajad ühtegi standardliigitust. Iga toimetaja mõtleb individuaalselt välja oma viisi, kuidas tõlke mustanditest rääkida.

Kui on vaja valmistuda kellegi tööd suuliselt või kirjalikult hindama, ei ole just kõige parem alustada pika veatüüpide loeteluga. Sellise hindamise põhieesmärk on välja selgitada peamised tugevused ja nõrkused. Tuleb otsustada, kas tõlkija probleemid on peamiselt seotud tähenduse ülekandmisega või keelega, ja seejärel laskuda üksikasjadesse, kasutades 11. peatüki parameetreid. All on toodud kaks näidet sellest, millised võivad olla töötulemuse hinnangud. Mõlemas hinnangus on kindlaks tehtud peamine tugevus ja nõrkus ning seejärel lisatud muud märkused.

Tema mustandid on hea loetavusega, kuid sisaldavad rohkelt väiksemaid kõrvalekaldeid lähteteksti tähendusest. Vormistus on mõnikord ebaühtlane ja ta unustab pidevalt kasutada kliendi nõutud terminoloogiat.

Tema mustandid on täpsed, kuid nendes on liiga palju sõnastusviise, mis pole inglise keelele iseloomulikud. Samuti ei ole lausetevaheline seos alati selge ja kohati jätab lauseosaid vahele.

Esimese tõlkija tugevuseks on teksti voolavus ja nõrkuseks on ebatäpsus. Lisaks on tal küljenduse ja töönoüete järgimisega probleeme. Teise tõlkija tugevuseks on täpsus ja nõrkuseks on idioomid. Lisaks on tal teksti voolavuse ja terviklikkusega probleeme.

Kui koostad konkreetse tõlke hinnangu, et tõlkijaga selle üle arutleda, väldi arvulist analüüsi. Sellest pole erilist kasu, kui kellelegi öelda, et tema tõlke mustandis oli kolm kärbet, kuus ebatüüpilist sõnakombinatsiooni, kaks nummerdamise viga ja 11 väiksemat tõlkeviga. Mõned neist vigadest võisid tekkida kogemata – pigem hetkelisest hajameelsusest, mitte probleemist tõlkija meetodikas. Küsimus pole selles, mitu viga tõlkija tegi, vaid millistes üldvaldkondades peab ta oma oskusi parandama. Võib-olla pole tema tehtud väikesed tõlkevead nii olulised, aga idiomaatilise puudumine on suur murekoht, mis vajab kohest tähelepanu.

Tõlkija probleemsete kohtade välja selgitamine ei ole lihtne. Kõik toimetajad ei ole selles osavad. Võib-olla peaks see olema kohustuslik osa kutseoskusest kõigile, kes kandideerivad toimetajaks, kellel on ka koolitaja roll.

15.3 Nõuanded

Väga hea on tuua välja kellegi vead konkreetsetes tekstis või anda üldine hinnang tema nõrkustele. Algajate tõlkijatele on kindlasti kasulik, kui nad on teadlikud oma veatüüpidest. Kuid sellest pole erilist kasu, kui ei jõua probleemi tuumani. Algajate tõlkijate põhiprobleem pole see, et nad tegid vigu, vaid põhjus, miks nad neid tegid. Mis oli see, mis viis vigade tegemiseni? Hea koolitaja peaks püüdma välja tuua võimalikud põhjused ja seejärel andma soovitusi, kuidas seda tüüpi vigu tulevikus vältida.

Loomulikult tuleb enne nõu andmist probleemid kindlaks teha. Mõningaid probleeme võib näha tulemustes (tõlke mustandites, mida sa toimetad), aga muud probleemid tulenevad

tõlkija tööviisist. Tema tööviisi murekohtade välja selgitamiseks võiksid tõlkijaga kokku leppida, et ta salvestaks paar oma tõlkesessiooni kas kaamera või ekraanisalvestiga. Siis saab näha, kas tõlkija uurib terminoloogiat parimal võimalikul viisil või ta kõhkleb lõputult lausete sõnastuse üle (kuigi nende esimene või teine sõnastus oli korras) jne.

Mõned algajate tõlkijate tüüpprobleemid on kergesti lahendatavad. Kui tõlkija sageli kärbib lõiku, lauset või loetelu, tuleb temas tekitada harjumus lugeda kokku lõikuseid, lauseid ja loetelusid. Paljude probleemide meetoodilised allikad ei pruugi aga nii selged olla. See, mis tõlkija peab toimub, jääb enam-vähem saladuseks.

Üks võimalik viis aidata on teha kindlaks tõlkija tööprotseduurid. Algajad tõlkijad ei ole enamasti veel välja töötanud toimingute järjekorda, mis aitaks neil vigu vältida (vt 13. peatükk). Oletame näiteks, et probleemiks on idiomaatilise puudumine. Seda saab lahendada kahel viisil: tuleb üleüldse vältida ebatüüpiliste sõnastuste kirjutamist või neid märgata, kui nad on juba teksti sattunud. Paljud uued tõlkijad väidavad, et nad loevad tõlkepoolsest oma tõlkeid läbi ilma lähteteksti vaatamata. Teoorias peaksid tänu sellele ebatüüpilised väljendid tekstis välja tulema, eriti kui sihtkeel on tõlkija emakeel. Kui see viis ei toimi, tuleks keskenduda mustandi koostamise etapile. Võib-olla peaks tõlkija selles etapis vähem tähelepanu pöörama täpsusele ja rohkem keelele. Kui keskenduda hea lause koostamisele ja mitte muretseda liigselt terviklikkuse ja täpsuse pärast, ei ole vajadust lähteteksti nii pingsalt jälgida. Seetõttu on vähem tõenäoline, et lähteteksti sõnastus mõjutab tõlget negatiivselt. Selle lähenemisviisiga saab täpsust ja terviklikkust kontrollida mustandi koostamisele järgnevas etapis.

Kui tõlkijal on probleeme kiirusega, võib asi olla selles, et ta raiskab algse tõlke koostamisel palju aega tarbetute muudatuste peale. Neile tuleb soovitada nn teerulli lähenemisviisi, et nad liiguksid kiiremini edasi ega jääks muudatuste tegemisega toppama (vt peatükk 14.1). Teksti kontrollimisele ja parandamisele keskendutakse pärast mustandi koostamise etappi. Tõlkijal võib olla pärast mustandi koostamist oma tõlke nõrkuseid lihtsam üles leida, eriti loogika ja ladususe vigu, sest nüüd on terve tekst sihtkeeles saadaval.

Kui tõlkija on praktikant, on eriti oluline anda nõu enesetoimetamise protseduuri kohta. Kuna tõlkekoolides antavad kodutööd on tavaliselt üsna lühikesed, võib õpilane alles praktilisel esimest korda kokku puutuda pika teksti kontrollimise keerukusega.

15.4 Uurimistöö toimetamise ajal

Kui palju sa teiste tööde toimetamise ajal terminite ja mõistete kohta uurimistööd teed? Kui koolitad äsja palgatud tõlkijat või vaatad üle töövõtja esimest esitatud tõlget, siis juhul kui sa pole selle valdkonnaga tuttav, pead kordama suurt osa tõlkija uurimistööst, et kontrollida, kas ta on kõike õigesti teinud. Muudel juhtudel peaksid võimalikult vähe uurimistööd tegema. See on tõlkija, mitte toimetaja töö. Kui näed tekstis midagi kahtlast, siis uuri selle kohta kõigest paar minutit, alustades tõlkija sõnastusest. Kui ei õnnestu probleemi lahendada, saada murekoht tõlkijale uurimiseks tagasi. Algajad tõlkijad võiksid teksti juurde oma leitud allikad lisada, et toimetaja ei peaks nende uurimistööd kordama. Kogenud tõlkijad võivad tekstis panna linnukese iga koha juurde, milles nad täiesti kindlad pole. Nii nad näitavad, et tõlge on vaatamata välisilmele õige.

Praktika

Tekstid, mida kasutatakse teiste inimeste toimetamise harjutamiseks, peaksid olema sellised, mis ei nõua eraldi uurimistööd (välja arvatud sõnaraamatud). Nii saavad osalejad keskenduda toimetamise probleemidele ja ei pea end vaevama kontseptuaalse ja terminoloogilise uurimistööga. Juhendajad või õpikoja juhid peaksid seadma ajapiirangud, mis julgustavad osalejaid tekstis edasi liikuma, nii et nad ei jääks kusagil toppama. Mõnes harjutuses ei pea mõtlema asendussõnastuse peale. Piisab probleemse väljendi allajoonimisest.

Harjutus 1. Õpikoja või kursuse juhendaja jagab laiali käsitsi toimetatud tõlke mustandi koos lühikirjelduse (sihtrühm ja -otstarve) ja lähtetekstiga. Vasta küsimustele.

1. Kas iga muudatus oli vajalik? Kui jah, kas see lahendas probleemi piisavalt?
2. Kui muudatus oli sobiv, siis kuidas seda põhjendaksid? Viita üldistele tõlkepõhimõtetele või 11. peatüki parameetrite loetelule.
3. Kas mõni viga jäi märkamata?
4. Kas vigu on juurde tehtud?

Rühm jagatakse pooleks: üks pool saab ühe lühikirjelduse (nt tõlge on mõeldud avaldamiseks) ja teine pool saab teise lühikirjelduse (nt tõlge on mõeldud komisjoni teavitamiseks).

Lisas 4 on ükskeelse toimetatud teksti näidis koos paranduste ja kommentaaridega.

Harjutus 2. Saad tõlke mustandi, lähteteksti ja lühikirjelduse. Tee kindlaks tõlke põhiprobleem 11. peatüki parameetrite järgi. Kui töötate väikestes rühmades, saab iga rühm sama teksti erineva tõlke. Juhendaja on teksti juba varem muutnud nii, et teatud liiki probleeme (nt täpsus, idiomaahtilisus, ladusus) esineb rohkem.

Harjutus 3. Saad tõlke mustandi, lähteteksti ja lühikirjelduse. Toimeta mustandit õpieesmärgil. Ühe värviga tee vajalikud muudatused, et saavutada lühikirjelduse eesmärgid. Kujuta ette, et pead praktikandile teisi või paremaid lahendusi näitama. Märki tekstis need muudatused mõne teise värviga. Iga osaleja esitab rühmale ühe lause.

Harjutus 4. Saad tõlke mustandi, lähteteksti ja lühikirjelduse. Leia viis sõnastust, milles sa pole kindel, kas teha muudatust või mitte. Nimeta tegureid, mis ajendaksid sind muudatust sisse viima, ja tegureid, mis ajendaksid sind jätma sõnastust samaks. Põhjenda oma lõplikku otsust.

2. TEOREETILINE RAAMISTIK

Magistriprojekti tõlketöö on valitud peatükkide tõlge teosest „Revising and Editing for Translators. 4th Edition“. See 2019. aasta raamat on uus versioon tõlkevaldkonna teosest, mis sisaldab rohkelt juhiseid ja õppematerjale, kuidas olla tõlkijana ka parem toimetaja. Raamatu autor on Brian Mossop.

Olen saanud loa selle teose kasutamiseks oma magistriprojekti ja hilisemaks avaldamiseks keskuselt Copyright Clearance Center. Luba kehtib minu valitud peatükkidele ning eeldab korrektset viitamist, mille õige kuju on ette andnud autoriõiguse omanikfirma. Tõlgitavale teosele olen viidanud projekti kasutatud allikate loetelus. Töö lisas 1 on keskuse Copyright Clearance Center väljastatud litsents, mis lubab valitud peatükke tõlkida ning tõlget ja lähteteksti internetis avaldada.

Litsentsi taotlemine võib näida keerulise protsessina, ent tegelikult on õppe-eesmärgil loa taotlemine lihtne ja tasuta. Brian Mossopi teose õiguste autor on kirjastus Routledge. Selle ja mitmete teiste väljaannete artiklite kasutusõigusi saab taotleda veebisaidil copyright.com. Litsentsi taotluse vormistamiseks tuleb registreerida kasutaja ja siis otsida soovitud teost. Seejärel saab kohe asuda ankeeti täitma. Ankeedis valitud andmed on näha magistriprojekti lisas 1. Taotlusele vastatakse vähem kui ööpäeva jooksul.

Magistriprojekti selles peatükis järgneb lähteteksti analüüsile ülevaade erinevatest teooriatest, millega kaardistan magistriprojekti protsessi alates tõlkimisest ja toimetamisest ning lõpetades Daniel Gile'i loodud tõlketöö analüüsimeetodist, mille kasuks ma otsustasin juba magistriseminaris.

Magistriprojekti eesmärk on saavutada tõlge, milles jääb lähteteksti mõte alles ja on ladusalt loetav. Tekst on ladusalt loetav, kui selle lugemisel ei teki komistusi ehk teksti iga lõik, lause ja sõna on arusaadav.

Reet Kasiku sõnul on tekst hästi loetav, kui selles kasutatakse laialdaselt levinud väljendeid ning kergelt lausestruktuuri. Keerulise ehitusega lausete korral peab lugeja pingutama, et mõttest aru saada. Lugemist mõjutavad ka mitmetähenduslikud sõnad, aga ka liiga suures koguses infot sisaldavad laused (Kasik, 2007: 48). Seal on oht, et lugeja kaotab järje, kes on lauses tegija rollis, või mis on „see“, millele lauses viidatakse.

Teksti mõistetavus tähendab sisu teema selgestegemist lugejale, mis sõltub mingil määral ka lugeja teadmistest ja arusaamisvõimest. Kuigi võõrsõnad võivad olla mingi valdkonna tekstides tähenduselt täpsed, siis lugejale on omasõnad paremini mõistetavad. Kui sõnast on olemas eestikeelne vaste, soovib Kasik kasutada seda (Kasik, 2007: 47).

Teksti arusaadavust mõjutavad enim teksti selgus, tihedus ja konkreetsus (Kasik, 2007: 47). Need mõisted on omavahel seotud – mida selgem, tihedam ja konkreetsem, seda kergem on teksti mõista.

2.1. Lähteteksti analüüs

„Revising and Editing for Translators“ on raamat, milles on lahti kirjutatud tõlketöö kaks olulist aspekti – iseenda tõlke kontrollimine ning teiste autorite kirjutatud tekstide toimetamine. Just nõnda on teose sisu liigitanud raamatu autor Brian Mossop (2019). Raamat on suunatud nii üliõpilastele kui professionaalidele. See pakub erinevaid soovitusi, juhiseid ja õppematerjale, kuidas tõlkimise või tekstitoimetamise kvaliteeti tõsta (Mossop, 2019). Raamatu teema ja sisu vastab minu ootustele ning just seda valdkonda ma soovin oma magistriprojektis tõlkida. Tekst on huvipakkuv ning ühtlasi hariv. Raamat on suunatud ka minule endale ning selles tõstatud soovitusi ja juhiseid tuleb mul samuti oma tõlketöös rakendada.

Brian Mossop kirjutab raamatu sissejuhatuses, et edukas tõlge ja teksti toimetamine algab oskusest lugeda. Oluline on probleeme ja keelelisi vigu märgata, vastasel juhul ei ole võimalik midagi toimetada (Mossop, 2019: xii). Raamat on oma loomult informatiivne teejuhis tõlkevaldkonna huvilisele. See tähendab, et raamatu tekst on jõukohane kõigile ega ole üdini keeruline ja akadeemilist laadi. Keelekasutus on valdavalt lihtne, kuid erinevate peatükkide juures on ka tõlkimise ja keeleteoimendamise oskussõnavara, millele hea eestikeelse vaste leidmine võib aega võtta.

Magistriprojektis olen tõlkinud teose esimese, teise ja 15. peatüki. Esimene peatükk avab teemat ja pakub lugejale konteksti tõlke toimetamisest. Raamatu autor põhjendab, miks on oluline teksti keeleline kontroll ja selle kvaliteet (Mossop, 2019: 1–14). Teises peatükis kirjutab ta toimetaja rollist (Mossop, 2019: 15–29). 15. peatükis (Mossop, 2019: 198–206) kirjeldab Mossop, kuidas toimetada teiste koostatud teksti ja hoida häid tööalaseid suhteid. Peatükkide valikul lähtusin eelkõige enda huvist ja töömahust. Leidsin, et mõistlik oleks

alustada esimestest peatükkidest. Need on teemasse sissejuhatavad ja on aluseks teiste peatükkide lugemiseks. 15. peatükk tundus huvitav, kuna see kirjeldas toimetaja rolli ja suhtlust kolleegide vahel. Magistriprojekti autor on tõlkija, seega selle peatükiga tutvumine aitab ka paremini mõista tõlkeprotsessi toimetaja vaatest.

Magistriprojekti eesmärgi saavutamiseks tuleb tõlkimisel kasutada sobivaid tõlkekontseptsioone. Nende õigeks valimiseks määratlen Mossopi teose tekstitüübi.

Sonia Colina tõdeb, et kõige kergem on tekstitüüpe eristada tekstide keeleliste funktsioonide järgi. Colina toob välja kaks eristust – kirjanduslik tekst ja mittekirjanduslik tekst (Colina, 2003, viidatud Kellou ja Boucherikha, 2019: 758 kaudu). Kirjanduslikud on näiteks luule ja ilukirjandus. Kirjanduslikke tekste iseloomustab kujutlusmaailma loomine. Mittekirjanduslikud tekstid on sõnastikud ja entsüklopeediad ning need ei lähtu kirjeldavast kujutlusest vaid faktidest. Mittekirjanduslikud teosed sisaldavad teksti teemale vastavaid termineid ja kontseptsioone (Kellou ja Boucherikha, 2019: 758).

Reet Kasik on pakkunud välja tekstide eristamise keelekasutusvaldkondade järgi. Nõnda eristab ta argikeelt, ilukirjanduskeelt ja tarbekeelt. Argikeelt eristab kahest teisest sihtrühm. Argikeel on omane erasuhtlusele. Ilukirjandusele on omane kujutluste väljendamine. Kui aga tekstil on kindel eesmärk mingit faktilist teemat edasi anda, on see tarbetekst. Tarbeteksti keelekasutus on ametlik ja teaduslik, peamine eesmärk on informeerimine. Sellise teksti tunnused on, et kirjutaja suhtub teemasse objektiivselt, keel on ühemõtteline ja asjalik, järeldused ja üldistused põhinevad faktidel, tekst on loogiline ning isikupära on vähe märgata. (Kasik, 2007: 46–47)

Katharina Reiss (1981: 123–124) on liigitanud tekstitüüpe selle kommunikatsioonivormi põhjal järgmiselt:

- a) **informatiivne tekstitüüp** – tekstis on põhirõhk mingi teema faktilisel sisul;
- b) **ekspressiivne tekstitüüp** – loominguline tekst, kus rõhk on autorile omasel väljendusstiilil;
- c) **operatiivne tekstitüüp** – teksti funktsioon on inimesi veenda ja mõjutada nende käitumist.

Reiss tõdeb, et need tekstitüübid ei ole selgete piiridega ning mõni tekst võib olla kombinatsioon mitmest loetletud tekstitüübist. Isegi kui tekstitüüp on määratletud, ei pruugi

teksti keelevõtted olla selle tüübi funktsiooniga selges seoses. Seega tuleb tõlkimisel jälgida algteksti autori keelevõtteid, et tekstifunktsioon ka sihttekstis oma eesmärgi täidaks. Informatiivses tekstis võib olla operatiivsele tekstitüübile omaseid tunnuseid, näiteks veenmist. Tõlkimisviis on informatiivse teksti korral tähenduse edasikandmine, säilitades tekstivormi. (Reiss, 1981: 124, 127)

Tekstitüüpi saab ka lihtsalt tekstiliigi järgi määrata. Need liigid on näiteks õigustekstid, meditsiinitekstid, uudistekstid, muinasjutud, novellid, esseed, teadusartiklid, toiduretseptid, õppematerjalid, kasutusjuhendid ja reklaamid (Trosberg, 1997: 3). Siia võib veel lisada tõlkevaldkonnaga seotud liike nagu sõnaraamatud, õpikud ja muud juhendmaterjalid. Sõltuvalt teksti liigist saab valida sobivad tõlkestrateegiad.

Mossop kirjutab oma teose alguses, et see on sobilik üliõpilastele ja tõlkevaldkonna professionaalidele. Leian, et tema teose erinevad osad on selgelt liigendatud ja peatükid on järjestatud teema omandamiseks loogilises järjekorras. Samuti on teoses mitmeid näiteid ja harjutusi. Tekstil puudub seos kirjandusliku teksti omadustega. Tekstis on keelevaldkonnale omaseid termineid ja kontspetsioone. Tekstitüüp on informatiivne, mida iseloomustab ametlik keelekasutus, faktidel põhinevus ja loogilisus. Seega on tegemist tekstitüübilt mittekirjandusliku teose ja tarbetekstiga ning tekstiliigilt õppematerjaliga.

2.2. Tõlkimise teoreetilised lähtekohad

Teksti tõlkimise üheks aluseks on sihtgrupist lähtumine. Magistriprojektis tõlkimiseks valitud lähtetekst on suunatud tõlkijatele või tõlkimisest huvitatud inimestele. See tähendab, et teksti võib jätta sisse siinses kultuuriruumis tuttavat oskussõnavara, mille esmakordsel mainimisel oleks siiski hea vajaduse korral sõna tausta avada. Peter Newmark (1988: 45) on täheldanud, et tõlkimise üks peamisi dilemmasid on see, kas tõlkida sõna-sõnalt või vabas vormis. Selles magistriprojektis tõlgin õppematerjali, mida saab vahendada suuri muudatusi tegemata.

Ernst-August Gutt (1989: 109–110) on tõdenud, et isegi kui tegemist on tekstiga, mida saaks sõna-sõnalt vahendada, tuleb arvestada siiski keeleliste eripäradega nii lähte- kui sihtkeeles. Eesti ja inglise keel on väga erinevad keeled, mistõttu vajab ka tõlketeemalise teksti eesti keelde tõlkimine strateegilist lähenemist. Õigesti valitud oskussõnade tõlkevasted on

eelkõige olulised üliõpilastele, kes teksti loevad ning võiksid sellest aru saada ilma, et peaks kuskilt tähendust kontrollima minema.

Arvestades magistriprojektis tõlgitava teose tüüpi, mis on tarbetekst, pean oluliseks, et tekst saaks vahendatud suuremate kadudeta ja moonutusteta. Seetõttu on olulisel kohal Hans J. Vermeeri *skopos*-teoorias sõnastatud põhimõtte kooskõlast lähtetekstiga. *Skopos*-teoorias on oluline nii lähteteksti kui ka sihtteksti funktsioon. Samas rõhutab Vermeer, et oluline on teksti eesmärk ning sellest lähtuvalt on tõlkijal hulgaliselt erinevaid strateegiaid, kuidas tõlkimine läbi viia. Oluline on luua terviklik tekst, mis kannab endas esialgset funktsiooni, kuid teksti eesmärk on eelkõige olla arusaadav sihtteksti lugejatele (Vermeer, 2012: 221–224).

Christiane Nord on avanud tõlkimise funktsionaalset perspektiivi. See tähendab, et teksti tõlkides tuleb end panna lõpptarbija rolli. See eeldab, et tõlkija teab, mis tüüpi tekstiga on tegemist, kas ja kus tekst avaldatakse ja milline on sihtteksti auditoorium. Lõpprolli panemise vastand ilmestab hästi funktsionaalse perspektiivi vajadust. Vastand on see, et tõlkija saab vaid teksti ja korralduse see tõlkida võimalikult kiiresti. Sellisel juhul puudub tõlkijal igasugune info, kellele ta seda tõlgib (Nord, 2016: 30–31). Lõpptarbija vajaduste mõistmine aitab paremini tabada sihtkeele keelelisi ja kultuurilisi eripärasid. Magistriprojekti autor tõlkis teksti enda kultuuriruumi ja emakeelde.

Peter Newmark (1988: 47–48) on kirjeldanud mitmeid tõlkemeetodeid, kuid on järeldanud, et vaid kahe käsitlusega on võimalik iseloomustada kõiki tõlkimise eesmärke. Üks neist on semantiline tõlge, mis on pigem tavapärane ilukirjandusele. Sellele on omane lähtekeelse sisu tähenduse ja autori stiili tunnetuslik tõlkimine sihtkeelde. Teine käsitlus on kommunikatiivne. Erinevalt semantilisest on küll oluline tabada originaalile lähedast sisulist täpsust, ent sihtteksti koostamisel tuleb lähtuda eelkõige lugejaskonnast. Tekst peaks olema neile kergesti vastuvõetav ja arusaadav (*Ibid.*). Mossopi teose tekstitüübi määratluse järgi sobitub tema tekst kommunikatiivse käsitluse alla. Selle järgi peaks sihttekst olema lugeja jaoks tunnetuslikult sarnane algtekstiga. Samas tuleb tõlkimisel arvestada sihtkeele kultuurilisi ja keelelisi iseärasusi.

On olemas erinevaid käsitlusi tõlkestrateegiatest. Lucía Molina ja Amparo Hurtado Albiri on aga erinevate teiste autorite tõlkekontseptsioonide alusel loonud jaotuse, kus on rohkem strateegiaid. Nende loodud süsteem põhineb mitmel kriteeriumil. Strateegiad on protseduurid, mis on omased tõlkimisele, mitte siht- ja lähtekeele keelelisele võrdlemisele.

Autorid ei määra, millise olukorra jaoks on üks või teine strateegia õige, sest see sõltub alati konkreetsest tekstist ja kontekstist (Molina ja Hurtado Albiri, 2002: 509). Olen valinud selle käsitluse, sest selles on piisavalt palju strateegiaid, see katab erinevaid käsitlusi ning annab piisavalt valikusuuniseid tarbeteksti tõlkimiseks.

Molina ja Hurtado Albiri (2002: 509–511) on esitanud järgmised tõlkestrateegiad:

- **adaptatsioon** (*adaptation*) – lähteteksti mõistetavamaks muutmine asendades lähtetekstis olev kultuurielement sihtteksti kultuurielemendiga;
- **laiendus** (*amplification*) – detailide või selgituse lisamine, mida lähtetekstis ei olnud;
- **laenamine** (*borrowing*) – sõna või väljendi muudatusteta ülevõtmine sihtteksti (sihtkeele õigekirjareegleid järgides);
- **tõlkelaen** (*calque*) – lähtekeelse võõrsõna või -fraasi otsetõlge, kus muudatus on leksikaalne või struktuuraalne;
- **kompensatsioon** (*compensation*) – lähtetekstis oleva info või stiilikujundi asukoha muutmine, kuna see ei sobi sihtkeeles samasse asukohta kui lähtekeeles;
- **kirjeldus** (*description*) – termini või väljendi asendamine selle sama termini või väljendi lahtiseletusega;
- **diskursiivne loome** (*discursive creation*) – ajutise vaste loomine, mis pole väljaspool konteksti mõistetav;
- **väljakujunenud vaste** (*established equivalent*) – sellise termini või väljendi kasutamine, mida sihtkeeles tuntakse (vaste on sõnaraamatus ja/või sihtkeeles üldiselt kasutuses);
- **üldistamine** (*generalization*) – üldisema või neutraalsema termini kasutamine sihtkeeles;
- **keeleline laiendus** (*linguistic amplification*) – keeleliste elementide lisamine, kus väljend tõlgitakse laiendatult;
- **keeleline kitsendus** (*linguistic compression*) – keeleliste elementide koondamine, kus lähtekeele sõnamahukas väljend tõlgitakse lühendatud kujul;
- **otsetõlge** (*literal translation*) – sõna või väljendi sõna-sõnaline tõlge;
- **modulatsioon** (*modulation*) – lähteteksti vaatepunkti või fookuse leksikaalne või struktuuraalne muutmine;
- **täpsustamine** (*particularization*) – täpsema termini kasutamine;

- **reduktsioon** (*reduction*) – detailide või selgituste eemaldamine, mida sihttekstis vaja pole;
- **asendamine** (*substitution*) – (omane suulisele tõlkele) lingvistiliste elementide asendamine paralingvistiliste elementidega (või vastupidi);
- **ümberasetus** (*transposition*) – grammatilise kategooria vahetamine;
- **variatsioon** (*variation*) – lingvistiliste või paralingvistiliste elementide (intonatsioon ja žestid) muutmine, et mõjutada keelelist varieeruvust.

Strateegiad mõjutavad tõlget eelkõige mikrotasandil, seetõttu magistriprojekti autor lähtus tekstitüübist ehk sellest, et tõlgitav tekst on tarbetekst, ja eesmärgist ehk sellest, et lugeja saaks teksti ladusalt lugeda. Eestikeelset teksti lugedes võidab lugeja ajas, sest emakeeles lugemine on reeglina kiirem võrreldes võõrkeelega.

2.3. Analüüsimise meetod

Tõlkeprotsessi on võimalik analüüsida erinevate meetoditega. Kõige lihtsam, mida ka väiksemate tekstidega saab teha, on tõlkimisjärgne üldine analüüs tehtud tööle. Lühemate tekstide puhul olen täheldanud, et tagantjärele meenuvad suuremad komistuskivid, aga ka head tõlkekohad, millega väga rahul olen. Nende näidete põhjal saab mõningaid järeldusi teha ja oma tööle hinnangutki anda. Magistriprojekti tõlketöö maht on tavapärasest lühitekstist suurem ning kui eesmärk on teha adekvaatne tõlkeanalüüs, on mõistlik rakendada läbimõeldud analüüsitehnikat.

Üks meetod, mida sellise mahuka tõlke korral kasutada saab, on IPDR (*Integrated Problem and Decision Reporting*). Selle töötas välja Prantsuse keeleteadlane Daniel Gile. Meetodi esmane eesmärk oli toetada nii üliõpilasi kui õppejõude, et neil oleks lihtsam analüüsida tõlkeprobleeme, tekkinud olukordade lahendusi ja õpilaste arengut. Meetod tähendab justkui logiraamatu pidamist. Kui tõlkijal on tekkinud tõlkimisel takistus, paneb ta kirja probleemse väljavõtte lähtetekstist. See võib olla üks sõna, fraas kui ka terve lause. Teiseks kirjeldab ta probleemi olemust. Seejärel kirjutab tõlkija lahti, kuidas ta probleemi lahendas. Sinna võib lisada vabas vormis arutelu ja järeldusi, aga ka tugineda strateegiatele. Viimasena paneb tõlkija kirja lahenduse ehk valmistõlke (Gile, 2004).

Sellise logiraamatu pidamine on valitud analüüsistrateegiaks ka siinses magistriprojektis, sest seda on lihtne teha paralleelselt tõlkimisega. Kirjeldatud meetodi kasutamine võimaldab analüüsida korduvaid olukordi, leida seoseid ning teha järeldusi. Samuti saab ka juba tõlkimise ajal vaadata tagasi murekohtadele, et saada mõtteid, kuidas sarnaseid probleeme lahendada.

3. TÖLKEANALÜÜS

Tõlkimiseks oli mul teose PDF-fail, mille ma konverteerisin DOCX-failiks. Seejärel tegin tõlgitavatest peatükkidest eraldi failid ja laadisin need tõlkeprogrammi Memsources. Valisin selle programmi, sest selle kasutajaliides on selge ja disain puhas (ekraanil pole midagi üleliigset, mis tõlkimist segaks). Samuti ei olnud ohtu, et mu töö kaotsi läheks, sest tõlge on Memsources'i serverisse salvestatud. Kui mu arvutiga oleks midagi juhtunud, oleksin saanud tööd jätkata mõnes teises seadmes. Programm jaotas teksti automaatselt segmentideks, mida oli mugav järjest tõlkida.

Tõlkimisel kasutasin mitmeid allikaid, mille hulka kuulusid erinevad sõnastikud, korpused ja masintõlked. Teiste seas kasutasin EKI sõnaraamatuid (sh terminibaas Esterm, ametniku soovitusõnastik, sünonüümisõnastik jt), EL-i terminoloogia andmebaasi (IATE), Glosbe't, Sander Säde sõnaraamatut DukeLupus ja Heikki Vallaste e-Teatmikku.

Analüüsi tegemiseks koostasın tõlkimise ajal tabelit keeleteadlase Daniel Gile'i IPDR-i skeemi järgi. Kui mõne sõna või väljendiga tekkis probleem, siis kandsin selle logiraamatusse, kuhu lisasin väljavõtte lähtetekstist ja tõlkest ning mille kõrval oli ka kirjeldus, kuidas ma probleemi lahendasin. Analüüsis esitan probleemid kolmes jaotuses. Esimeses on väljendid, mis on seotud raamatu temaga ehk toimetamisega. Teises alapeatükis analüüsin, miks on sihttekstis ingliskeelsed näitelauseid eesti keelde tõlgitud. Kolmandas jaotuses on valik keerulisemaid fraase, mis tõlkimisel ilmneseid.

3.1. Tõlkevaldkonna mõisted

editing ja revising

Esimene dilemma, mis teost tõlkides tekkis, olid sõnad *editing* ja *revising*. Mõlemad sõnad on ka teose pealkirjas ning ka läbivalt tekstis. Eesti keeles neid ei eristata, mõlemad tähendavad toimetamist. Seetõttu otsustasin ma ladusa lugemiskogemuse eesmärgil mõisted kokku võtta ja kasutasin sõna „toimetama“. See, et *editing* tähendab toimetamist, ei tekitanud küsimusi. IATE-s on sõna *revising* vasteks „tõlke toimetamine“. Ernst-August Gutt (1989: 109–110) on tõdenud, et tõlkides tuleb arvestada keeleliste eripäradega nii lähte- kui sihtkeeles. Kaks mõistet liitsin keelelise kitsendamise strateegiaga, millega saab keelelisi elemente koondada. Kuigi kaks

mõistet sai kokku liidetud, ei muutu mõtte tähendus tekstis. Järgnevad kolm näidet nende mõistete koondamisest.

(1a) *Why **editing** and **revising** are necessary*

(1b) Miks on **toimetamine** vajalik

(2a) ***Editing** or **revising** is thus not a matter of a vague 'looking over'.*

(2b) Seega ei ole **toimetamine** pelgalt ebamäärane ülevaatamine.

(3a) *Just as **editing** is not rewriting, so **revising** is not retranslating.*

(3b) **Toimetamine** ei ole ümberkirjutamine ega -tõlkimine.

self-revision

Sõna, mis tekitas esialgu probleemi, oli *self-revision*. Alguses tõlkisin ma selle läbivalt kui isetoimetamine. Kandsin ka selle logiraamatusse märkega, et pole tõlkega väga rahul, sest see võib lugejat segadusse ajada. Edasise töö käigus selle mõisteni naastes tuli mul mõte isetoimetamine asendada enesetoimetamisega. Seda sõnaraamatutes ei ole, ent mõistet on kasutatud keeleteemalistes väljaannetes Sirp (Kerge, 2010) ja Oma Keel (Lennuk, 2018). Need väljaanded ja artiklite autorid on usaldusväärsed, seega leian, et „enesetoimetamine“ on hea vaste sõnale *self-revision*.

(4a) *In **self-revision**, you naturally feel free to change your own wordings, even though that may mean wasting time (**self-revisers** who are perfectionists or do not yet have sufficient self-confidence may also replace their own perfectly good translations).*

(4b) **Enesetoimetamisel** tunnend end vabamalt ja muudad oma sõnastusi, kuigi see võib kaasa tuua aja raiskamist (**enesetoimetajad**, kes on perfektsionistid või kellel pole veel piisavalt enesekindlust, võivad ümber sõnastada ka täiesti korralikult tõlgitud lauseid).

trans-editing

Sõnale *trans-editing* koostas Mossopi definitsiooni põhjal (2019: 251). Seal defineeris ta seda kui suuremahulist struktuuri ja sisu muudatuste tegemist tõlkimise ajal.

Kasutasin sõna tõlkimisel otsetõlget ning mõtlesin vasteks „ümbertoimetamine“. Selline sõnavorm sobitub Mossopi definitsiooniga. Kontrollisin sõna, kuid selles kontekstis kasutamist toetavaid pädevaid allikaid ei leidnud. Ainsad näited olid masintõlke loodud. Leian, et *trans-editing* ei tähenda lihtsalt toimetamist. Mossopi sõnul eristub see tavalisest toimetamisest seetõttu, et julgustatakse tegema makrotasandilisi muudatusi (Mossop, 2019: 77). See tähendab suuremaid muudatusi, seega võib tegevust nimetada ümbertoimetamiseks.

(5a) *This activity, known as **trans-editing**, is discussed in Chapter 7*

(5b) Seda tegevust, mida nimetatakse **ümbertoimetamiseks**, käsitletakse 7. peatükis.

revisee

Sõna *revisee* kasutatakse 15. peatükis läbivalt. Eestikeelset tõlkevastet sellele sõnale sõnaraamatutes ei leidu. Seega tundub, et Mossop on ise sellise sõna oma teose jaoks loonud. Mossop tähistab sõnaga *revisee* isikut, kelle tööd toimetatakse (2019: 198). Tegin sõnale otsetõlke ja kasutasin sama tüve ehk tõlkevastet „toimetatav“. See on sihilise verbi oleviku kesksõna ja väljendab umbisikulises tegumoes tegevusobjekti (Eesti Keele Instituut, 2007). Kaalusin, et see sõna ei pruugi olla esmasel lugemisel piisavalt selge, seega lisasin pikema variandi „toimetatav inimene“. Edasises tõlkes kasutasin valdavalt sõna „toimetatav“.

(6a) *15.1 Relations with **revisees***

(6b) 15.1 Suhted **toimetatava inimesega**

(7a) *The person you are revising (the **revisee**) is a colleague (usually at your own rank) or another freelance.*

(7b) inimene, kelle tööd toimetad (**toimetatav**), on kolleeg (tavaliselt sinuga samal ametikohal) või mõni muu vabakutseline töötaja.

writer

Vermeeri *skopos*-teooria üks põhimõtte on, et tõlge oleks kooskõlas lähtetekstiga (Vermeer, 2012: 222–223). Seega ei saa sõna *writer* lihtsalt tõlkida kui kirjanik, sest see tähendus on liiga kitsas. Üldistamise strateegia järgi tuleb kasutada laiematähenduslikumat

terminit. „Kirjutaja“ on laiem (võrreldes kitsama terminiga „kirjanik“) ning hõlmab kõiki kirjutajaid, sealhulgas tõlkijaid, ajakirjanikke ja ka kirjanikke.

(8a) *Good **writers** and translators recognize how easy it is to err.*

(8b) Võimekad **kirjutajad** ja tõlkijad mõistavad, kui lihtne on vigu teha.

translation service

Lähteteksti *translation service* oleks otse tõlkides „tõlketeenus“. Selles näitelause ei mõelda teenust ennast, vaid teenusepakkujat. Samas näites järgneb sõna *agencies*, mis tähendab eraldiseisvat tõlkeasutust, seega *service* puhul on tegemist organisatsiooni allüksusega, mis tegeleb tõlketeenuse pakkumisega asutusesiseselt. Täpsustamise strateegia ja „Eesti keele seletava sõnaraamatu“ abil on heaks vasteks siin „talitus“.

(9a) *Many **translation services** and agencies see the reduction of revision as a way to increase productivity and thus income; perhaps many freelancers do so as well.*

(9b) Paljud **tõlketalitused** ja -bürood näevad toimetamise vähendamist kui võimalust suurendada tootlikust ja seega ka sissetulekut; võib-olla paljud vabakutselised tõlkijad näevad seda samamoodi.

memory

Lähtetekstis esineb mitmel korral väljend *translation memory*. Alljärgnevas näitelause on kasutatud sõna *memory* iseseisvana, kuid selle otsetõlkega saadud vaste „mälu“ võib lugejat segadusse ajada. Kasutasin laienduse strateegiat ja lisasin täpsustuse „tõlke-“, mis muudab mõiste üheselt arusaadavaks ning seega ka pika lause paremini loetavamaks.

(10a) *A rather alarming development is that, under pressure to use computer tools, many translators are relying too much on suggestions from **Memory** rather than doing their own research, making their own judgments about accuracy, and composing their own wordings.*

(10b) Üsna murettekitav areng on see, et arvutivahendite kasutamise surve all tuginevad tõlkijad liiga palju **tõlkemälu** soovitudele, selle asemel et teha omaenda uurimistööd, anda omaenda hinnang täpsuse kohta ja koostada omaenda sõnastusi.

3.2. Näidislauseste tõlkimine

Teoses on mitu ingliskeelset näidet, millega autor soovib illustreerida näiteks seda, kui raske on kirjutamine, või et mõnda lauset on toimetamise asemel õigem püüda uuesti kirjutada. Mõni näitelause sisaldab erinevaid keele- ja ortograafiavigu. Kõik vead ei ole eesti keelde ülekantavad, näiteks ühes näites (11a) oli väljend *its* jäetud ülakomata. Sellist viga ei ole võimalik eesti keelde üle tuua. Christiane Nordi (2016) funktsionaalse perspektiivi järgi tuleb end panna tõlke lugeja rolli. Kaalusin jätta ingliskeelse näitelause alles, ent pidin tõlkides mõtlema sihtrühma peale, kes ei pruugi inglise keelt osata. Ingliskeelse näitelausega võrdväärse mõju saavutamiseks koostas tõlke, kuhu lisasin sihipäraselt kirjavigu, jätsin ära komasid ning tegin tähevea sõnas „instruksioon“. Kuigi teksti tõlkisin otsetõlkes, lähtusin ma sihtkeeles vigu tehes *skopos*-teooriast, mis näeb ette, et sihttekst kannab endas algteksti eesmärki.

(11a) <i>Its hard to write but speaking is very easy even though its complicated, we all learned to speak as children without any insrtuction.</i>	(11b) Kirjutada on raske aga rääkida on väga lihtne kuigi see on keeruline õppisime kõik lapsepõlves rääkima ilma mingi insrtuksioonita.
--	--

Järgmise näitelause pidin sihipäraselt keeruliselt ja kantseliitlikult tõlkima. Lugeja ülesanne on mõelda, kuidas lauset loetavamaks muuta. Rakendasin siin otsetõlget, ega üritanudki lauset sujuvamaks muuta. Selline oli lause eesmärk ka ingliskeelses lähtetekstis ehk lähtusin *skopos*-teooriast.

(12a) <i>This compulsion is much regretted, but a large vehicle fleet operator restriction in mileage has now been made imperative in meeting the demand for petrol economy.</i>	(12b) See sundus on väga kahetsusväärne, aga suurte liiklevate sõidukite läbisõidupiirang on nüüdseks muutunud hädavajalikuks, et täita kütusesäästu nõudmisi.
--	--

Tekstis viitas Mossop ühes lauses ingliskeelsele Vikipeedia artiklile (Wikipedia: Writing better articles), mida eesti keeles saadaval ei ole. Seega säilitasin viite ingliskeelsele

artiklile ingliskeelse pealkirjaga, mis võimaldab lugejal huvikorral artikkel üles leida. Kui ma oleksin viite ära tõlkinud, ei saaks artiklit üles otsida.

Tõlkes ei olnud võimalik allikat tsiteerida viisil, nagu tegi seda Mossop. Seepärast koostas eestikeelse lause, kus tsitaadi sisu jäi alles, aga mitte tsitaadi vormis. Lausesse jätsin alles viite ingliskeelsele Vikipeedia artiklile, sest see ei ole Mossopi enda looming, vaid ta on viidanud entsüklopeediale.

(13a) *Many examples can be found in Wikipedia: the articles are supposed to be 'accessible and understandable by as many readers as possible' (Wikipedia: Writing better articles), but contributors to the encyclopedia often seem unable to put themselves in the shoes of likely readers.*

(13b) Vikipeediast võib leida mitmeid näiteid: artiklid peaksid olema võimalikult paljudele lugejatele kättesaadavad ja arusaadavad (Wikipedia: Writing better articles), aga entsüklopeedia koostajad sageli ei suuda ennast lugejate kingadesse panna.

3.3. Muud tõlkeprobleemid

Selles alapeatükis on välja toodud muud tõlkevaldkonda mittekuuluvad sõnad või väljendid, mis magistriprojekti tõlketöös probleeme tekitasid.

(14a) *The International Organization for Standardization, in its 2015 standard ISO 9000, entitled 'Quality management systems: fundamentals and vocabulary', defines quality as the degree to which the inherent characteristics of an object fulfil a set of stated or implied requirements, with 'requirements' defined to include needs, expectations and obligations.*

(14b) Rahvusvaheline Standardiorganisatsioon määratleb oma 2015. aasta standardis ISO 9000 „Kvaliteedijuhtimissüsteemid. Alused ja sõnavara“ **kvaliteeti tasemena, kui suurel määral objekti iseloomulikud omadused vastavad otsestele või kaudsetele nõuetele, kusjuures nõuded hõlmavad vajadusi, ootusi ja kohustusi.**

Ülaltoodud näitelause (14a) oli keeruline tõlkida, sest kvaliteedi määratluse osa on täis termineid, mis olid mulle võõrad või mitmetähenduslikud. Seetõttu pidin tõlkesse valima õiged vasted, mis sobiksid antud konteksti. Organisatsiooni nimi ja standardi pealkiri olid eesti keeles olemas. Standardi sisu oli aga maksumüüri taga ning tundus, et selle sisu on inglise keeles. Seega pidin keerulist lauset tõlkima. Standardid on oma olemuselt ise juba keerulised tekstid ning nende tähenduse vahendamine on küllaltki raske ülesanne. Standardite tekstides on täpsus tähtsam kui loetavus. Seega rakendasin otsetõlke strateegiat.

(15a) *Achieving this may require an editor or reviser to **override** the publisher's or client's instructions (sometimes called the **brief** or commission).*

(15b) Selle saavutamisel võib juhtuda, et toimetaja **eirab** kirjastaja või kliendi juhiseid (mida mõnikord nimetatakse **lühijuhendiks** või tellimuseks).

Sõnadel *override* ja *brief* ei ole selle näitelause (15a) kontekstis häid eestikeelseid vasteid. Sõnastik DukeLupus pakkus *override*'i vasteteks näiteks „mööda minema“, „ületama“ ja „alistama“. Nendest näidetest ükski aga selles lauses ei sobi. „Mööda minema“ on tähendusele lähedal, ent sellega seostub ka tähendus 'eirama'. See on selgem ja konkreetsem võrreldes väljendiga „mööda minema“, mis on pisut kujundlik. Seega rakendasin täpsustamise strateegiat.

Teine sõna *brief* kirjeldab tellija või kirjastaja eesmärgi sisaldavaid juhiseid. Näiteks „juhend“ ega „korraldus“ ei ole sobilikud, sest need ei viita sõnaga *brief* väljendatud lühidale olemusele. Eesti Keele Instituudi inglise-eesti sõnastik annab sõna *brief* vasteteks „põgus“, „lühike“ ja „lühikokkuvõte“. DukeLupus sisaldab ka vastet „juhend“. Kuna selles kontekstis on lühidus oluline, siis otsustasin moodustada sõna „lühijuhend“.

(16a) *While literary translators must often negotiate rather carefully with **living source-text authors**, non-literary translators—the great majority—are usually dealing with non-professional writers.*

(16b) Kui ilukirjanduse tõlkijad peavad sageli üsna hoolikalt pidama läbirääkimisi **algteksti autoritega**, siis enamik tarbetekstide tõlkijaid puutub tavaliselt kokku mittekutseliste kirjutajatega.

Selles näites (16a) kasutasin reduktsiooni strateegiat ja eemaldasin detaili *living* ehk „elav“. On loogiline, et kui tõlkijad peavad läbirääkimisi autoritega, siis need on elavad autorid. Kui aga Mossop oleks eraldi kirjutanud elava autori ja lahkunud autori tekstist, siis oleks olnud ka eesti keeles elava rõhutamine asjakohane.

(17a) *A final word of warning: when editing non-native English, the risk of accidentally changing meaning is far greater than with native writing.*

[---]

(17c) *In the end, however, you are bound to make more editing mistakes with non-native than with native writing.*

(17b) Mõned hoiatusõnad: kui toimetad inglise keelt, mis ei ole autori emakeeleks, võid kogemata tähendust muuta.

[---]

(17d) Lõppkokkuvõttes teed kindlasti rohkem toimetamisvigu tekstides, mille autor kirjutas võõrkeeles, mitte emakeeles.

Näitelauses (17a) esinevas väljendis *non-native English* ei saa sõna *non-native* otse tõlkida. Seega otsustasin kasutada kirjeldamise tõlkestrateegiat ehk seletasin lahti, mida sõna *non-native* all mõeldakse. Kui oleksin tõlkinud otse „võõrkeelne inglise keel“, siis kannataks lause loetavus ning lugeja võib arvata, et mõeldud on inglise keelt, mis ei ole toimetaja emakeel. Tegelikult on siin mõeldud muukeelset autorit, kes kirjutab inglise keeles, mis pole tema emakeel.

Näitena 17a esitatud lause on kokkuvõtva lõigu esimene lause. Kaalusin selle (17a) tõlkimist, kuid lõigu lõpus on lause (17c), mis on sisult sarnane. Seega otsustasin sihtteksti lause (17b) ladusana hoidmiseks rakendada reduktsiooni tõlkestrateegiat. Algteksti tähendus aga ei ole kadunud, seda mõtet kannab sihttekstis lõigu viimane lause (17d).

(18a) *If you are operating under the concept of fitness for purpose, accuracy may either be extremely important (with legal texts, where extreme accuracy may be required even at the expense of readability) or it may be not so*

(18b) Kui lähtud eesmärgipärasuse põhimõttest, võib täpsus olla kas äärmiselt oluline (õigustekstide puhul, kus võidakse nõuda ülimat täpsust isegi loetavuse arvelt) või mitte sedavõrd oluline (mitmekeelse

important (for the in-house employee newsletter of a multilingual government ministry, the reviser may well accept wordings where the translator has added to or subtracted from the source text message in order to make it more lively or funnier, if that seems appropriate for target-language readers).

ministeeriumi töötajate uudiskirja puhul võib toimetaja aktsepteerida sõnastusi, kus tõlkija on lähteteksti sõnumile midagi juurde lisanud või sealt midagi kärpinud, et seda värvikamaks või naljakamaks muuta, kui see tundub sihtkeele lugejatele sobiv).

See näitelause (18a) on pikk, ent kui süveneda, siis pärast sulgudes lisatud osade eemaldamist muutub lause lihtsamini mõistetavaks. Seejärel hakkasin sulgudes olevaid väljendeid omavahel siduma. Tõlke parema loetavuse saavutamiseks kasutasin reduktsiooni tõlkestrateegiat ja eemaldasin mõne sõna, näiteks *government ministry* tõlkisin lihtsalt vastega „ministeerium“. Eesti keeles on see arusaadav, et ministeerium on valitsuse halduses.

(19a) *Suggest that they try **Steamrolling** through the draft, not stopping to make changes (see Chapter 14.1).*

(19b) Neile tuleb soovitada **teerulli lähenemisviisi**, et nad liiguksid kiiremini edasi ega jääks muudatuste tegemisega toppama (vt peatükk 14.1).

Steamrolling ehk **teerulli lähenemisviis** on ilmekad ja samatähenduslikud väljendid mõlemas keeles. Ernst-August Gutt (1989: 109–110) leidis, et tõlkimisel tuleb arvestada keelelisi eripärasid. Näiteks kui lähtekeeles on mõni värvikas väljend, siis seda ei pruugi alati saada tõlkida sihtkeelde. Üleval olevas näites (19a) õigustab end laienduse tõlkestrateegia kasutamine. Lisasin täpsustava sõna „lähenemisviis“.

(20a) *The second sentence manifests the so-called ‘**verb second**’ construction that is compulsory in main clauses in all the Germanic languages except English.*

(20b) Teises lauses ilmneb **V2-sõnajärg (verb lauses teisel kohal)**, mida peab pealausetes kasutama kõigis germaani keeltes, peale inglise keele.

Näitelause 20a illustreerib tekstis esinevat võrdlemisi spetsiifilist väljendit *verb second*. Newmarki sõnul (1998: 45) on oskussõnavara mainimisel hea avada sõna tausta. Väljend *verb second* tähendab, et tegusõna on lauses teisel positsioonil. Kuna teksti sihtrühmaks on lisaks keelevaldkonna professionaalidele ka alustavad tudengid, siis nende jaoks on see ilmselt uus või võõras väljend. Seetõttu kasutasin laiendamise tõlkestrateegiat ja lisasin sulgudesse seletava täpsustuse. Väljendi kuju „V2-sõnajärg“ on kasutatud näiteks „Eesti keele käsiraamatu“ süntaksi peatükis (Erelt, Erelt ja Ross, 2007).

(21a) *Also, avoid getting the reputation of being a linguistic **fussbudget**: perhaps you don't like so-called 'split infinitives' but they are in fact perfectly grammatical and acceptable.*

(21b) Samuti väldi, et sa ei saaks keelelise **tähenärija** mainet. Võib-olla ei meeldi sulle inglise keeles näiteks **poolitatud infinitiivid** (ingl *split infinitives*; kui *to* ja sellega seotud tegusõna vahele lisatakse määrsõna või muu laiend, nt *to boldly go*), kuid need on tegelikult grammatiliselt täiesti õiged ja vastuvõetavad.

See näide (21a) sarnaneb eelmisega (20a) ja ka selle tõlkimisel kasutasin laiendamise tõlkestrateegiat. Lisasin mõistele juurde seletuse. Kahe keerulise väljendi tõttu nõudis selle tõlkevaste koostamine palju aega. *Fussbudget* tähendab inimest, kes pöörab liigset tähelepanu tarbetutele detailidele või pabistab iga väikese asja tõttu (Cambridge Dictionary 2022 *sub* *fussbudget*). Mossop kasutas julgelt oma tekstis sõna *fussbudget*. EKI sõnaraamatutes sünonüüme otsides tulid enamasti vasted nagu viriseja, hädaldaja ja vinguja, aga need ei ole piisavalt täpsed ega ole sobilikud tõlgitud teose tekstitüübile. Seega otsisin edasi ja lõpuks leidsin sünonüümisõnastikus ühe vastena sõna „pedant“, mille tähendus on 'tähenärija', 'juuksekarvalõhestaja', 'väiklaselt v piinlikult täpne inimene'. Sõna *fussbudget* tähendusega sobiksid mingil määral kõik pedandi sünonüümid. Keelelist konteksti arvesse võttes on aga tabavam just tähenärija, seda nii kirjapildi mõttes (liitsõna esimene pool on „täht“) ning sisu mõttes (näitelause „Eesti keele seletavas sõnaraamatus“: „Otsib tähenärijana kõiges vigu“). Samuti on sõna „tähenärija“ piisavalt värvikas ja annab edasi lähteteksti vaimukuse.

Samas näitelause sisalduv *split infinitives* on spetsiifiline valdkondlik mõiste. Eesti keeles ma sellele vastet ei leidnud, seega tõlkisin ma selle otse kui poolitatud infinitiivid.

Mõistsin, et lugejat võib see segadusse ajada ning seetõttu lisasin sulgudesse selgituse koos näitega. Väljendi tõlkimisel kasutasin otsetõlget ja mõiste selgitamiseks rakendasin laiendamise tõlkestrateegiat.

(22a) *For example, expectations about subject-matter research are now much, much higher than they were in the pre-search-engine era, when translators had to depend on telephoning experts and on the very slow process of reading paper documents in libraries or the occasional document sent by the client to the translator by traditional stamped mail or (at considerable expense) by courier or fax.*

(22b) Näiteks on ootused teemakohase uurimistöö suhtes nüüd palju kõrgemad kui internetile eelneval ajastul, mil tõlkijad sõltusid ekspertidele helistamisest, raamatukogus paberdokumentide ajamahukast sirvimisest ning **kliendi saadetud pabermaterjalidest.**

Selle näite (22a) tõlkimisel lähtusin töö peamisest eesmärgist, mis on sellise tõlke saavutamine, mis pakub ladusat lugemiskogemust. Ka Newmark on öelnud, et kommunikatiivse tõlke puhul tuleb küll järgida lähteteksti sisulist täpsust, ent tõlkimisel tuleb arvestada eelkõige lugejaskonda ja tekst peab olema kergesti vastuvõetav (Newmark 1988: 47–48). Lause (22a) on küllaltki pikk ning lõpeb kohmakalt ebavajaliku informatsiooniga. On loogiline, et pabermaterjalid saadetakse posti või kulleriga. Seetõttu rakendasin reduktsiooni tõlkestrateegiat ning vähendasin mõningaid detaile lause lõpust. Saadud tulemus on selgemini loetav võrreldes originaallausega.

(23a) *They are so badly written or translated that it would take a very long time to edit or revise them and, consequently, it would cost too much.*

(23b) Need on nii halvasti kirjutatud või tõlgitud, et **nende toimetamine võtaks väga palju aega ja raha.**

Ülalesitatud näites (23a) olen ladususe eesmärgil kasutanud keelelise kitsenduse tõlkestrateegiat. Tänu sellele on sihtteksti voolavus parem. Lauset (23a) lugedes mõistsin, et seda ei ole mõttekas sõna-sõnalt tõlkida, sest see tuleks väga kohmakas. Eesti keeles on

loomulikum kirjutada, et miski võtab palju aega ja raha. Kitsendamise mõjul tähendus sihttekstis (23b) ei kannatanud.

3.4. Tõlkeanalüüsi järeldused ja diskussioon

Brian Mossopi teos on tekstiüübilt informatiivne tarbetekst ning seda iseloomustab ametlik keekekasutus, faktidel põhinevus ja loogilisus. Tarbeteksti on võimalik suures osas sõna-sõnalt vahendada, ent tuleb arvestada nii lähte- kui sihtkeele eripäradega (Gutt, 1989: 109–110).

Pidasin oluliseks Vermeeri *skopos*-teooriale tuginemist ja vahendasin teksti suurema moonutuseta. Nordi tõlkimise funktsionaalse perspektiivi järgi panin end lõpptarbija rolli ja kaalusin probleemsetes olukordades, kas mina saaksin tekstist aru ka esimesel lugemisel.

Magistriprojekti eesmärk oli saavutada tõlge, mis pakub ladusat lugemiskogemust ja säilitab lähteteksti mõtte. Seepärast kasutasin tekstis laialdaselt levinud väljendeid ning püüdsin hoida teksti võimalikult selge ja konkreetse.

- **Uurimisküsimus 1:** Kuidas tõlkida termineid, millele eesti keeles kinnistunud vasteid ei ole välja kujunenud?

Erinevate keelevaldkonna terminite tõlkimisel ei ole kindlat reeglit, kuidas seda teha. Kasutasin töös erinevaid strateegiaid. Üldistasin, täpsustasin ja laiendasin, kõik sõltus kontekstist. Mõni termin tuli tuletada (näiteks *revisee* – toimetatav), mõneni jõudsin töö käigus, kui logiraamatus olevat probleemi lahendamaks asusin (*self-revision* – enesetoimetamine).

Töös oli mitmeid spetsiifilisi erialatermineid nagu *split infinitives* või *verb second*, millele ei olnud üheselt arusaadavat vastet. Nende tõlkimiseks tuli kasutada kas otsetõlget või spetsiifilist erialakeelset sõna. Mõne tõlkesõna järgi lisasin sulgudesse lühikese selgituse, et teksti lugeja mõistaks teksti esimesel korral.

- **Uurimisküsimus 2:** Missugune tõlkestrateegia põhjendab parimalt näidislausete eestindamist?

Erinevate strateegiate kasutamise hulk näitab, et Molina ja Hurtado Albiri tõlkestrateegiad andsid piisavalt erinevaid suuniseid, milliste strateegiate vahel valida. Valdav strateegia terminite ja väljendite tõlkimisel oligi otsetõlge, mida kasutasin enim ka näidislausete tõlkimisel. Mitmel juhul oli vaja tõlkesse sihipäraselt vigu lisada, et lähteteksti õpetlik eesmärk

säiliks. Otsetõlge jättis sel juhul näitelaused rabadaks, kuid nendes kontekstides see sobis. Näitelausetes lähtusin *skopos*-teooriast (Vermeer, 2012: 221), millest järeldasin, et näitelaused peaksid olema lugejatele arusaadavad ning samaaegselt kandma lähteteksti eesmärke.

Huvitav oli see, et Mossop ise kirjutas oma teose alguses (2019: 12), et pikki ja sõnaderohkeid lauseid tuleks vältida, sest see jätab toimetajale rohkem tööd. Enda raamatus ta käitub sellele juhisele vastupidiselt. Tema osad laused olid väga kohmakad. Väga paljudes lausetes oli mitu semikoolonit, mis küll peaks lugejat inglise keeles aitama, ent mis ei ole eesti keeles väga levinud. Nendes olukordades tegin ühest pikast lausest mitu lühemat. Lähtusin oma töö eesmärgist, et pean saavutama ladusalt loetava ja kergesti mõistetava teksti.

Raamatu sõnakasutus pani pidevalt kahtlema, mis oleks õige vaste eesti keeles. Sõnaraamatute uurimine muutis tõlketöö keskmisest aeglasemaks. Samuti tuli mitmel korral välja mõelda ise sobivaid eestikeelseid vasteid, sest neid ei olnud olemas.

- **Uurimisküsimus 3:** Kuidas toetab ladusa lugemiskogemuse saavutamist Gile'i logiraamatu analüüsimeetod?

Daniel Gile'i IPDR-i skeem ehk vabas vormis logiraamatu pidamine osutus heaks valikuks, sest selle abil sai koguda sisendit analüüsi jaoks. Samuti aitas see mul tõlketöö käigus tähelepanu pöörata läbivatele keerulistele väljenditele. Pöördusin mitmel korral tagasi sarnaste probleemsete olukordadeni, mille märkisin logiraamatusse. See aitas mul uusi olukordi teadlikumalt lahendada ning mõnel juhul ka varasemat tõlget parandada. Näiteks sõna *self-revision* tõlkisin esialgu kui „isetoimetamine“ ja märkisin, et ma pole tõlkega rahul. Hiljem mõtlesin, et võiks kasutada sõna „enesetoimetamine“.

Mossopi teose tõlkimine oli suur väljakutse. Sellist laadi keeletesiifilise suuremahulise teksti esmakordne tõlkimine oli huvitav kogemus ja tõukas leidma mitmele tõlkeprobleemile loomingulisi lahendusi. Huvitav oli tekstis kohata vastuseid küsimustele, mis tõlkimise ajal tekkisid. Näiteks tekkis pikkade lausete tõlkimisel kahtlus, kui palju võib neid loetavuse huvides kärpida. Sama küsimust käsitleb ka lähteteksti autor, kuid kahjuks jõuab ta järeldusele, et universaalset vastust sellele ei olegi. Tema selgitus on aga ka arusaadav, sest tõlgete kärpimise määr sõltub tekstist ja tellija juhistest.

Kuigi sihttekstis võib veelgi olla lauseid, mida saanuks selgemaks ja ladusamaks muuta, jään tulemusega rahule ja usun, et see täidab seatud eesmärgi ehk pakub lugejale ladusat lugemiskogemust.

KOKKUVÕTE

Magistriprojekti jaoks tõlkisin Brian Mossopi teose „Revising and Editing for Translators. 4th Edition“ esimese, teise ja 15. peatüki inglise keelest eesti keelde. Minu eesmärk oli saavutada tõlge, mis pakub ladusat lugemiskogemust ja säilitab lähteteksti mõtte.

Magistriprojekti esimene osa on valitud teose sihttekst eesti keeles. Tõlgitud teose esimene peatükk avab toimetamise teemat ja kirjeldab, miks on oluline teksti keeleline kontroll ja kvaliteet. Teises peatükis kirjutab Mossop toimetaja rollist. 15. peatükis kirjeldab ta, kuidas toimetada teiste inimeste teksti ja hoida seejuures ka häid tööalaseid suhteid. Valitud peatükkide tõlged on osa Mossopi suurest teosest.

Magistriprojekti teine osa on teoreetiline raamistik. Peter Newmarki üks tõlkekäsitlusi on kommunikatiivne tõlge (1988: 47–48). See tähendab, et tõlke sihttekst on lugeja jaoks tunnetuslikult sarnane sellega, kui lugeda teksti inglise keeles. Lisaks selle põhimõtte järgimisele kasutasin tõlkimise analüüsimiseks vabas vormis logiraamatut, kuhu kandsin kohe sisse tekkinud tõlkeprobleemid, mis aitas neid lahendada ja luua ladusat teksti.

Projekti kolmas osa on tõlketöö analüüs, milles käsitletakse spetsiifiliste terminite, ingliskeelsete näitelause eestikeelses tekstis esitamist ning muude, tõlkevaldkonda mittekuuluvate sõnade või väljendite tõlkimisel esinenud probleeme. Sihttekstis oli üsna palju pikki ja kohmakaid lauseid, palju oli kasutatud lauseosade eraldamiseks semikoolonit. Selle probleemi lahendamiseks sai pikkadest lausetest loodud mitu lühemat. Probleemsete erialaterminite tõlkimisel oli paaril korral parimaks lahenduseks uue sõna tuletamine, kui eesti keeles ei olnud väljakujunenud vastet. Lähtetekstis olnud ingliskeelsed näited tuli valdavalt tõlkida otsetõlkimise strateegiaga, et näitelause mõte paremini säiliks.

Magistriprojektil võib kindlasti olla praktiline väärtus kõigile, kes soovivad toimetajatöö kohta lugeda eesti keeles, sest emakeeles on õppematerjali kergem omandada. Tõlgitud teose lugemine on eriti kasulik nii tõlkijatele kui toimetajatele, et nad üksteise tööülesandeid paremini mõistaksid ning seeläbi oleksid teineteise suhtes mõistvamad ja oma töös tulemuslikumad.

KASUTATUD ALLIKAD

Cambridge Dictionary. (2022). *Meaning of fussbudget in English*. Kasutatud 15.06.2022, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fussbudget>

Copyright Clearance Center, kodulehekülg (i.a). Kasutatud 22.05.2022, <https://www.copyright.com/>

Erelt, T., Erelt, E. ja Ross, K. (2007). Süntaks. Eesti keele käsiraamat. Eesti keele instituudi kodulehekülg. Kasutatud 21.05.22, https://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?link=S%C3%9C_94

Euroopa interaktiivne terminibaas IATE. (i.a). Kasutatud kevad 2022, <https://iate.europa.eu/home>

Gile, D. (2004). Integrated Problem and Decision Reporting as a Translator Training Tool. *The Journal of Specialised Translation*, http://www.jostrans.org/issue02/art_gile.php

Gutt, E.-A. (1989). *Translation and Relevance: Cognition and Context*. University College London. <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1317504/1/241978.pdf>

Kasik, R. (2007). Kuidas kirjutada selget tarbeteksti. *Oma Keel*, 2007-2, 46–51.

Kellou, Y. ja Boucherikha, H. (2019). Translation Types Versus Translation Methods: Some Technical, Literary and Pragmatic Examples. *Annales de l'université d'Alger*, 33(2), 754–767.

Kerge, K. (2010). Riik hoiab oma kirjakeelel silma peal. *Sirp*, 18. juuni. Kasutatud 21.05.22, <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/varia/riik-hoiab-oma-kirjakeelel-silma-peal/>

Lennuk, Ü. (2018). Uuenduslik ja alalhoidlik Tuglas. *Oma Keel*, 2 (37–44).

Molina, L. ja Hurtado Albir, A. (2002). Translation techniques revisited: A dynamic and functionalist approach. *Meta: Journal des Traducteurs/Meta: Translators' Journal*, 47(4), 498–512.

Mossop, B. (2019). *Revising and Editing for Translators. 4th Edition*. London, New York: Routledge.

Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall. [http://ilts.ir/Content/ilts.ir/Page/142/ContentImage/A%20Textbook%20of%20Translation%20by%20Peter%20Newmark%20\(1\).pdf](http://ilts.ir/Content/ilts.ir/Page/142/ContentImage/A%20Textbook%20of%20Translation%20by%20Peter%20Newmark%20(1).pdf)

- Nord, C. (2016). Skopos and (un) certainty: how functional translators deal with doubt. *Meta: journal des traducteurs/Meta: Translators' Journal*, 61(1), 29–41.
- Reiss, K. (1981). Type, kind and individuality of text: Decision making in translation. *Poetics Today*, 2(4), 121–131.
- Routledge kodulehekülg. (2022). *Revising and Editing for Translators. 4th Edition*. <https://www.routledge.com/Revising-and-Editing-for-Translators/Mossop/p/book/9781138895164>
- Trosborg, A. (1997). Text typology: Register, genre and text type. *Benjamins Translation Library*, 26, 3–24.
- Vermeer, H. J. (2012). Skopos and Commission in Translational Action. *The Translation Studies Reader* (pp 221–232). London, New York: Routledge.

SUMMARY

Heddi Heinlaid

Brian Mossopi teose „Revising and Editing for Translators“ kolme peatüki tõlge ja tõlke analüüs

Translation of selected chapters of *Revising and Editing for Translators* by Brian Mossop and an analysis of the translation

Master's project

2022

84 pages

The master's project consists of a translation of chapters 1, 2 and 15 of *Revising and Editing for Translators. 4th Edition* from English to Estonian and an analysis of the translation process.

For a few decades Canadian Brian Mossop was working as French-to-English translator at the Canadian Government's Translation Bureau. Nowadays he is giving lectures and workshops on translation topics and is teaching translation students at the York University School of Translation in Toronto (Routledge..., 2022).

For the project I have chosen the latest aka the 4th edition of his book, which was released in 2019. The book, which is targeted towards both students and professionals, gives instructions on how to translate and edit texts. I based my choice of chapters primarily on my interest and the scope of the project. I am a translator, so getting familiar with these chapters helps me to understand the translation process from editor's point of view.

The aim of the master's project was to achieve a translation which would offer a smooth reading experience and would maintain source text's meaning. In order to achieve the goal, I framed three research questions:

- 1) How to translate terms that do not have set equivalents in Estonian?
- 2) Which translation strategy justifies best the Estonianisation of the example sentences?

- 3) How does Gile's logbook method of analysis supports achieving a smooth reading experience?

I have divided the master's project into three parts. The first part is my translation of the three chapters from the Brian Mossop's book. The second part is the theoretical framework. The third part is the analysis of the translation process.

Translating the chosen chapters was rather complex. Mossop's sentences were sometimes long and awkward. For example, he used semicolons way too much to stretch out his sentences. While translating the book I ran into many thought-provoking phrases that made me research for the best possible equivalent in Estonian. In some cases, I had to make up my own phrases. Different linguistic field terms required different translation strategies. The choice of strategies depended on the word and context of the sentence. Sometimes it was possible to translate word-for-word, other times it was necessary to use other strategies, like amplification or reduction. Occasionally there were examples of English sentences which I had to adapt into Estonian to get the point across correctly.

Keeping the Gile logbook in parallel with translating helped to analyse the translation process. Also, I came across similar problems while translating and I found inspiration to solve them in my logbook. It helped me to deal with new issues more consciously in order to create a text that is clear and understandable to the reader.

The project has a practical value for everyone who wishes to know more about editing.

LISAD

Lisa 1. Copyright Clearance Centeri litsents tõlgitud teksti avaldamiseks

This is a License Agreement between Heddi Heinlaid, student of University of Tartu ("User") and Copyright Clearance Center, Inc. ("CCC") on behalf of the Rightsholder identified in the order details below. The license consists of the order details, the CCC Terms and Conditions below, and any Rightsholder Terms and Conditions which are included below.

All payments must be made in full to CCC in accordance with the CCC Terms and Conditions below.

Order Date	20-May-2022
Order License ID	1223446-1
ISBN-13	9781138895157
Type of Use	Republish in a thesis/dissertation
Publisher	Taylor and Francis (Books) Limited UK
Portion	Chapter/article

LICENSED CONTENT

Publication Title	Revising and Editing for Translators
Author/Editor	Mossop, Brian
Date	08/01/2019
Language	English
Rightsholder	Taylor & Francis Informa UK Ltd - Books
Publication Type	Book

REQUEST DETAILS

Portion Type	Chapter/article
Page range(s)	1-14, 15-29, 198-206
Total number of pages	38
Format (select all that apply)	Electronic
Who will republish the content?	Academic institution
Duration of Use	Life of current edition
Lifetime Unit Quantity	Up to 499
Rights Requested	Main product
Distribution	Other territories and/or countries
Enter territories/countries	Estonia
Translation	Original language plus one translation
Copies for the disabled?	No
Minor editing privileges?	No
Incidental promotional use?	No
Currency	EUR

NEW WORK DETAILS

Title	Translation and translation analysis of selected chapters from <i>Revising and Editing for Translators</i> , 4th Edition
Instructor name	Piret Rääbus
Institution name	University of Tartu
Expected presentation date	2022-06-03

ADDITIONAL DETAILS

Order reference number	N/A
The requesting person / organization to appear on the license	Heddi Heinlaid, student of University of Tartu

REUSE CONTENT DETAILS

Title, description or numeric reference of the portion(s)	Chapter 1, chapter 2 & chapter 15
Editor of portion(s)	N/A
Volume of serial or monograph	N/A
Page or page range of portion	1-14, 15-29, 198-206
Title of the article/chapter the portion is from	Chapter 1 - Why Editing and Revising are Necessary; Chapter 2 - The Work of an Editor; Chapter 15 - Revising the Work of Others
Author of portion(s)	Mossop, Brian
Issue, if republishing an article from a serial	N/A
Publication date of portion	2019-08-01

SPECIAL RIGHTSHOLDER TERMS AND CONDITIONS

Please make sure the appropriate source is credited. Insert information as appropriate. Each copy containing our material must bear a credit line in the following format: Copyright (Insert © Year) From (Insert Title) by (Insert Author/Editor Name). Reproduced by permission of Taylor and Francis Group, LLC, a division of Informa plc. This permission does not cover any third party copyrighted work which may appear in the material requested. User is responsible for obtaining permission for such material separately from this grant.

Marketplace Order General Terms and Conditions

The following terms and conditions ("General Terms"), together with any applicable Publisher Terms and Conditions, govern User's use of Works pursuant to the Licenses granted by Copyright Clearance Center, Inc. ("CCC") on behalf of the applicable Rightsholders of such Works through CCC's applicable Marketplace transactional licensing services (each, a "Service").

1) **Definitions.** For purposes of these General Terms, the following definitions apply:

"License" is the licensed use the User obtains via the Marketplace platform in a particular licensing transaction, as set forth in the Order Confirmation.

"Order Confirmation" is the confirmation CCC provides to the User at the conclusion of each Marketplace transaction. "Order Confirmation Terms" are additional terms set forth on specific Order Confirmations not set forth in the General Terms that can include terms applicable to a particular CCC transactional licensing service and/or any Rightsholder-specific terms.

"Rightsholder(s)" are the holders of copyright rights in the Works for which a User obtains licenses via the Marketplace platform, which are displayed on specific Order Confirmations.

"Terms" means the terms and conditions set forth in these General Terms and any additional Order Confirmation Terms collectively.

"User" or "you" is the person or entity making the use granted under the relevant License. Where the person accepting the Terms on behalf of a User is a freelancer or other third party who the User authorized to accept the General Terms on the User's behalf, such person shall be deemed jointly a User for purposes of such Terms.

"Work(s)" are the copyright protected works described in relevant Order Confirmations.

2) Description of Service. CCC's Marketplace enables Users to obtain Licenses to use one or more Works in accordance with all relevant Terms. CCC grants Licenses as an agent on behalf of the copyright rightsholder identified in the relevant Order Confirmation.

3) Applicability of Terms. The Terms govern User's use of Works in connection with the relevant License. In the event of any conflict between General Terms and Order Confirmation Terms, the latter shall govern. User acknowledges that Rightsholders have complete discretion whether to grant any permission, and whether to place any limitations on any grant, and that CCC has no right to supersede or to modify any such discretionary act by a Rightsholder.

4) Representations; Acceptance. By using the Service, User represents and warrants that User has been duly authorized by the User to accept, and hereby does accept, all Terms.

5) Scope of License; Limitations and Obligations. All Works and all rights therein, including copyright rights, remain the sole and exclusive property of the Rightsholder. The License provides only those rights expressly set forth in the terms and conveys no other rights in any Works

6) General Payment Terms. User may pay at time of checkout by credit card or choose to be invoiced. If the User chooses to be invoiced, the User shall: (i) remit payments in the manner identified on specific invoices, (ii) unless otherwise specifically stated in an Order Confirmation or separate written agreement, Users shall remit payments upon receipt of the relevant invoice from CCC, either by delivery or notification of availability of the invoice via the Marketplace platform, and (iii) if the User does not pay the invoice within 30 days of receipt, the User may incur a service charge of 1.5% per month or the maximum rate allowed by applicable law, whichever is less. While User may exercise the rights in the License immediately upon receiving the Order Confirmation, the License is automatically revoked and is null and void, as if it had never been issued, if CCC does not receive complete payment on a timely basis.

7) General Limits on Use. Unless otherwise provided in the Order Confirmation, any grant of rights to User (i) involves only the rights set forth in the Terms and does not include subsequent or additional uses, (ii) is non-exclusive and non-transferable, and (iii) is subject to any and all limitations and restrictions (such as, but not limited to, limitations on duration of use or circulation) included in the Terms. Upon completion of the licensed use as set forth in the Order Confirmation, User shall either secure a new permission for further use of the Work(s) or immediately cease any new use of the Work(s) and shall render inaccessible (such as by deleting or by removing or severing links or other locators) any further copies of the Work. User may only make alterations to the Work if and as expressly set forth in the Order Confirmation. No Work may be used in any way that is defamatory, violates the rights of third parties (including such third parties' rights of copyright, privacy, publicity, or other tangible or intangible property), or is otherwise illegal, sexually explicit, or obscene. In addition, User may not conjoin a Work with any other material that may result in damage to the reputation of the Rightsholder. User agrees to inform CCC if it becomes aware of any infringement of any rights in a Work and to cooperate with any reasonable request of CCC or the Rightsholder in connection therewith.

8) Third Party Materials. In the event that the material for which a License is sought includes third party materials (such as photographs, illustrations, graphs, inserts and similar materials) that are identified in such material as having been used by permission (or a similar indicator), User is responsible for identifying, and seeking separate licenses (under this Service, if available, or otherwise) for any of such third party materials; without a separate license, User may not use such third party materials via the License.

9) Copyright Notice. Use of proper copyright notice for a Work is required as a condition of any License granted under the Service. Unless otherwise provided in the Order Confirmation, a proper copyright notice will read substantially as follows: "Used with permission of [Rightsholder's name], from [Work's title, author, volume, edition number and year of copyright]; permission conveyed through Copyright Clearance Center, Inc." Such notice must be provided in a reasonably legible font size and must be placed either on a cover page or in another location that any person, upon gaining access to the material which is the subject of a permission, shall see, or in the case of republication Licenses, immediately adjacent to the Work as used (for example, as part of a by-line or footnote) or in the place where substantially all other credits or notices for the new work containing the republished Work are located. Failure to include the required notice results in loss to the Rightsholder and CCC, and the User shall be liable to pay liquidated damages for each such failure equal to twice the use fee specified in the Order Confirmation, in addition to the use fee itself and any other fees and charges specified.

10) **Indemnity.** User hereby indemnifies and agrees to defend the Rightsholder and CCC, and their respective employees and directors, against all claims, liability, damages, costs, and expenses, including legal fees and expenses, arising out of any use of a Work beyond the scope of the rights granted herein and in the Order Confirmation, or any use of a Work which has been altered in any unauthorized way by User, including claims of defamation or infringement of rights of copyright, publicity, privacy, or other tangible or intangible property.

11) **Limitation of Liability.** UNDER NO CIRCUMSTANCES WILL CCC OR THE RIGHTSHOLDER BE LIABLE FOR ANY DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, OR INCIDENTAL DAMAGES (INCLUDING WITHOUT LIMITATION DAMAGES FOR LOSS OF BUSINESS PROFITS OR INFORMATION, OR FOR BUSINESS INTERRUPTION) ARISING OUT OF THE USE OR INABILITY TO USE A WORK, EVEN IF ONE OR BOTH OF THEM HAS BEEN ADVISED OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGES. In any event, the total liability of the Rightsholder and CCC (including their respective employees and directors) shall not exceed the total amount actually paid by User for the relevant License. User assumes full liability for the actions and omissions of its principals, employees, agents, affiliates, successors, and assigns.

12) **Limited Warranties.** THE WORK(S) AND RIGHT(S) ARE PROVIDED "AS IS." CCC HAS THE RIGHT TO GRANT TO USER THE RIGHTS GRANTED IN THE ORDER CONFIRMATION DOCUMENT. CCC AND THE RIGHTSHOLDER DISCLAIM ALL OTHER WARRANTIES RELATING TO THE WORK(S) AND RIGHT(S), EITHER EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING WITHOUT LIMITATION IMPLIED WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR A PARTICULAR PURPOSE. ADDITIONAL RIGHTS MAY BE REQUIRED TO USE ILLUSTRATIONS, GRAPHS, PHOTOGRAPHS, ABSTRACTS, INSERTS, OR OTHER PORTIONS OF THE WORK (AS OPPOSED TO THE ENTIRE WORK) IN A MANNER CONTEMPLATED BY USER; USER UNDERSTANDS AND AGREES THAT NEITHER CCC NOR THE RIGHTSHOLDER MAY HAVE SUCH ADDITIONAL RIGHTS TO GRANT.

13) **Effect of Breach.** Any failure by User to pay any amount when due, or any use by User of a Work beyond the scope of the License set forth in the Order Confirmation and/or the Terms, shall be a material breach of such License. Any breach not cured within 10 days of written notice thereof shall result in immediate termination of such License without further notice. Any unauthorized (but licensable) use of a Work that is terminated immediately upon notice thereof may be liquidated by payment of the Rightsholder's ordinary license price therefor; any unauthorized (and unlicensable) use that is not terminated immediately for any reason (including, for example, because materials containing the Work cannot reasonably be recalled) will be subject to all remedies available at law or in equity, but in no event to a payment of less than three times the Rightsholder's ordinary license price for the most closely analogous licensable use plus Rightsholder's and/or CCC's costs and expenses incurred in collecting such payment.

14) **Additional Terms for Specific Products and Services.** If a User is making one of the uses described in this Section 14, the additional terms and conditions apply:

a) **Print Uses of Academic Course Content and Materials (photocopies for academic coursepacks or classroom handouts).** For photocopies for academic coursepacks or classroom handouts the following additional terms apply:

i) The copies and anthologies created under this License may be made and assembled by faculty members individually or at their request by on-campus bookstores or copy centers, or by off-campus copy shops and other similar entities.

ii) No License granted shall in any way: (i) include any right by User to create a substantively non-identical copy of the Work or to edit or in any other way modify the Work (except by means of deleting material immediately preceding or following the entire portion of the Work copied) (ii) permit "publishing ventures" where any particular anthology would be systematically marketed at multiple institutions.

iii) Subject to any Publisher Terms (and notwithstanding any apparent contradiction in the Order Confirmation arising from data provided by User), any use authorized under the academic pay-per-use service is limited as follows:

A) any License granted shall apply to only one class (bearing a unique identifier as assigned by the institution, and thereby including all sections or other subparts of the class) at one institution;

B) use is limited to not more than 25% of the text of a book or of the items in a published collection of essays, poems or articles;

C) use is limited to no more than the greater of (a) 25% of the text of an issue of a journal or other periodical or (b) two articles from such an issue;

D) no User may sell or distribute any particular anthology, whether photocopied or electronic, at more than one institution of learning;

E) in the case of a photocopy permission, no materials may be entered into electronic memory by User except in order to produce an identical copy of a Work before or during the academic term (or analogous period) as to which any particular permission is granted. In the event that User shall choose to retain materials that are the subject of a photocopy permission in electronic memory for purposes of producing identical copies more than one day after such retention (but still within the scope of any permission granted), User must notify CCC of such fact in the applicable permission request and such retention shall constitute one copy actually sold for purposes of calculating permission fees due; and

F) any permission granted shall expire at the end of the class. No permission granted shall in any way include any right by User to create a substantively non-identical copy of the Work or to edit or in any other way modify the Work (except by means of deleting material immediately preceding or following the entire portion of the Work copied).

iv) Books and Records; Right to Audit. As to each permission granted under the academic pay-per-use Service, User shall maintain for at least four full calendar years books and records sufficient for CCC to determine the numbers of copies made by User under such permission. CCC and any representatives it may designate shall have the right to audit such books and records at any time during User's ordinary business hours, upon two days' prior notice. If any such audit shall determine that User shall have underpaid for, or underreported, any photocopies sold or by three percent (3%) or more, then User shall bear all the costs of any such audit; otherwise, CCC shall bear the costs of any such audit. Any amount determined by such audit to have been underpaid by User shall immediately be paid to CCC by User, together with interest thereon at the rate of 10% per annum from the date such amount was originally due. The provisions of this paragraph shall survive the termination of this License for any reason.

b) **Digital Pay-Per-Uses of Academic Course Content and Materials (e-coursepacks, electronic reserves, learning management systems, academic institution intranets).** For uses in e-coursepacks, posts in electronic reserves, posts in learning management systems, or posts on academic institution intranets, the following additional terms apply:

i) The pay-per-uses subject to this Section 14(b) include:

A) **Posting e-reserves, course management systems, e-coursepacks for text-based content**, which grants authorizations to import requested material in electronic format, and allows electronic access to this material to members of a designated college or university class, under the direction of an instructor designated by the college or university, accessible only under appropriate electronic controls (e.g., password);

B) **Posting e-reserves, course management systems, e-coursepacks for material consisting of photographs or other still images not embedded in text**, which grants not only the authorizations described in Section 14(b)(i)(A) above, but also the following authorization: to include the requested material in course materials for use consistent with Section 14(b)(i)(A) above, including any necessary resizing, reformatting or modification of the resolution of such requested material (provided that such modification does not alter the underlying editorial content or meaning of the requested material, and provided that the resulting modified content is used solely within the scope of, and in a manner consistent with, the particular authorization described in the Order Confirmation and the Terms), but not including any other form of manipulation, alteration or editing of the requested material;

C) **Posting e-reserves, course management systems, e-coursepacks or other academic distribution for audiovisual content**, which grants not only the authorizations described in Section 14(b)(i)(A) above, but also the following authorizations: (i) to include the requested material in course materials for use consistent with Section 14(b)(i)(A) above; (ii) to display and perform the requested material to such members of such class in the physical classroom or remotely by means of streaming media or other video formats; and (iii) to "clip" or reformat the requested material for purposes of time or content management or ease of delivery, provided that such "clipping" or reformatting does not alter the underlying editorial content or meaning of the requested material and that the resulting material is used solely within the scope of, and in a manner consistent with, the particular authorization described in the Order Confirmation and the Terms. Unless expressly set forth in the relevant Order Confirmation, the License does not authorize any other form of manipulation, alteration or editing of the requested material.

ii) Unless expressly set forth in the relevant Order Confirmation, no License granted shall in any way: (i) include any right by User to create a substantively non-identical copy of the Work or to edit or in any other way modify the Work (except by means of deleting material immediately preceding or following the entire portion of the Work copied or, in the case of Works subject to Sections 14(b)(1)(B) or (C) above, as described in such Sections) (ii) permit "publishing ventures" where any particular course materials would be systematically marketed at multiple institutions.

iii) Subject to any further limitations determined in the Rightsholder Terms (and notwithstanding any apparent contradiction in the Order Confirmation arising from data provided by User), any use authorized under the electronic course content pay-per-use service is limited as follows:

- A) any License granted shall apply to only one class (bearing a unique identifier as assigned by the institution, and thereby including all sections or other subparts of the class) at one institution;
- B) use is limited to not more than 25% of the text of a book or of the items in a published collection of essays, poems or articles;
- C) use is limited to not more than the greater of (a) 25% of the text of an issue of a journal or other periodical or (b) two articles from such an issue;
- D) no User may sell or distribute any particular materials, whether photocopied or electronic, at more than one institution of learning;
- E) electronic access to material which is the subject of an electronic-use permission must be limited by means of electronic password, student identification or other control permitting access solely to students and instructors in the class;
- F) User must ensure (through use of an electronic cover page or other appropriate means) that any person, upon gaining electronic access to the material, which is the subject of a permission, shall see:
  - o a proper copyright notice, identifying the Rightsholder in whose name CCC has granted permission,
  - o a statement to the effect that such copy was made pursuant to permission,
  - o a statement identifying the class to which the material applies and notifying the reader that the material has been made available electronically solely for use in the class, and
  - o a statement to the effect that the material may not be further distributed to any person outside the class, whether by copying or by transmission and whether electronically or in paper form, and User must also ensure that such cover page or other means will print out in the event that the person accessing the material chooses to print out the material or any part thereof.
- G) any permission granted shall expire at the end of the class and, absent some other form of authorization, User is thereupon required to delete the applicable material from any electronic storage or to block electronic access to the applicable material.

iv) Uses of separate portions of a Work, even if they are to be included in the same course material or the same university or college class, require separate permissions under the electronic course content pay-per-use Service. Unless otherwise provided in the Order Confirmation, any grant of rights to User is limited to use completed no later than the end of the academic term (or analogous period) as to which any particular permission is granted.

v) Books and Records; Right to Audit. As to each permission granted under the electronic course content Service, User shall maintain for at least four full calendar years books and records sufficient for CCC to determine the numbers of copies made by User under such permission. CCC and any representatives it may designate shall have the right to audit such books and records at any time during User's ordinary business hours, upon two days' prior notice. If any such audit shall determine that User shall have underpaid for, or underreported, any electronic copies used by three percent (3%) or more, then User shall bear all the costs of any such audit; otherwise, CCC shall bear the costs of any such audit. Any amount determined by such audit to have been underpaid by User shall immediately be paid to CCC by User, together with interest thereon at the rate of 10% per annum from the date such amount was originally due. The provisions of this paragraph shall survive the termination of this license for any reason.

c) *Pay-Per-Use Permissions for Certain Reproductions (Academic photocopies for library reserves and interlibrary loan reporting) (Non-academic internal/external business uses and commercial document delivery)*. The License expressly excludes the uses listed in Section (c)(i)-(v) below (which must be subject to separate license from the applicable Rightsholder) for: academic photocopies for library reserves and interlibrary loan reporting; and non-academic internal/external business uses and commercial document delivery.

- i) electronic storage of any reproduction (whether in plain-text, PDF, or any other format) other than on a transitory basis;
- ii) the input of Works or reproductions thereof into any computerized database;
- iii) reproduction of an entire Work (cover-to-cover copying) except where the Work is a single article;
- iv) reproduction for resale to anyone other than a specific customer of User;
- v) republication in any different form. Please obtain authorizations for these uses through other CCC services or directly from the rightsholder.

Any license granted is further limited as set forth in any restrictions included in the Order Confirmation and/or in these Terms.

d) **Electronic Reproductions in Online Environments (Non-Academic-email, intranet, internet and extranet).** For "electronic reproductions", which generally includes e-mail use (including instant messaging or other electronic transmission to a defined group of recipients) or posting on an intranet, extranet or Intranet site (including any display or performance incidental thereto), the following additional terms apply:

- i) Unless otherwise set forth in the Order Confirmation, the License is limited to use completed within 30 days for any use on the Internet, 60 days for any use on an intranet or extranet and one year for any other use, all as measured from the "republication date" as identified in the Order Confirmation, if any, and otherwise from the date of the Order Confirmation.
- ii) User may not make or permit any alterations to the Work, unless expressly set forth in the Order Confirmation (after request by User and approval by Rightsholder); provided, however, that a Work consisting of photographs or other still images not embedded in text may, if necessary, be resized, reformatted or have its resolution modified without additional express permission, and a Work consisting of audiovisual content may, if necessary, be "clipped" or reformatted for purposes of time or content management or ease of delivery (provided that any such resizing, reformatting, resolution modification or "clipping" does not alter the underlying editorial content or meaning of the Work used, and that the resulting material is used solely within the scope of, and in a manner consistent with, the particular License described in the Order Confirmation and the Terms.

15) Miscellaneous.

- a) User acknowledges that CCC may, from time to time, make changes or additions to the Service or to the Terms, and that Rightsholder may make changes or additions to the Rightsholder Terms. Such updated Terms will replace the prior terms and conditions in the order workflow and shall be effective as to any subsequent Licenses but shall not apply to Licenses already granted and paid for under a prior set of terms.
- b) Use of User-related information collected through the Service is governed by CCC's privacy policy, available online at www.copyright.com/about/privacy-policy/.
- c) The License is personal to User. Therefore, User may not assign or transfer to any other person (whether a natural person or an organization of any kind) the License or any rights granted thereunder; provided, however, that, where applicable, User may assign such License in its entirety on written notice to CCC in the event of a transfer of all or substantially all of User's rights in any new material which includes the Work(s) licensed under this Service.
- d) No amendment or waiver of any Terms is binding unless set forth in writing and signed by the appropriate parties, including, where applicable, the Rightsholder. The Rightsholder and CCC hereby object to any terms contained in any writing prepared by or on behalf of the User or its principals, employees, agents or affiliates and purporting to govern or otherwise relate to the License described in the Order Confirmation, which terms are in any way inconsistent with any Terms set forth in the Order Confirmation, and/or in CCC's standard operating procedures, whether such writing is prepared prior to, simultaneously with or subsequent to the Order Confirmation, and whether such writing appears on a copy of the Order Confirmation or in a separate instrument.
- e) The License described in the Order Confirmation shall be governed by and construed under the law of the State of New York, USA, without regard to the principles thereof of conflicts of law. Any case, controversy, suit, action, or proceeding arising out of, in connection with, or related to such License shall be brought, at CCC's sole discretion, in any federal or state court located in the County of New York, State of New York, USA, or in any federal or state court whose geographical jurisdiction covers the location of the Rightsholder set forth in the Order Confirmation. The parties expressly submit to the personal jurisdiction and venue of each such federal or state court.

Lõputöö autori kinnitus

Olen lõputöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Heddi Heinlaid, 28.06.2022

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Heddi Heinlaid**,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „**Brian Mossopi teose „Revising and Editing for Translators“ kolme peatüki tõlge ja tõlke analüüs**“, mille juhendaja on **Piret Rääbus**, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Heddi Heinlaid

28.06.2022